Kungl. Skytteanska Samfundets Internet-upplaga 2012-01-02 av

Ol-Annersa – kyrkorgelmakaren i Bjurträsk, Norsjö

Bonde och filosof, kvarn- och sågverksbyggare

av Bertil Östergren, Lycksele

Denna pdf-version av boken är komprimerad till medelgod kvalitet för att minska nedladdningstiden och göra visningen snabbare. Innehållet överensstämmer med bokens första upplaga 2010. Eftersom texten är sökbar i pdf-läsaren och bilderna kan förstoras något, är Internet-versionen ett värdefullt komplement till den tryckta boken.

Boken är slutsåld men kan beställas hos författaren i form av lösblad med samma kvalitet på bilder och papper som bokens.

Vid två-sidig visning i pdf-läsaren kommer uppslagen att överensstämma med bokens vänster/höger-sidor. Pdf-filens paginering är +9 i förhållande till bokens.

Pdf-filen får kopieras och skrivas ut för personligt bruk men ej användas i kommersiellt syfte eller publiceras utan författarens tillstånd.

Nya fakta och rättelser läggs in i
www.orgel-landet.se

eller i bloggen
www.ol-annersa.orgel-landet.se

Lycksele 2012-01-02
Bertil Östergren

Ol-Annersa – kyrkorgelmakaren i Bjurträsk, Norsjö

Bonde och filosof, kvarn- och sågverksbyggare

En personlig orgelhistoria

av Bertil Östergren

Omslagsbild: Orgel i Österjörns kyrka byggd 1857 av bonden och kyrkorgelmakaren Olof Andersson Alarm (1818-1892), även kallad Ol-Annersa och som själv skrev sitt namn Olof Allarm.

DONATIONER
En pietetsfull och välgjord restaurering är ett kostsamt projekt som behöver stöd från många givare. Enskilda gåvor, kollekter från musikgudtjänster, större donationer m m kan sättas in på

Gåvokonto: Jörn-Bolidens Församling - Bg 122-4120
Märk talongen med ”Gamla orgeln i Österjörn”!

Kyrkorådets protokoll 2010-10-06 §96

Gamla orgeln - Österjörn
Kyrkorådet beslutar att församlingens bankgironummer kan användas för dem som vill bidra med gåvor till arbetet med eventuell restaurering av 1800-talsorgeln i Österjörn. Bankgirotalongen märks med "Gamla orgeln i Österjörn".

Publiceringen av denna bok har underlättats genom bidrag från

Kungl. Skytteanska Samfundet, Umeå
Järkvissle Film & Media, Liden

Produktion: Nya Tryckeriet, Lycksele & Piteå Bokbinderi
1:a upplagan 2010. Internetupplaga 2012.
ISBN 978-91-633-6901-8

Website www.orgel-landet.se
Blogg www.ol-annersa.orgel-landet.se (för nya fakta)

© MUSIK & DATATEKNIK, Bertil Östergren
Villarydsvägen 8
921 35 LYCKSELE

E-post info@orgel-landet.se

Tfn 070-2349096, 0950-66470

Innehållsförteckning

Förord: Om bokens tillkomst
En orgelhistoria växer fram 1
Märkligt 4
1825 Ol-Annersa 7 år 5
Sång och musik i Bjurträsk 7
Toner och dårskap eller psalm och lovsång? 9
1839 Ol-Annersa 21 år 12
For Ol-Annersa och Anton till Uppsala 1839? 14
1843 eller 1847? Sara Kajsa blir husmor 17
Sara Kajsas orgel? 21
Vad måste en orgelbyggare kunna? 23
Ol-Annersa och den industriella utvecklingen 28
Den allmänna utvecklingen i Norsjö 36
Tidigt orgelbyggeri i Bjurträsk 40
Orgeln i Österjörns kyrka från år 1857 47
Ol-Annersas ”hemorgel” eller hans första kyrkorgel? 53
Orglarna i Vilhelmina och Liden 65
Ol-Annersas orgel i Örnsköldsviks museum 73
En orgel är inte bara en orgel 82
Att studera orglar 85
Orgelbyggarna i Norsjö inte de enda i landet 88
Viktig källa om orgelbyggarbröderna 91
Dags för eftertanke 96
Udda gubbar 102
I Ol-Annersas fotspår 103
Litteraturförteckning 118
Referenser 130
Personregister 132
Övningsbilder för detaljanalys 139

Personnamn, släktförhållanden, typsnitt, bilder, m m

Släktuppgifter

Orglarna och orgelbyggarnas historia är det viktigaste för mig, men under arbetets gång blev det alltmer väsentligt att reda ut personnamn och släktförhållanden. Släktforskaren Bengt Nilsson hjälpte mig i inledningsskedet med många oklarheter. I slutskedet har 1:e universitetsbibliotekarien i Umeå, Åke Lidén (släkt med huvudpersonerna i boken), hjälpt mig med namnfrågor samt gett mig många tips och nya fakta.

Personnamn förekom förr i många former och stavningar. I boken använder jag, som Åke Lidén föreslagit, helst det namn, som personerna själva använde eller namn som var i allmänt bruk. Kyrkböckernas Olof Andersson (Ol-Annersa) får således heta Olof Allarm. Den kände orgelbyggaren Nils Oskar Persson Alm således Oskar Alm. Gustaf Olof Olofsson, Ol-Annersas son, således Gustaf Olof Allarm (tog sig namnet Allarm i början av 1880-talet). Gustaf Edvard Lundberg således Gustaf Lundberg. Jag använder även former som N. O. Alm, G. O. Allarm, G. E. Lundberg o s v, vilket var vanligt särskilt i namnteckningar. Namn i citat är oförändrade. Ol-Annersas hustru kallades Kajsa / Cajsa / Kaisa, men i boken används namnet Sara Kajsa.

Relationer släktingar emellan benämns i regel med Ol-Annersa som utgångspunkt. Boken innehåller många namn, men det är bara några få, som är viktiga för orgelhistorien. De övriga finns med av lokalhistoriska skäl.

Jag har hämtat många personuppgifter från Sven-Erik Fahlessons CD-skivor: Norsjö 1743-1900 och Lycksele 1702-1920, uppdaterade 2010-04-12. Websiterna http://www.patriklundstrom.com/slakt/klockar.htm och http://www.anor.pchemma.nu/ har också varit mig till stor hjälp.

Gustaf Lundbergs opublicerade anteckningar

Jag har haft tillgång till följande häften: Bjurträsk bys historia 1930, Inventeringsbok från Bjurträsk by den 1 januari 1931, Bjurträsk bys historia 1932 del 1, Bjurträsk bys historia 1933 del 2, Den 24-12-1933 Minnen.

Lundberg-citaten i boken kommer från min tolkning av den något svårlästa handskriften. Jag har försökt göra texten mera begriplig genom interpunktion och hopskrivning av numera sammansatta ord. Alltför personliga och tragiska uppgifter om människor har utelämnats. Sidorna 91-95 återger texten så som den är skriven av Lundberg.

Jag använder i boken denna stil, för att det tydligt ska framgå att det är Lundbergs gamla text. Texten är inte publicerad tidigare.

Bilder

Orgelskissen (s. 27) är kopierad från Olof Arnqvists artikel i årsboken Västerbotten 1949.
Ritningen över verkstaden från 1875 (s. 35) är gjord av Karl eller Knut Gustafsson, sonsonsöner till Ol-Annersa.
Skisserna av verkstadsbyggnaden i Bjurträsk (s. 34-35) kommer från studiecirkelredovisningen ”Liten historik om Norsjöbygden”.
Bilderna av orgeln i Liden är tagna av Arne Johansson, Järkvissle Film & Media.
För bilderna av Gustaf Allarms familj (s. 20), Skellefteå Orkesterförening och David Persson (s. 104) samt 1893 års kyrkokör i Glommersträsk (s. 114) är fotograferna okända.
Bilden av Börje Markström är hämtad från tidningen Västerbottningen 1980-04-30.
Bilden av Oskar Alms orgel från 1897 i Norsjö kyrka (s. 101) är troligen från 1908, fotograf är Lambert Lundberg, 1885-1972. Lambert var son till Gustaf Lundbergs äldste bror Anton.
Övriga bilder är mina egna eller min hustrus.

Referenser och personregister

Även om jag är mera praktiker än teoretiker, inser jag värdet av att underlätta för andra, som kanske har en mer historisk och vetenskaplig inriktning, men referenser och personregister kan tyvärr aldrig bli helt perfekta. Inte heller bokens innehåll. Synpunkter och förslag till rättelser är välkomna.

Förord

Om bokens tillkomst

Mitt liv har alltsedan födelsen 1932 förlöpt längs många trådar. Studiet av orgelbyggeri, och då främst det västerbottniska, är en av dem. Då jag är en "mixtermakare" och mångsträngad som en flygel, har arbetet gått sakta eller bara ryckvis framåt. Ofta tror man att man inte kan komma längre, men så dyker nya okända fakta upp där man minst anar det. På samma sätt är det med gamla instrument. Se det senaste på s. 139.

Under årens lopp har jag ofta funderat över vår lokala orgelhistoria, och mina tankar kom alltmer att kretsa kring den första kända orgelbyggaren i Bjurträsk, Norsjö, Olof Andersson (1818-1892), kallad Ol-Annersa eller Ol-Anners. Själv skrev han sitt namn Olof Allarm. Efter alla mina studier av orglar och orgelbyggeri samt handgripligt arbete med instrument insåg jag, att Ol-Annersa måste ha varit en märklig person och förmodligen något mer än enbart en musikintresserad bonde.

I mitt faktasamlande har jag träffat på många specialbegåvade och intressanta människor. Jag har mött många av dem personligen och funnit dem alla väl värda en egen bok. Detsamma gäller förstås de övriga föga kända orgelbyggarna i länet. Orgelbyggeri har ju förekommit på fler platser än i Norsjö. Dock har jag valt att koncentrera arbetet kring Ol-Annersa, eftersom det visade sig att han, och även hans föregångare och efterkommande, fungerade som betydelsefulla nydanare i byn Bjurträsk. Orgelbyggandet fick nämligen en del positiva följder för byn.

En av dessa kunniga personer var Gustaf Lundberg (1870-1936). När bilden av honom äntligen klarnade hösten 2009, visade det sig att han var byns store expert på modern cirkelsågning och träbearbetning och dessutom inspiratör (och den störste aktieägaren) till det sågverksbolag som bildades 1901.

Boken om Ol-Annersa är i viss mån också en bok om Gustaf Lundberg, som var barnbarnsbarn till Ol-Annersas faster Catharina Johansdotter, gift med Norsjös förste klockare Olof Persson. Catharina och Olof var föräldrar till den förste organisten i Norsjö kyrka 1850. I kyrkan fanns då en ny orgel byggd av Ol-Annersa. Hans bror Johan Ask kan ha deltagit i tillverkningen.

Nu när denna bok om Ol-Annersa, ”orgelbyggeriets fader i övre Norrland”, är klar, återstår att hedra honom genom att hans orgel från 1857 i Österjörns kyrka åter får börja ljuda efter mer än ett halvsekels tystnad. Orgeln är en av länets främsta kulturklenoder och ett mycket tidigt vittnesbörd om Norsjös och Västerbottens musikliv.

Om mig själv

Bakom tillkomsten av denna bok ligger en 60-årig period av faktasamlande. Det har skett vid sidan om mitt arbete inom skolvärlden. Mitt intresse har gällt orglar, flyglar och en del äldre klavérinstrument. Jag har haft nytta av en tidig djupdykning i halvprofessionell ljudteknik, och av att jag redan 1984 började använda datorer för att hantera dokumentation och senare även ljud och bild.

På det praktiska planet har jag sysslat med snickeri och amatörmässiga reparationer av de tre piporglarna i Ullbergsträsks väckelsemuseum. Inom Västerbotten är jag mest känd genom mitt arbete med justering, intonation och stämning av konsertflyglar 1984-2004. Jag är auktoriserad pianostämmare. Intäkterna från den verksamheten har varit en förutsättning för mina orgel- och teknikstudier samt för tillkomsten av denna bok.

Under de senaste åren har jag trängt in i den virtuella orgelvärlden. Det är en datorbaserad teknik, som gör det möjligt att "ta hem" ljudet från historiska orglar ute i världen. Med hjälp av MIDI-teknik och den avancerade databashanteraren Hauptwerk kan inspelade ljud, samples från de tusentals orgelpiporna, göras spelbara, och det hela kan fungera som en orgel "på riktigt". I den virtuella världen kan man också modifiera eller "bygga om" sina orglar allt efter eget tycke och smak. Således en nutida form av amatör-orgelbyggeri och en möjlighet för mig att göra det jag numera helst vill – öva på Bachs orgelmusik.

En inspiratör och en pådrivare

Ett speciellt tack riktar jag till Herwin Troje i Mölndal. Herwin (född 1927) har alltsedan 1976 varit den professionelle orgelbyggare, som hela tiden hållit mig underrättad om det spännande, som hänt på orgelfronten i Göteborg. Han har också skänkt mig inspelad musik av ädlaste slag. Han har generöst delat med sig av sina djupa kunskaper i hantverk, orgelbyggeri och inspelningsteknik.

Min hustru Birgit har varit en pådrivande kraft vid bokens tillkomst. Hon tipsade mig 1991 om att söka ett stipendium hos Kungl. Skytteanska Samfundet, och hon har varit ett ovärderligt stöd.

Vi möttes på orgelbänken i Skellefteå läroverks stora aula hösten 1949, där vi spelade orgel vid morgonbönerna tre dagar var i veckan.

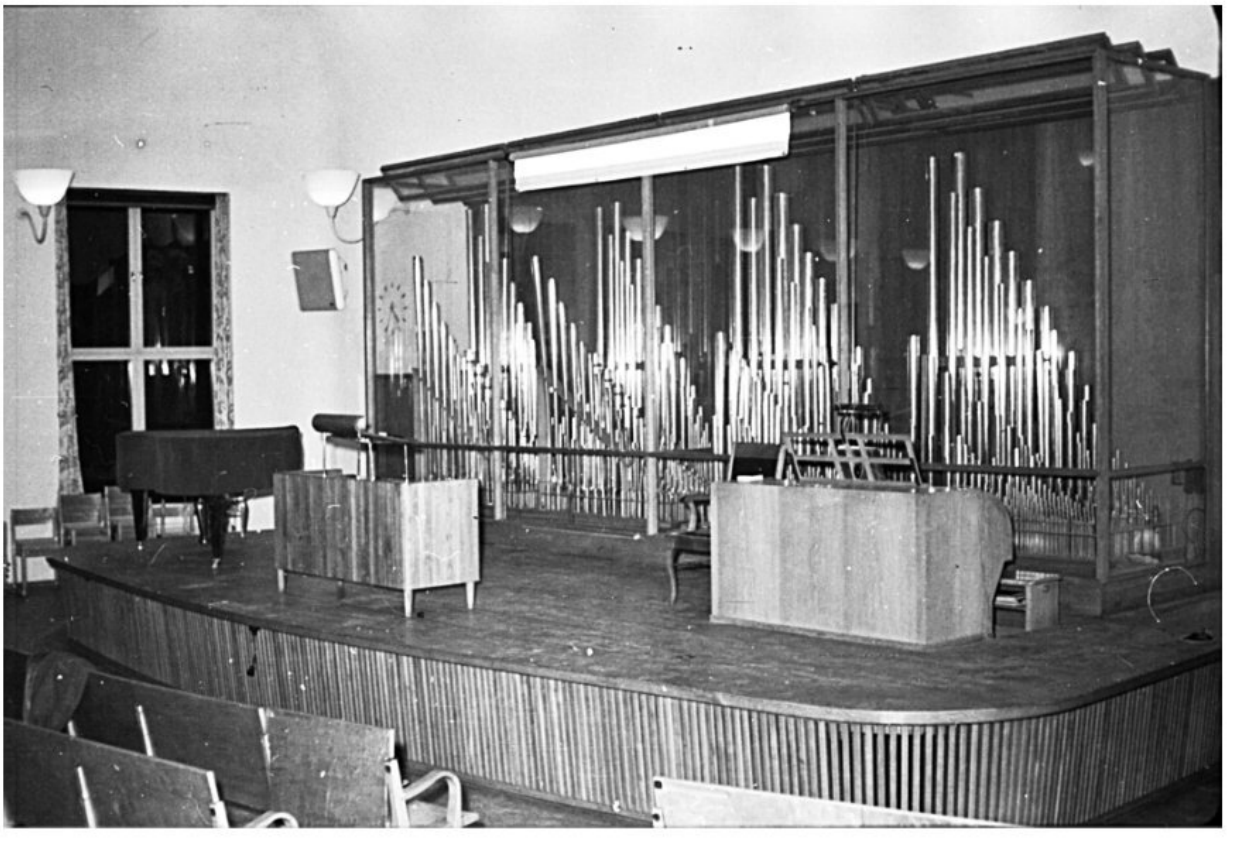

Grönlund-orgeln i Skellefteå läroverks aula 1949. Orgeln var avgörande i mitt val av Skellefteå i stället för Umeå som gymnasieort. Vid ombyggnaden till teater i början på 1960-talet "försvann" orgeln. Vart tog den vägen? Varför försvinner så mycket av kulturen, utan att någon reagerar?

Om motiven för att skriva

Boken om bonden och kyrkorgelmakaren Ol-Annersa är inte skriven för orgelexperter utan för vanliga människor, som intresserar sig för hembygdens historia och är lite nyfikna på gamla piporglar. Skulle någon vilja dyka djupare i orgelvärlden, finns det mer att läsa i den mycket omfattande litteraturlistan.

Boken har kommit till för att presentera tidigare föga kända uppgifter om orgelbyggarna i Bjurträsk och för att bevara och återge gamla källor, som man idag har svårt att få tag på.

En anknytning till vår egen tid finns i avsnittet "I Ol-Annersas fotspår", där jag berättar om västerbottniska orgelamatörer, som jag haft glädjen att få möta under livets gång.

Om orgelmakarna i Ullbergsträsk

Att leva är att lära – att lära är att leva.
Verkligt lärande är förankrat
i verkligheten,
i föreningen av hand och hjärna,
i material och konstruktioner,
i gammalt och nytt,
i gemenskap.

Föga anade jag vad det skulle innebära, när jag i augusti 1998 föreslog att man skulle starta en studiecirkel i Jörn för att reparera och återställa Olof Rikard Alms orgel i spelbart skick. Den hade då efter många års irrfärder blivit återförd till Ullbergsträsk, där den en tid stod i byskolan.

Arbetet kom också i gång och det blev många resor till Ullbergsträsk för min del, men Hembygdsföreningens helhjärtade stöd gjorde det slitsamma lätt. Samarbetet med arbetsgruppen stimulerade till mer forskning om orgel-landets instrument och dess historia. Det ledde till ett behov av att förstå och sammanfatta vad orgelbyggandet i trakten en gång betydde. Så föddes tanken på en bok om Ol-Annersa i Bjurträsk – orgel-landets historiska centrum.

Historien om Ol-Annersa är inte avslutad. Den spinner vidare i vår egen tid, och därför måste också historien om de tre orglarna i Ullbergsträsks väckelsemuseum skrivas – om arbetet, om mödorna, om det svårförståeliga och om orgel-landets framtid.

Det är ett kulturarv som arbetsgruppen bör lämna efter sig. Det mesta finns redan dokumenterat, men det behöver bearbetas och göras begripligt för nybörjare i orgelvärlden, framtidens "orgelmakare".

Arbetsgruppen i Jörn: Arthur Almgren, Ivan Lindström, Folke Nilsson, Bertil Karlsson och Bertil Östergren (bakom kameran).

Bertil Östergren i funderingar kring orglarnas framtid.

Denna bok är mitt tack till alla de orgelintresserade människor som på olika sätt gjort boken möjlig.

Lycksele 2010-11-08
Bertil Östergren

Det eviga ljuset
den heliga sången
den klara skönheten
formas av våra händer
tankar och hjärtan
genom sekler
till orglar
orglar
orglar

Denna bild av kororgeln i Falu Kristine kyrka togs vid Svenska Orgelsällskapets årsmöte 1984.
Få orglar har varit så inspirerande att möta som denna. Jag såg den redan 1980 under uppbyggnad på Magnussons Orgelbyggeri i Mölnlycke. Målet var att skapa en orgel i samma stil som den Johan Niclas Cahman byggde för Falu Kristine kyrka 1724. Den orgeln var fortfarande i bruk, när Olof Allarm byggde sin orgel till Norsjö kyrka 1850.

Med hjälp av ca 300 gamla välbevarade Cahman-pipor skulle intonatören Herwin Troje försöka återskapa något av den ursprungliga orgelns klangvärld.

En orgelhistoria växer fram

Udda gubbar

Varför skriver jag, Bertil Östergren i Lycksele, en bok om en bonde född 1818? En bok som kanske bara blir en bunt papper på ett museum, eller i bästa fall kopierad och läst av ett fåtal.

Mest troligt beror det på att jag under mitt liv mött så många stillsamma och mångkunniga människor – "udda gubbar" – bra att ha en gång, men som snabbt glömdes. Mest om män förstås, men också en del kvinnoöden. Männens "galenskaper" drabbade ju ofta hustrun och familjen – då som nu.

En av Västerbottens äldsta orglar

När min hustru Birgit och jag på pingstdagen 1993 i Österjörns kyrka för första gången stod inför den orgel, som bonden Ol-Annersa byggt hemma i Bjurträsk och som leverades 1857, fylldes vi av en känsla som bäst uttrycks med ordet vördnad.

Att orgeln fanns där och varit i bruk till 1956 var ingen nyhet för mig. Jag började redan 1949 att samla fakta om bönder och udda gubbar som snickrade orglar i våra trakter. Orgeln i Österjörn var dock något mer och mycket större än de hem-piporglar, som byggdes i det inre av Västerbottens län.

När jag gick på djupet för att tyda och tolka de fakta och lämningar jag hittade, växte mina frågor och min önskan att hitta svar. När jag försökte förstå livsbetingelserna inom den närmaste släkten, i byn och bygden, socknen och regionen, växte en värld fram, som fyllde mig med förundran, beundran och som sagt – vördnad.

Orgelbyggeri och industri

Så småningom insåg jag att Ol-Annersa var en av de centrala gestalterna i vår lokala orgel- och musikhistoria. Hans orgelbyggande blev början till byn Bjurträsks industriella utveckling och ledde i förlängningen till professionellt orgelbyggeri i Boden och det näraliggande Gammelstad. Om hans släktingar och efterföljare inom Alm-släkten har det skrivits en del, men om Ol-Annersa själv mycket litet. Därför måste denna bok skrivas.

Berättarna

Jag känner stor tacksamhet till bygdens berättare, nedtecknare, forskare och författare. De har, utan att själva ha förstått sin betydelse, gett mig många viktiga pusselbitar för att teckna bilden av bonden, kyrkorgelbyggaren, organisten, byggmästaren, sågverks-, kvarn- och båtbyggaren Olof Allarm.

Gustaf Lundberg

Min tacksamhet riktar sig främst till Gustaf Lundberg, svåger till Ol-Annersas son Gustaf Olof Allarm, Ol-Gustaf. Lundberg var en mångkunnig man, som ägnade sina sista år åt att skriva Bjurträsks historia. Han gjorde det med stor noggrannhet, oavsett om det gällde släkternas historia, inventeringar av antalet fäkreatur, inbärgad gröda, maskiner, motorer, jordbruksredskap, hundar, skjutvapen, träbearbetningsmaskiner eller beståndet av musikinstrument i byn. Han levde åren 1870-1936, men kommer att följa oss genom boken. Utan hans anteckningar hade denna bok inte varit möjlig att skriva. Lundbergs berättelser från åren 1930-34 skänktes till Skellefteå museum, och intendenten Ernst Westerlund renskrev 1951 ett avsnitt om orgelbyggarna i Bjurträsk. Tyvärr hamnade anteckningsböckerna på avvägar eller glömdes bort. Sent omsider återkrävdes de av Lundbergs barnbarn, och hösten 2009 fick jag möjlighet att scanna de över 200 tätskrivna sidorna. Därigenom fick jag tillgång till den kanske viktigaste källan om Bjurträsk bys historia.

Holger Nyström

Den som mest av alla bör ha äran av att ha bevarat Norsjö-bygdens kulturhistoria är troligen Holger Nyström. Han var lokalredaktör för dagstidningen Norra Västerbotten (numera Norran) och började redan 1948

skriva artiklar om orgelbyggarna under signaturen "Hede Gård". Sammanfattningar finns i "Hembygdsboken Norsjö socken" från 1976, som han redigerade. Jag fick träffa denne flitige hembygdsforskare 1982.

Artisten Olov Arnqvist

Ännu en person bör nämnas i detta sammanhang. Artiklarna i Norran inspirerade nämligen Olov Arnqvist i Klemensnäs, Skellefteå, att börja söka piporglar i bygderna. I samarbete med lokalradion och fotografen Sune Jonsson dokumenterades en del orglar. Mest handlade det om Petter Alms orglar i Bastutjärn, grannby till Bjurträsk. Arnqvist var ett "all-geni" i allt vad han företog sig, även när han byggde och renoverade orglar. Således en "arvtagare" till Ol-Annersa. Jag träffade denne sentida "O A" 1969 och har en intervju bevarad, där han berättar om piporglar och spelar musik av Bach. Olov Arnqvist led tyvärr av svår astma och dog 1974. Se även avsnittet ”I Ol-Annersas fotspår” (s. 108 f.).

Kerstin Eriksson

Bland alla de personer jag intervjuat, vill jag särskilt nämna Kerstin Eriksson i Kvasmyrheden, som ligger nära Bastutjärn och Bjurträsk. Hon gick i skola i Bastutjärn och hade egna barndomsminnen därifrån. Hon var en duktig berättare och släktforskare.

Sonsonsonen Sören Alarm

Jag har bara kunnat arbeta periodvis med mitt ämne. Ofta har det varit en slump eller besynnerlig tillfällighet, som lett mig vidare.

År 1998 fick jag tips om Sören Alarm i Bjurträsk, sonsonson till Ol-Annersa. Hos honom fick jag tillgång till gamla släktdokument och några spännande brev från släktingar i USA, som på 1980-talet sökt kontakt med sina svenska släktingar. Ol-Annersas bror Anton Andersson Bjuhr hade utvandrat till USA i början av 1880-talet. Bjuhr var en av de, förhållandevis få, Norsjö-bor som utvandrade till USA under senare delen av 1800-talet. Hos Sören fick jag också se ett utdrag om Bjurträsk ur "Liten historik om Norsjöbygden", som visade sig vara en verklig guldgruva.

Kontakten med Sören och hans hustru Greta var ovärderlig.

Greta och Sören Alarm.

Ullbergsträsks väckelsemuseum

Under arbetet med att söka fakta om orgelbyggandet i Västerbottens inland kom jag mer och mer att inse områdets speciella kultur. Här finns inte bara gamla piporglar utan även författare och konstnärer i överflöd och dessutom en sällsynt rik kulturhistoria. Nära Sara Lidmans Missenträsk ligger Ullbergsträsk, där bönhuset förvandlats till ett väckelsemuseum som berättar om de gamla läsartraditionerna.

Orgel-landet

I Väckelsemuseet finns numera tre spelbara gamla piporglar troligen byggda av Olof Rikard Alm, Anders Holm och Petter Alm. Tillsammans med Ol-Annersas kyrkorgel i Österjörn, två piporglar i Bastutjärn av Petter Alm, tre piporglar i Norsjö varav en byggd av Erik Klingstedt, en Johan Ask-orgel i Järvträsk, en Petter Alm-orgel i Glommersträsk, en orgel i Moräng, byggd av Oskar Alm (mera känd som Nils Oskar Alm) m fl blir området mellan Norsjö och Glommersträsk ett unikt orgel-landskap. Värt att vårda och bevara.

Skatter på museerna

Museerna i Skellefteå och Örnsköldsvik, där jag fått studera resterna efter två av Ol-Annersas piporglar, har liksom Västerbottens museum i Umeå en viktig roll i bevarandet av vår lokala orgelkultur. Det är av Ol-Annersas orglar vi kan lära något om hans kunnande ifråga om orgelbyggeri.

Orgeln i Österjörns kyrka är för närvarande oåtkomlig för djupare studier, där den står intryckt mot väggen i södra korsarmen, inklämd bakom kyrkbänkarna. Det är min förhoppning att denna bok ska väcka intresse för att restaurera eller åtminstone dokumentera detta storverk av en 1800-talsbonde i Bjurträsk.

Fasadpipor i trä från orgeln i Örnsköldsviks museum.

Skatten i Österjörns kyrka

Orgeln i Österjörns kyrka byggd 1857 av Ol-Annersa, Olof Allarm. Den är helt byggd i trä med undantag av några små tennpipor i fasaden och var i bruk under 100 år.
Ol-Annersa hade byggt en likadan orgel i Norsjö kyrka 1850. Den användes fram till 1897, då kusinsonen Oskar Alm i Boden monterade ned den och levererade en ny orgel.

Märkligt

Jag tycker om ordet "märkligt". Det finns så mycket märkligt att fundera över. Fundera är också ett bra ord. "Det finns så mycket märkligt i universum", sa en svensk nobelpristagare i medicin, "att jag skulle inte bli förvånad om jag träffade på Gud". Nobelpristagare funderar också.

Himmelsk musik

Märkligt är det också med orgelbyggandet djupt inne i de norrländska skogarna, och alla de livsöden som drabbats av drömmen om himmelsk musik. Grova händer som tog yxan, sågen, hyveln och stämjärnet. Kokade lim, garvade fårhudar och byggde instrument. Och inte bara orglar. Tröskmaskiner, kvarnar, ramsågar, svarvar, hem och ladugårdar yxades till med samma urkraft. Kraften som drabbar vissa människor än idag.

Hemlighetsfullt lockar historien oss att söka kunskap om vad som egentligen hände. Sanningen om "orgelmakarna, dessa himmelssända ljuddrängar…", som Anita Salomonsson uttrycker det i sin bok "I själen förskräckt".

Ljuden och tonerna har en besynnerlig förmåga att tränga djupt in i själen och stanna där för evigt. Lockar, berör, fångar och fängslar oss. I sig själva bara vågor i lufthavet. Tolkade av vår hörsel – en förnimmelse av evighet.

Tonerna fanns före vårt förstånd och övergår vårt förstånd. Deras fysikaliska egenskaper kan inte förklara deras magiska verkan. Ingenting annat kan få oss att bli så hänfört stilla. Vi delar den hänförelsen med våra vänner djuren.

Musikens matematik

De magiska tonernas kraft har sina rötter i urtiden. Deras oförklarliga matematik blev kartlagd långt tillbaka av grekiska, arabiska, indiska och kinesiska lärde.

På lek eller allvar – vem vet? – skapade våra fjärran förfäder verktygen som bildar och formar tonerna. Eller var det månne Skaparen själv? Utgör tonerna kanske själva urbilden för vårt universum? ”Sfärernas harmoni” som de gamle talade om?

Ingen vet om det var flöjten eller strängen som uppenbarade sig först, men det var strängen som avslöjade tonernas talförhållanden, deras matematik, för greken Pythagoras (570-497 f Kr). Han var inte den förste att räkna ut tonernas talförhållanden. Ling Lun [1] hos den kinesiske kejsaren Huan-Ti hade redan 2700 f Kr lärt sig bambuflöjtens matematik, sägs det. Dessa kloka män visste också, att det fanns ett olösligt problem med tonernas förhållanden – ännu idag lika olösligt.

Kyrkorgelbyggaren i Bjurträsk

På något sätt måste tonerna ha slagit rot i en liten grabb född 1818 i den lilla byn Bjurträsk, ca 14 km norr om Norsjö.
Tonerna kom att påverka både hans och byns liv. Trots extranamnet Allarm, som han fick som beväring, var han ingen alarmerande person. Snarare stillsam och filosofisk, enligt källorna. Det var flöjten som fångade hans öra. Kanske var det sälgpipan han skar om våren nere vid bäcken. Han byggde som vuxen man ”flöjter” i hundratal och satte dem samman som orglar – flöjtorglar – piporglar. Det är hans livs trådar vi ska söka och följa i denna bok, för att om möjligt kunna se den väv de ingick i.

För att förstå Ol-Annersas verksamhet och skapande måste vi också lära känna den värld där han levde – trakten kring Norsjö i Västerbotten under 1800-talet. Ett märkligt område ...

1825 Ol-Annersa 7 år

Livgivande vatten

Det är sommar 1825. Vid sjön Bjurträsket, ca 14 km norr om Norsjö, bor de två bröderna Anders Johansson (Bjuhr Ant) och Per Bjuhr med sina familjer. De har flyttat en bit österut från Fäboudden, där deras far Johan Johansson år 1766 hade slagit sig ner som nybyggare. I närheten ligger Lomtjärn och något längre österut den större sjön Kedträsket. Bjurbäcken förenar Kedträsket, Bjurträsket och Fäbodträsket, som ligger längre västerut och ursprungligen hette Bjurträsket. Något längre västerut rinner Malån ned till Skellefteälven. Anders och Per tog sjönamnet med sig när de flyttade till Rörträsket, som alltså blev nuvarande Bjurträsket. Vattnet som flöt genom och mellan sjöarna betydde liv och kraft. Vattnet gav god gräsväxt vid Bjurbäckens och Malåns stränder.

Far och farfar

Ol-Annersa är nu 7 år. Han står ute på gården. Det dundrar borta i väster, där vattnet från Bjurträsket rinner ut i Fäbodträsket. Är det pappa Anders som klyver en stock med den enbladiga ramsågen han byggt? Eller var det farfar Johan, född 1745, som först byggde den?

Ol-Annersa har hört många historier om sin farfar. Han säjs ha varit en flitig och verksam man – berömd för "odlingsnit och industri", som det står i kyrkboken. Ol-Annersa har aldrig träffat sin farfar. Han dog redan 1811, men farmor Sara Andersdotter lever och är nu 75 år.

Kyrkan långt bort

Farmor kan berätta om långa och tröttsamma resor efter häst och till fots. Medan farfar levde var man flera gånger om året tvungna att besöka kyrkan i Skellefteå, nuvarande Skellefteå landsförsamlings kyrka ca 7 mil bort. Ett besök kunde ta en hel vecka.

Det fanns ingen handelsbod i Norsjötrakten, utan allt skulle köpas i Skellefteå, och skatterna skulle erläggas där. Man skulle gå i kyrkan, och visst var det storslaget att höra på orgeln, som hade invigts på midsommardagen 1784, men predikningarna var långa och kallt var det i kyrkan. Förfärligt kallt kunde det vara ibland. Kom ingen från familjen, riskerade man att bli straffad.

Kusinen i Bastutjärn

Det är enklare för Ol-Annersa. Norsjö fick kapell och präst 1811, och stigen till kyrkan går förbi Bastutjärn, där hans ett år yngre kusin Sara Kajsa bor. I kyrkan kan de lyssna till prästen, och klockaren Olof Persson leder psalmsången. Han är gift med deras faster Catharina och bor i Storliden. Till Norsjö socken hör också Jörn, men där finns inget kapell ännu.

Betrodda män

Bröderna Anders och Per var liksom klockaren Olof betrodda män inom Norsjö socken. Anders och Olof var 1806 utsedda att föra norsjöbornas talan inför biskopen i Härnösand, när Norsjö skulle få sin första präst. Förhandlingarna hölls i Skellefteå och gällde hur prästen skulle avlönas. Den första prästen, J. A. Linder [2], kom att bli en god vän.

Lekkamrater

Ol-Annersas far och mor hade gift sig på Annandag jul 1812. Mor Anna Greta har denna sommar mycket att tänka på. Hon väntar sitt sjätte barn och alla måste hjälpa till. Hennes första barn, en flicka, dog. Sonen Johan är 10 år. Dottern Anna Greta är 5 och lille Jakob är 2 år.

Ol-Annersa har också 6 kusiner i granngården: Johan 18 år, Olof 15, Sara Greta 13, Kristina 11, Anna Kajsa 8, Per Anton 6, Francisca 4 och Hedvig 1 år. Nog finns det lekkamrater alltid.

Piga hos doktor Ström

Det är något särskilt med kusinen och lekkamraten Per Antons mamma Stina. Innan hon gifte sig 1806 hade hon varit piga hos prästen i Skellefteå . Det var troligen hos

doktor Nils Ström, som tillträdde sin tjänst år 1800, så hon vet hur fint folk beter sig. Hon har många gånger lyssnat på organisten i kyrkan, Andreas Markström [3] (1751-1831). När hon serverade vid matbordet, kan hon ha hört åtskilligt om de uppstudsiga "läsarna" och mycket annat.

Inte som andra

Per Antons pappa, som kallades Per Bjuhr, var också annorlunda. Inte bara en vanlig bonde som de flesta andra i Norsjö-trakten. Han var kronolänsman och anställd av svenska staten. Han var biträde åt kronofogden, och båda lydde under landshövdingen, som på fint språk kallades Kunglig Majestäts befallningshavande i Umeå.

Per Bjuhr var kronolänsman i Norsjö och hade många arbetsuppgifter. Han ansvarade för ordning och säkerhet. Han skulle vårda statens egendom, sätta brottslingar i häktet och hjälpa till när fångar skulle flyttas. Ibland skulle han också se till att skatter betalades. Det var inte vem som helst som fick bli länsman. Man måste först ha avlagt länsmansexamen hos länsstyrelsen.

En föregångare

Att länsman Per blev en betrodd och uppskattad man i Norsjö socken framgår av ett gammalt protokoll. Enligt Gustaf Lundbergs anteckningar sägs han ha haft

"stora och djupgående insikter om att medelst vattenledningar bygga dammar och genom stakning och avvägning kunna utvidga och förbättra självväxande ängsmarker, vilket sockenmännen känna sig stå i tacksamhet till herr Bjuhr för hans förmåga att vara en föregångsman inom socknen, som dem på detta sätt vilja erkänna och protokollföra och hugfästa i framtiden."

Kraftiga män

Om brodern Anders (Ol-Annersas pappa), som kallades "Bjuhr Ant", sägs att

"hans kroppskrafter var efter ovanligt stora mått",

och om Anders barn kommer det en dag att skrivas, att de

"synes samtliga varit kraftiga män och kvinnor och desslikes varit i besittning av företagsam och mycket praktisk läggning."

Det är dessa den "praktiska linjens" män vi ska försöka följa i denna bok. Om kvinnorna vet vi tyvärr inte mycket mer än att de födde många barn och fick många barnbarn, men mycket kan läsas mellan raderna i kyrkböckerna och i sammanställningar av historiska uppgifter.

Grävandet av kanaler och diken för att utnyttja vattnet gav goda förutsättningar för industriell verksamhet. Vattenkraften gav som mest 30 hkr fr o m 1901 och från 1916 även elektrisk belysning. Enligt vad som berättas byggdes första ramsågen redan 1825.

Det var troligen orgelbyggeriet i Bjurträsk och det kapital detta genererade, som gjorde byns industriella utveckling möjlig.

Sång och musik i Bjurträsk

Präster och klockare

Hur det sjöngs och spelades i Ol-Annersas barndomshem kring 1825 vet vi inte något säkert om. Att man sjöng och spelade är däremot helt uppenbart. Vad man sjöng kan vi bara försöka gissa, men kontakterna med klockarfamiljen i Storliden måste ha betytt mycket, liksom många besök i Skellefteå kyrka. Farbror Pers hustru Stina kan ha fört med sig intryck från prästgården. Spelmän kan ha spelat till dans. Den musikaliske prästen i Norsjö, J. A. Linder, kan ha varit en inspirerande förebild.

Musikbegåvningar

Små historiska notiser från senare tid hjälper oss att förstå en del. Gustaf Lundberg skriver om Ol-Annersas äldre bror Johan, som tog sig namnet Ask:

"Ask var en mångsidigt begåvad man, en medfödd musikbegåvning, kunde spela snart sagt vilket musikinstrument som helst och till och med tillverkade en del sådana såsom piporglar som den tiden voro så i modet, fioler, klarinetter, piano och till och med ett positiv".

Från tiden kring 1857, då kyrkan i Jörn (nuvarande Österjörn) byggdes och Ol-Annersa levererade en orgel, hittar vi följande uppgift i ett protokoll [4]:

"För orgelns fortfarande bestånd åtager sig Olof Andersson intet ansvar, men erbjöd sig att ansvara ett års tid emot åtnjutande av Klockarelönen, då Klockare- och organisttjensten skall af Olof Andersson bestridas, såvida nemligen dessa tjenster, som med ambulatorisk skollärartjenst skola förenas, inom ett års tid icke hinna tillsättas."

Om den yngste brodern, Per Andersson Bjuhr, berättas det i Holger Nyströms artikel i Norra Västerbotten, "Norran", den 20 september 1948:

"Pehr Bjuhr, som bosatte sig i Finnäs var även mycket musikalisk. Han var kort till växten och hade trubbiga händer även han, men spela kunde han. Vid ett tillfälle, när han besökt en handlare i Skellefteå hade det pågått en bjudning hos familjen, och dottern i gården satt och spelade. Intresserad som han var för musik, gick han iförd sin vadmalskostym in i festrummet, och när han hört på musiken en stund hade han sagt: Du flecka spela fel. Denna tillrättavisning av en enkel bonde väckte givetvis förvåning, men man hade blivit ännu mer förvånade när de fick höra honom spela.

Pehr Bjuhr tillverkade många kammarorglar av vilka flera finnas inom Norsjö men även andra socknar. Han gjorde själv alla delar till dem t. o. m. tungorna. Träskruvarna gjorde han av grov järntråd och till dess celluloid började finnas gjorde han liksom övriga orgelbyggare tangenterna av horn."

Dessa uppgifter tyder på att sång och musik måste ha varit ett livfullt inslag i Ol-Annersas barndomshem, och att barnen lärde sig spela orgel eller klavér och kanske fler instrument.

En riktig musikby

Musik måste ha utövats i stor omfattning i Bjurträsk ända in på 1900-talet. Den inventering av hemmens musikinstrument som Gustaf Lundberg gjorde 1931 är häpnadsväckande. I de 23 hushållen fanns 2 pianon, 14 orglar, 12 fioler, 3 cittror, 8 gitarrer, 11 grammofoner, 8 radioapparater, en flöjt och ett dragspel. Dessutom en orgel i skolan och Ol-Annersas ”hemorgel”, som då ännu inte blivit såld till Skellefteå museum.

Skrål och vrål i kyrkorna

Om det är svårt att veta säkert hur det sjöngs och spelades i Ol-Annersas barndomshem, så vet vi lite mer om musiken i kyrkorna. Kyrkobesökare i Sverige hade vid denna tid sjungit psalmer i mer än 200 år, men det var lite si och så med melodierna och sångsättet, vilket retade klockare och präster. Redan i 1686 års kyrkolag kan vi se detta. Om församlingens lovsång till Gud läser vi [5]:

"hwilket böör skee ordenteligen och samdrächteligen, hwarken för hastigt, eller för

långsam; Hwar uppå Kyrckioherden äger inseende hafwa."

Det lär ha varit en hel del skrål och vrål förr i tiden i kyrkorna och melodierna var det som sagt lite si och så med. Det var först när man med hjälp av tonstarka orglar började tämja psalmsången, som man lyckades få fason på sjungandet, men något gick också förlorat.

Uppfinningsrik präst

Ett uppsving i psalmsången kom på 1830-talet genom ett nyskapat stråkinstrument, psalmodikon, konstruerat av prästen Johan Dillner. På instrumentet fanns 30 numrerade halvtonsteg och till instrumentet utgavs 1830 ett nothäfte, där diskantstämman angavs med motsvarande siffror. Melodiboken plus psalmodikon såldes i paket till kyrkor och skolor för 2-3 riksdaler. Inom 8 år hade Dillner sålt tusentals sådana paket. Nu kunde vem som helst söka sig fram till melodierna med hjälp av ett psalmodikon.

Det fanns i Sverige på denna tid en stark önskan om 4-stämmig församlingssång.
I den av riksdagen godkända men aldrig officiella Kyrkopsalmboken med fyrstämmig sifferskrift från 1846 [6], sägs följande i förordet: "Nu – med hjälp av sifferskriftens och psalmodicons stora uppfinning – sjunger man fyrstämmigt i folkskolorna och bland den olärda menigheten, och Haeffners ord hafwa hastigt blifwit en sanning: Wår choral är till sitt ursprung, och sitt wäsende, en sång för församlingen ämnad att sjungas på en gång af en stor massa folk."

Jobbig psalmsång

Dillner reagerade liksom många andra mot kyrkobesökarnas lust att utsira melodierna. Han skriver i sina anvisningar till Psalmodikon 2:a upplagan Örebro 1846 [7]: "Under sången iaktages: … 2) att tonerna blifwa jemna och rena, så att man icke drillar och krusar på dem, såsom många bland allmänheten hafwa för wana."

Han kommenterar också det långsamma tempot, som lett till att sammanhanget mellan tonerna gått förlorat. Under punkt 6 [8] skriver han: "synnerligen lägges wigt derpå, att den så wanliga pausen mellan tonerna må upphöra och dessa, så godt ske kan, bindas och sammangjutas".

Vid mitten av århundradet varnar P. A. Heischman, Karlstad, i sin "Method för koralsång" [9] för att utföra psalmerna för långsamt, men anser sig ändå kunna föreslå 3 sekunder per ton för glada och högtidliga koraler och 4 sekunder för de sorgliga och allvarsamma. Med denna anvisning avsåg han att öka tempot. J. C. F. Haeffner klagar i förordet till sin koralbok 1821 över ”den tröttande ovanan att spela Choralerna så utomordentligt långsamt, liksom hörde detta till sjelfva förträffligheten.” [10]

Psalmerna sjöngs i början av 1800-talet således mycket långsamt Mot slutet av århundradet hade tempot ökat till ca en ton per sekund.

Psalmboken hemma hos Ol-Annersas föräldrar var ganska säkert densamma som fastställdes 1696, "den Swedbergska". Familjens enda lärobok, katekesen, var nog den gamla välkända Svebilius från 1689. Böcker var dyra, pengar sällsynta, så varför skulle man köpa Lindbloms nya katekes från 1810 och den Wallinska psalmboken som kom 1819? Säkert kände man också till läsarnas häftiga kritik mot ”nöjböckren" (nyböckerna).

Kunde Ol-Annersa läsa noter?

Om J. C. F. Haeffners koralbok, som godkändes till bruk utan absolut förpliktelse 1820/21, fanns tillgänglig för Johan och Ol-Annersa 1825, kan vi inte veta, men den skulle komma att bli lika normgivande som katekesen i minst hundra år. Före Haeffner rådde anarki ifråga om koralmelodierna. Hans koralbok var ett viktigt steg i riktning mot större enhet inom kyrkomusiken.

Naturligtvis var psalmer inte det enda man sjöng, och koraler inte det enda man spelade. Dansade gjorde man säkert, men dragspel fanns inte. Inte tramporglar (harmonier) heller, men fanns det piporglar?

Hur lärde sej Ol-Annersa så småningom att spela orgel? Vi vet inte, men varför skulle det vara så omöjligt med någon hemtillverkad piporgel kring 1825? Verktyg fanns ju, skinn och ben fanns, virke av bästa slag växte i överflöd, och en ny fin orgel från 1784 att lära av stod ju i Skellefteå kyrka. Vart tog förresten Skellefteås första kyrkorgel från 1647 vägen när den såldes 1789?

Toner och dårskap eller psalm och lovsång?

Toner förtrollar och förför. Förleder somliga att försumma sina plikter eller ännu värre – bygga sitt livs ofullbordade orgel. Somliga driver sina familjer till fattigdom och elände. Någon blir till åtlöje därför att en pipa saknas, fiss i G-dur, tar repet och försvinner i skogen. Den bäste drivs av fullkomlighetsraseriet in i galenskap eller depression. Några överlever genom att med stor iver göra så gott de kan. Vari består orgelmakarnas drivkraft?
Vilken sång har de hört inom sig?

Dan Andersson berättar

I ett utdrag ur Dan Anderssons berättelse "En orgelbyggares saga" (ur Postuma noveller 1930) hittar vi ett svar – John Anderssons historia och hans förunderliga längtan. Skulle Ol-Annersa på ålderns höst möjligen ha känt igen sig i John Andersson?

" ...finsnickaren och fiolmakaren Johan Gabrielsson, som under det han lagade, snickrade nya pipor, lyssnade och stämde, berättade mig orgelbyggaren John Anderssons historia. Under tiden skar jag sönder en fårskinnsfäll och lappade bälgen och lyssnade. Dock fick jag aldrig historien riktigt i mig förrän orgeln var satt i skick och stod stolt vid min kammarvägg och jag börjat spela på den – ja, när jag lyssnade till de gamla pipornas dävna mummelmummel inuti den höga furulådan hade jag Gabrielssons berättelse liksom i ett bakhåll, även den mumlade dovt och levde och rörde sig i mitt hjärta, och så kom det sig att jag, när det var lidet långt på natten och skuggor höljde mina händer och ögon att jag såg Jon Anderssons resliga gestalt – ibland hörde jag honom endast, det var han som sjöng och mumlade och bad böner i orgelns innandöme av trä som han skurit med sina seniga händer, i tålamod och i kärlek.

Å, dessa pipor hade mycket underliga ljud, somliga spelade flöjt och andra fiol och djupt nere i djupen för vänstra handen skorrade ibland en brännvinsbas, men även den var en sällsamt mänsklig röst, så att jag ibland ryckte till och trodde att orgeln var ett levande väsen. Det fanns begravningspsalmer och brusten lycka och många synder därnere under vänstra handens benbelagda tangenter, det steg upp röster ur de gamla släkternas gravar, det surrade av spinnrockar och bråkade lin och vävde och sjöng visor och höll bröllop och sorlade av vardagens yxhugg i skogen och av forsande åar och kvarnar som malde, sågar som skuro timret till bräder för vårflodens yra fall – men högst upp var det helgdag och fågelsång om våren i skogen och gökar som ropade i ångan kring tjärnarnas stränder. Där hoppade laxöring i smala bäckar mellan sälgsnåren och åror plaskade och mjärdar drogos upp i solen och gnistrade som korgar fulla av nytvättade silverskedar. Men de tunga basarna förvandlades ibland till åska. Jag hörde det så väl och allt vad jag säger är sanning. All jorden darrade för de dånande augustihimlarnas orkester. Det var inte mina oskickliga händer som lockade fram allt detta, det brusade fram ur mitt hjärta och de gamla orgelpiporna svarade som mångdubbla ekon över lugna vatten. Det var Jon Anderssons själ som talade. Och när jag såg mig om häpnade jag: hela storskogen stod stilla omkring mig, det var en försommarnatt med ljum luft. Och jag såg honom igen, han gick där högrest, med något av storbondens säkerhet och spelmannens oro. Han bar söndagskläder och jag såg honom gå genom skogen och tittade på träden, han gick till sågen och stod och knackade på virket och lyssnade, sorterade och plockade ut, bestämde sig för bitar av lönn och furu, som han mätte och vägde med ögon och händer. Stundom slog han två bitar gran mot varandra och lyssnade på klangen – men sedan vände han åter och gick bort mot skogen. Han gick mellan stammarna och lyssnade på suset, jag såg att det var natt och sen natt, men ännu gick han där under de få stjärnorna och gnolade och sjöng för sig själv ..."

Så tycker Dan Andersson sig se John Andersson sittande på en kullfallen trädstam. Sätter sig bredvid honom och får höra vad som i hans innersta drev honom att fånga skogens toner:

"Jag ville göra psalmer och sång av de stora träden som susade i skogen och av det heta och oroliga som var i mitt innersta. Hela skogen med alla dess sägner ville jag flytta in på mitt loft – och så skar jag skogens trä till orgelpipor och tog fårens skinn till blåsbälgar under piporna. Alla sade: si den galningen, som vansköter åkrarna och bygger orglar. Ja, inte passade jag till storbonde och nog var det si och så med jorden, men nog har jag arbetat på åkern i min svett och – ja, så på sommaren vart orgeln färdig, jag lade sista hand vid den just som göken fått syn på första höhässjan och slutat ropa, och jag hällde brännvin i min farfars silverskål och ställde den på bordet bredvid psalmboken i min kammare, och det led mot middagen och jag kände det som en högtid och jag satt och famlade över tangenterna och greps av glädje och sjöng en psalm. Det var då jag kände mig ha nått ett mål, jag skulle nu få kraft att bli en nyttig människa. Och bara jag fått höra sången ur alla mina träpipor, då skulle jag bli ung och gå ut och gräva i jorden.

Jag tänkte, allt det som jag gått och hört och sett i skogen och på sjön, alla de underliga vårnätternas ljus, all min egen förunderliga längtan och oro, det har jag nu samlat hit in, här stå de, alla de djupa, höga och sorgsna och glada tonerna och vänta på mig. Och jag behövde ej vara någon lärd spelman, bara jag for över tangenterna med fingrarna fylldes mina ögon med tårar. Skogens alla träd sjöngo och mina händer hade skurit det allt i trä, min längtan och ensamhet var huggen i vedens massa – mina händers och mitt hjärtas verk – hör, nu sjunga de! Djupt därnere är jag själv, min själ, allvarlig och ensam, och här." högre upp, är allt mitt arbete. Och så blir allt en psalm och en lovsång."

Orgeln är väl ändå själva glädjen

Sara Lidman berättar i Vredens Barn om drängen Jonas starka längtan efter en orgel:

"Hos klockarn satt en annan rastlös go'tidkarl och spelade på orgeln; Jonas från Pärlbäcken. Han hade blivit halverst som en uppfostringspojke där hos 'n Evald. Han kunde ritualen för hela kyrkoåret och vissa söndagar när klockarn, 'n Evald, hade ont i huvudet, fick Jonas spela i kyrkan.

Didrik lyssnade, hänförd och otålig – på gränsen till avund; på gränsen till ilska; varför var Jonas nöjd bara han fick spela. Fastän han uppskattade musiken kunde han inte vänta med att öppna tidningarna; man fick sitta en stund hos klockars; och så hörde han länsmans röst från ett inre rum.

... när Skjellet nu fått rättigheter som stapelstad åter ett av dessa lömska uttryck med dyr innebörd *rättigheter* det var det som uteslöt att *stapel* kunde handla om ved eller röta

Att hava en orgel det är väl ändå själva glädjen, sa Jonas. Jag kan int tänka mig ett större tackämne. Och 'n Evald ser ut så nödgad som om han skulle till att hacka röta när han sätter sig åtmed spelet.

Didrik och Jonas var jämnåriga, röda i ansiktet; byapojkar på Plass'n; nyfikna, otåliga, förargade.

– – – *ett sånt här bakland* . . . hördes länsmans röst. Och pojkarna blev ännu rödare.

Du borde ha orgel själv, du Jonas!

Jomenvisst.

Och så berättade Jonas om nöden att sakna orgel. Dem voro många barn hemma i Pärlbäcken. Det var bara att arbeta. Dika. Plöja. Bära sten. Slå gräs. Mocka skit. Sjuda salpitter. Hugga tjärved. Hugga ved.

Men ser jag näver tänker jag på de toner som kan b1i om man lägger det tunt på en kam och blåser. Ser jag järntråd eller senor vill jag fästa över hörnet på en fönsterruta – det blir en sorts fönsterharpa. Det går att spela på.

Men går det att leva på? säger Gubben. Det är klart att orgeln är något annat.

Och när han till slut hade fått faderns löfte att ta tjänst borta för att komma åt en orgel — då hade Moses just städslat en dräng.

Och det är ju till Moses man vill komma. Så man kan få spela sig någon bit under tiden.

Skulle du få en orgel i dränglön? Det måste ju ta flera år?

Man kanske skulle få vara med när han bygger en orgel, och lära sig på det sättet?

Du har det som Jakob som tjänade för Rakel; hörs det som.

Mycket värre. Jag skulle kunna tjuva mig ett orgelspel. Det skulle jag. Men vars ska jag ställa upp det? Stugan är full av ungar. Och viskande: mitt enda hopp är att 'n Evald ska bli så fyllaktig att han blir avsatt som klockare!" (s. 96-97)

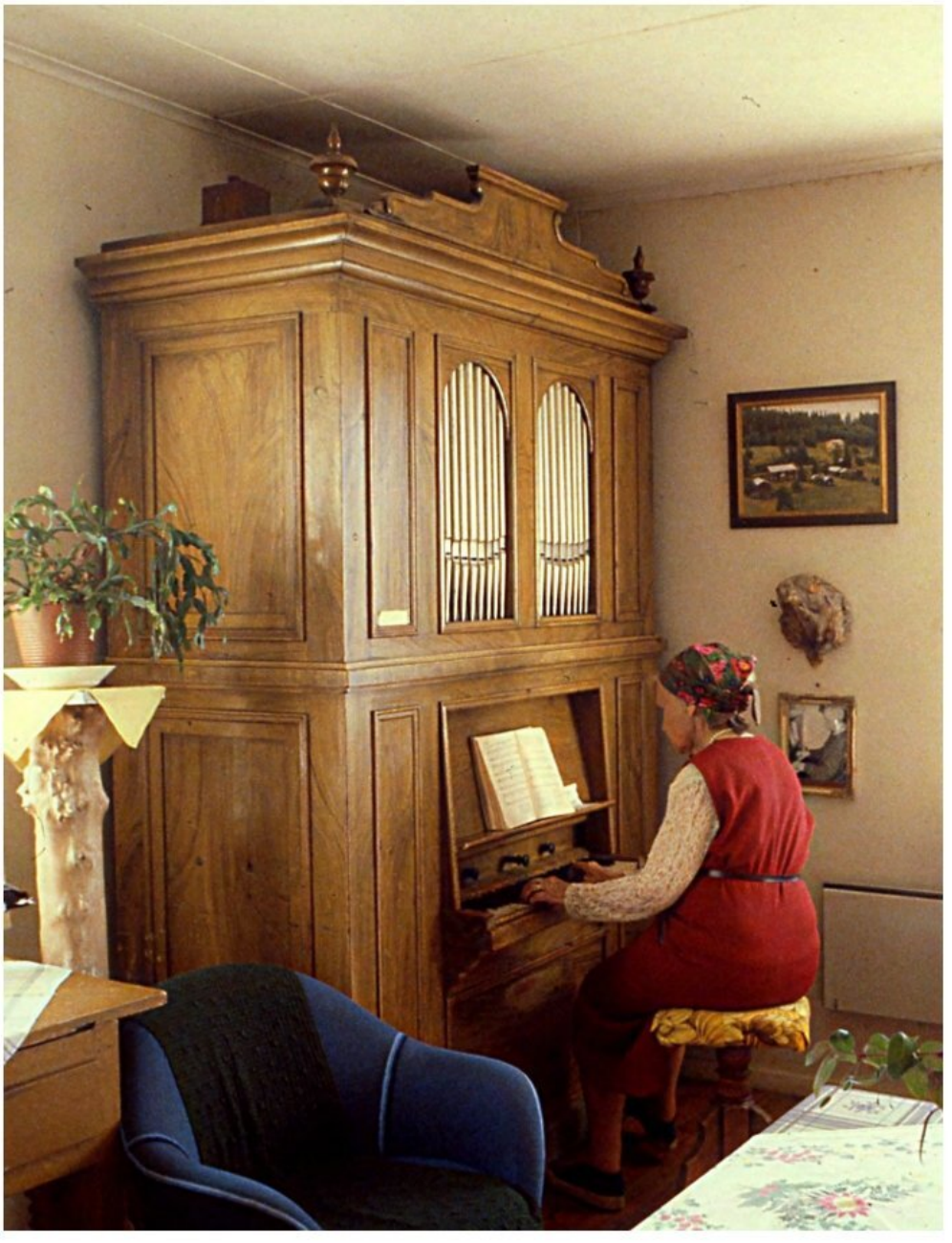

Ol-Annersas kusinson Petter Alm (1858-1917) byggde orgeln i detta kök 1878. På denna gård, Dahlbergsgården i Bastutjärn, bodde fyra generationer fram till 1979. Allting står sedan dess som Mauritz Dahlberg då lämnade det. På bilden från 1982 spelar lärarinnan Hedvig Holm, syster till Mauritz. Gården är öppen sommartid för besökare, och orgeln fungerar fortfarande.

1839 Ol-Annersa 21 år

Åren omkring 1839 måste ha varit fyllda av oro och eftertanke för Ol-Annersa.
10 svagår 1828-1838 hade väckt frågor inför framtiden. Går det att försörja en familj? Räcker odlingsmarken i Bjurträsk?

Hur fadern Anders, Bjuhr Ant, hade det med hälsan, kan man undra, eftersom han dör 1840. Farmor hade dött redan 1838.

Johan och klockardottern

Storebror Johan har gift sig med klockardottern Sara Helena Renberg, född 1813 i Abborrträsk, Arvidsjaur. Johan och Sara Helena är lyckligt lottade, som nu kan börja tänka på att starta eget på södra sidan Bjurträsket. 1841 föds deras första barn Matilda. Den starke och knepige Johan hittar säkert något sätt att skaffa inkomster, men först 1845-47 kan han bygga sitt nya hem.

Ol-Annersa och Sara Kajsa

Troligen har Ol-Annersa och kusinen Sara Kajsa Jacobsdotter i Bastutjärn börjat intressera sig för varandra, men hur skulle de kunna gifta sig? Deras fäder var ju bröder, och Ol-Annersas föräldrar – var inte de kusiner också?

Stororgelbyggaren Strand

Något storslaget har också hänt ca 8 mil österut i kyrkbyn Burträsk. Den examinerade orgelbyggaren Per Zacharias Strand från Stockholm har skapat ett stiligt orgelverk. Fasadens tennpipor glänser och spelbordet är inbyggt på vänstra kortsidan.

Kyrkorgel till Norsjö?

Ryktet om detta bygge har säkert spritt sig i hela trakten. I Norsjö har man lämnat ett förslag till kyrkostämman om att också köpa en orgel. Är det Ol-Annersa, som tror sig kunna bygga en orgel till Norsjö kyrka? Eller hade han redan en orgel färdig?

Sockenstämmans beslut den 7 juli 1839 lyder enligt § 3 [11]:

”I afseende på Er. Joh. Noréns [Ol-Annersas kusin] framställning att Socknemännen skulle inköpa till en del färdiggjorda materialier till ett Orgelverk, yttrade Socknemännen, att de ej kunde ingå på detta förslag, enär så mycket annat fattades, som i [...?] afseende borde föregå.”

En förebild?

Sannolikt har Ol-Annersa vandrat till Burträsk för att få kontakt med P. Z. Strand, som var känd för att gärna dela med sig av

P. Z. Strands orgel från Burträsk. Byggd 1839 men flyttad 1903 till Kalvträsk [12] kyrka.

sina kunskaper. Orgeln måste ha tänt en förhoppning i Ol-Annersas hjärta. Och orgelpipor kunde ju nästan lika bra göras av trä. Med extrainkomster som orgelbyggare skulle kanske även han kunna försörja en familj i det lilla Bjurträsk? Och Sara Kajsa?

Ol-Annersa har fått fler syskon

Det har hänt mycket sedan Ol-Annersa var 7 år. Mor Anna Greta är nu 48 år och ska leva nästan 30 år till. Syskonen har blivit

äldre. Systern Anna Greta är 19, Jakob 16 och Sara 14 år. Nu är det arbete som gäller för hela familjen. Ytterligare två barn har fötts, Anton 12 år och Per 8 år.

Två släktlinjer

Precis som farbrodern Per Bjuhrs efterkommande blev kallade "länsmanssläkten", kan vi nu också börja ana en "orgelbyggarsläkt" efter pappa Anders Johansson. Flera av hans söner och brors-sonsöner kommer att bygga orglar liksom flera andra släktingar. Några med efternamnet Alm och boende i Bastutjärn.

Många länsmän och klockare

Inom länsmanssläkten är kusinen Olof Bjuhr, född 1810, nu kronolänsman i Skellefteå sedan 1830, och fler länsmän ska det bli i släkten (bl a i Stensele och Södertälje). Klockare och organister i en lång rad blir det efter faster Catharina och hennes man Olof. Vi kan nu se hur det utvecklas ett betydelsefullt nät av intressen och släktförhållanden. Ibland med nog så krångliga och riskabla följder på grund av många ingiften, men ibland med mycket positiva resultat.

Kyrkbyn växer

Norsjö blev egen församling 1834. 602 människor fanns där 1811, och 1834 inte fler än 777. Vid årsskiftet 1911 var antalet 5715.[13] Prästen Henrik Abraham Hasselhuhn, som kom till Norsjö redan 1823, blev den nya församlingens förste kyrkoherde. Han efterträds redan 1840 av Erik Johan Solander, som kommer att förbli i Norsjö nästan hela återstoden av Ol-Annersas liv. De kommer att ha en hel del gemensamt.

Livet i Bjurträsk

Många munnar ska mättas efter fader Anders död. Johan och Sara Helena blir tydligen kvar flera år på fädernegården.

Ol-Annersa måste nu börja ta sitt ansvar som bonde och familjeförsörjare. Orgelmakare blir han en tid, men bonde förblir han livet ut.

Möjligheter i Bjurträsk

I byn fanns vid denna tid endast två familjer och dessa ägde all mark, men den avkastning man kunde få var troligen inte att jämföra med vad jordbruket kunde ge 100 år senare.

I Gustaf Lundbergs anteckningar från år 1931 kan man bilda sig en uppfattning om vilka utvecklingsmöjligheter det fanns i Bjurträsk.

Hos de 14 bönderna i Bjurträsk fanns år 1931 följande djur:

hästar	9	(1921 18 hästar)
kor	61	
oxar	2	
får	46	
getter	8	
grisar	4	
höns	101	
tuppar	13	
katter	21	
hundar	7	

Dessa bönder skördade samma år:

korn	8400	kg
havre	2700	kg
potatis	14500	kg
hö	2946	hässjor

I byn fanns då cirka 122 invånare – bondefamiljer, drängar och pigor, sågverksarbetare, snickare, tandtekniker, poststationsföreståndare, änkor, sjuka och pensionärer.

1839 kunde nog Ol-Annersa inte ens i sin vildaste fantasi föreställa sig en sådan utveckling, och inte heller att hans musik- och orgelintresse skulle få så stor betydelse för byns framtid.

For Ol-Annersa och Anton till Uppsala 1839?

Någonstans måste Ol-Annersa ha lärt sig orgelbyggeri. Åtminstone grunderna. Men var och hur och när?

Småsyskonen Anton och Per

Som så ofta är det tillfälligheter, som kan ge oss vissa ledtrådar. Småbröderna Anton född 1827 och Per född 1831 fanns det ingen plats för i Bjurträsk. De slog sig ned i Finnäs vid Norsjöns nordvästra del. Sentida ättlingar berättar i en web-site följande om Per och Anton Andersson Bjuhr (http://www2.norsjo.net/finnas/historia.htm):

”De som flyttade till Finnäs och fortsatte odlar- och nybyggarlivet var bl.a. bröderna Per och Anton Bjuhr från Bjurträsket. De flyttade till Finnäs i början av 1850-talet. Per Bjuhr blev finnäsbonde hela livet ut, men brodern Anton fick amerikafeber och reste med sin familj [son och sonhustru /bö] till USA år 1880 [1883 /bö].
Per Bjuhr var en tämligen originell gubbe. Rätt många historier finns berättade om Per-ä. Han brukade ändelsen ä som extra tillägg efter sina uttalanden, och detta gav honom namnet Per-ä. Den slöjdbegåvning, som alltid funnits i Bjuhrs släkt i Finnäs hade gott påbrå i Per Bjuhr. Han tillverkade åkrisslor och möbler m. m. och var duglig till mycket. Bjuhr brukade även stämma piporglar, och det var alltid feststämning i hemmen då Per-ä kom för detta ändamål. Efter fullgjort arbete satte han sig vid orgeln med något barn bredvid sig, och där blev det låtar minsann. Det var lustigt att se honom, där han satt med de klumpiga fingrarna livligt men redigt hoppande över tangenterna. Även som orgelbyggare praktiserade Bjuhr en tid.”

Till landet i väster

Ol-Annersas bror Anton Bjuhr emigrerade alltså på 1880-talet. Nästa ledtråd kom med ett brev från kusinen Anders Holm 1885 till brodern Olof i Lillraggsjö, men det hamnade på sågspånsvinden och dök inte upp igen förrän år 2000. Anders Holm, född 1854 måste ha lärt sig orgelbyggeri hos farbrodern Ol-Annersa. Troligen byggde Anders i början av 1880-talet den orgel, ”Adinas orgel”, som nu finns i Ullbergsträsks väckelsemuseum, och som skänktes dit av Adina Forsgrens döttrar i Ekorrlund år 2002.

Anton Bjuhr lämnade Norsjö 1883-07-31 enligt kyrkböckerna. Han reste med sin son Erik och dennes hustru Kajsa Amanda. Antons hustru Erika och övriga barn lämnades kvar liksom barnbarnet Frans. En passagerarlista från 3 juli 1884, då en grupp Norsjöbor avreste från Glasgow [14], visar att Erika och tre av barnen samt 3-åriga barnbarnet Frans då fanns med på båten liksom Anders Holm med syster och svåger.

Många som utvandrade från Norsjö slog sig ned i Kulm [15], North Dakota. I Anders Holms brev [16] fanns en bild på en piporgel, som han byggt i det närbelägna Hudson. Anders återvände senare till Sverige. Anton Bjuhr med hustru och barn blev kvar.

Sensationellt från amerikanska släktingar

1984 kom det brev från Landsagare Robert Bjuhr USA till "Borgmastare Bjuhrtrask Vasterbotten Sweden". Breven hamnade till slut hos Sören Alarm i Bjurträsk. Ol-Annersas bror Anton hade nämligen blivit stamfader till en släkt på ca 250 personer, och denne Robert Bjuhr, Antons barnbarnsbarn, hade nu börjat söka efter sina rötter i Sverige.

I hans brev läser jag:

"From family history I know that Anton and his brother left Bjurtrask for two years and went to Uppsala and worked on building the pipe organ in the cathedral there. Then they returned to Bjuhrtrask. Anton lived there most of his life but he came to America as an old man to be with his son." [17 översättning]

Det framgår av brevet, att släktingarna i USA är ganska välorienterade om sin tidiga släkthistoria, och en brevväxling tog fart för att möjliggöra besök i Sverige. I ett brev till Sören Alarms dotter Maria den 20 januari 1985 förekommer ännu en liknande uppgift:

"There is a story in our family about a brother that went to Uppsala (maybe) to build an organ for the university." [17 översättning]

När jag i november 2000 fick läsa USA-breven och 2007 hittade passagerarlistan från Glasgow, klarnade bilden av Ol-Annersa något. Kan han ha följt med P. Z. Strand efter orgelbygget i Burträsk 1839 och arbetat hos honom en tid i mellan-Sverige. Strand gjorde konkurs 1842.

Handbok om orglar

Strands gode vän Carl Ludvig Lindberg, Director Musices och domkyrko-organist, utgav 1850 en handbok om orglar med följande titel:

"Handbok om orgverket, dess historia, konstruktion och rätta vård, uppgift på de allmännast brukliga orgstämmor, dispositioner till orgverk för större och mindre kyrkor, kostnadsförslag till, och kontrakt om orgbyggnader, pröfning af nya orgverk m. m., jemte tre plancher öfver orgverkets mekaniska delar, till ledning för organister, organistelever, musikdirektörer, kyrkoherdar, cantorer m. fl."

I boken ger han följande omdöme om P. Z. Strand:

"Bland Strands mästerstycken må företrädesvis nämnas orgverket i Lunds Domkyrka med 61 stämmor (det största i riket), i Jacobs kyrka i Stockholm med 41 stämmor, i Kungsholmen med 32, i Landskrona med ungefär samma antal. Dessa verk förete, enligt sakkunnige mäns omdöme, en sällsynt grad af fullkomlighet. Den herrliga, till hjertat trängande intonationen, den rena stämningen, den vackra mekanismen förråda theoretiska och praktiska kunskaper, skönhetssinne och snille i förening med den största noggrannhet och samvetsgrannhet, äfven i de minsta detaljer.

Strand dog i Förf:s hus i Kumla i Nerike den 8 Mars 1844 och ligger begrafven i Kumla kyrkogård."

Carl XIV hör av sig

Ol-Annersa fick 1842 kung Carl XIV Johans tillstånd att gifta sig med sin kusin Sara Kajsa från Bastutjärn. Första barnet föddes i november 1843 men nästa barn först 1847. Ol-Annersa kan således ha arbetat med orglar på annat håll både före och efter 1843. Brodern Johan fanns ju troligen kvar på gården fram till 1845-47.

Orgelbyggen kring Bjurträsk

Ser vi till de kyrkorgelbyggen som pågick i Bjurträsks närhet hittar vi:

Bjurholm 1834, Burträsk 1839, Överluleå (Boden) 1842. Samtliga orglar byggdes av P. Z. Strand (f. 1797). Denne var lärare för Johan Gustaf Ek (f. 1805) som 1828 slog sig ned i Sundsvallstrakten, och som sedan blev Oskar Alms lärare. Oskar (f. 1850) var kusinbarn till Ol-Annersa, och hustrun Sara Kajsas brorsson.

Det är alltså tänkbart att Ol-Annersa kan ha haft kontakt med P. Z. Strand och kanske även med J. G. Ek. Denne byggde en orgel i Umeå landsförsamling 1844.

Strand kämpar för att inte gå i konkurs

Hur såg det då ut i Uppsala-trakten vid den aktuella tiden?

Vi måste nog utesluta domkyrkan och universitetet. Där pågick troligen inga orgelbyggnationer. Men i Heliga Trefaldighet strax intill byggdes ny orgel 1839. Dock icke av Strand. I Östra Ryd däremot byggde Strand en orgel 1841.

I Stockholm gjorde Strand 1840 en omfattande ombyggnad av orgeln i S:t Jakobs kyrka och byggde sedan ytterligare 7 orglar fram till konkursen 1842. Strand torde ha behövt ett par duktiga orgeldrängar extra. Det är således inte orimligt att Ol-Annersa och brodern Anton kan ha varit medhjälpare hos Strand.

Att Ol-Annersa måste ha lärt sig en hel del om orgelbyggeri av någon examinerad orgelbyggare är tydligt, men när skulle det ha skett och var?

Var Ol-Annersa en ”klåpare”?

Kravet på examen för att få bygga kyrkorglar hade i praktiken upphört, även om det avskaffades först 1881. Formellt sett var alltså Ol-Annersa en amatör, en "fuskare" eller en "klåpare" i de professionellas ögon.

När man ser orgeln i Österjörn och tänker på att den var i bruk i 100 år får ordet amatör sin rätta klang d v s "älskare" (från latinets amare = älska). Hur mycket kärlek rymmer inte en sådan orgelskapelse?

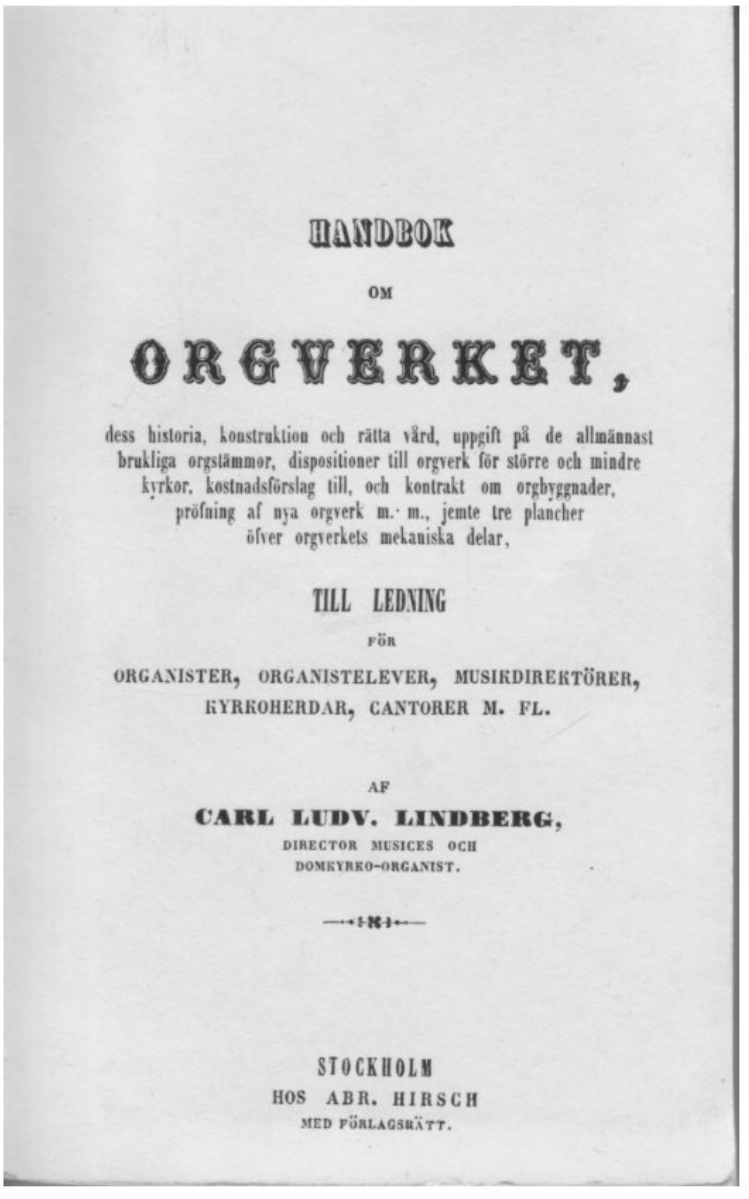

HANDBOK

OM

ORGVERKET,

dess historia, konstruktion och rätta vård, uppgift på de allmännast brukliga orgstämmor, dispositioner till orgverk för större och mindre kyrkor, kostnadsförslag till, och kontrakt om orgbyggnader, pröfning af nya orgverk m. m., jemte tre plancher öfver orgverkets mekaniska delar,

TILL LEDNING

FÖR

ORGANISTER, ORGANISTELEVER, MUSIKDIREKTÖRER, KYRKOHERDAR, CANTORER M. FL.

AF

CARL LUDV. LINDBERG,

DIRECTOR MUSICES OCH DOMKYRKO-ORGANIST.

STOCKHOLM

HOS ABR. HIRSCH

MED FÖRLAGSRÄTT.

Lindbergs handbok innehåller värdefull orgelkunskap som fortfarande är aktuell. En guldgruva för orgelamatörer, som försöker hålla igång sina gamla piporglar.

Faksimilutgåvan utkom 1974.

1843 eller 1847? Sara Kajsa blir husmor

Familjen växer

Sara Kajsa, enligt födelseboken Sara Catharina Jakobsdotter, född 18 maj 1819, (men i kungligt beslut kallad Sara Cajsa Jacobsdotter) är nu vuxen och tänker gifta sig med Ol-Annersa. Hon är dotter till Ol-Annersas farbror, Jakob Johansson i Bastutjärn, stamfader till Alm-släkten och känd som naturläkare och fältskär. Det ska således bli ett kusingifte, och det krävs ett kungligt medgivande. Ol-Annersas föräldrar var ju enligt Lundberg också kusiner. Beslutet fattades 1842-09-21. Dokumentet finns kvar än idag. När det anlände till Bjurträsk är ovisst, men paret gifter sig 20 januari 1843. En dotter, Anna Greta, föds 8 november samma år. Nästa barn, sonen Anders, låter vänta på sig till 1847. Han dör i tuberkulos som 18-åring. Fem flickor föds i äktenskapet. En dotter dog tidigt. Nästa son, Gustaf Olof, föds först 1856-04-05. Det blir han som tar över gård och verkstad och för hantverkskunnandet vidare.

En orgelbyggares stöd

Medan Ol-Annersa får många positiva omdömen sägs det ingenting om Sara Kajsa, men mycket kan anas, om man följer de yttre händelsernas gång. Arbetet med barn och barnbarn, boskap, vävning, sömnad och hushållsbestyr fyllde hennes dagar. Svagår och nödår, sjukdomar och andra påfrestningar satte sina spår. Ol-Annersas alla projekt, säkert med både bakslag och framgångar, kan ha krävt Sara Kajsas medverkan och stöd.

Ingiften – ett öde för inlandet?

Det är väl känt att kusingiften skapade problem, kanske särskilt i inlandet, men de kunde också ha en god inverkan. Vår sagesman Gustaf Lundberg beskriver svårigheterna på ett sätt som nutida manodepressiva eller bipolära kanske kan känna igen:

"framträdde svagheterna på så vis att [....] periodvis angripits av nervåkommor så att något år vore de urståndsatta att arbeta och trodde sig vara sjuka och nästan döende. Så kunde de komma upp igen, nästan överglada och smått skrytsamma samt med ett ojämnt humör, lätt för att brusa upp och ej hade någon förmåga att vara herre över sig själv"

"opp och ner i humöret dock vid vissa tillfällen knappast sig själv".

I min intervju med Kerstin Eriksson 2002 finns liknande kommentarer t ex om orgelbyggaren Petter Alm, bror till N. O. Alm:

"han kanske hade nervtrådarna rent ytterst i huden, så det fick inte vara nå´nting som avvek från som han hade tänkt det"

Kerstin Eriksson berättar vidare:

"Jag var mycket intresserad av släktförhållanden inom den här familjen … inom familjerna i Norsjö … alla dessa kusingiften. Och vad som hände i Bjurträsk det framgår ju av Lundberg, att det vart så många som hade psykiska problem.

Då man då ser hur Bjurträskarna gifte ihop sej med Bastutjärnarna och otroligt många … en del blev … ja, gravt utvecklingsstörda … och en del blev … ja, nerverna satt utanpå huden."

Ingvar Alm, en sonson till orgelbyggaren från Bastutjärn N. O. Alm, redovisar andra erfarenheter i ett brev till Kjell Söderberg i Docksta skrivet omkring 1980:

"Varje nybyggarfamilj skaffade sig tiotalet barn som oftast överlevde. Dödligheten under första levnadsåret låg under 1700-talet kring 20-25% eljest. Isoleringen i inlandet minskade infektionsriskerna. När det å andra sidan gällde att skaffa sig äktenskapspartner fanns ett fåtal nybyggarfamiljer i skogsbyar, men med många barn i var kull. Chanserna att gifta sig med ganska nära släkt var stor, och följderna av detta kan vara såväl positiva som negativa vid likartad genuppsättning. I trakterna kring Bjurträsk och Bastutjärn har resultatet tydligen mest varit positivt."

Från ett möte med släktingar i Bastutjärn 1972 skriver han: ”Vid vistelsen i Bastutjärn träffade jag många släktingar men minns speciellt en pensionerad lärares familj. När jag frågade: ’Vad gör era barn’ fick jag svaret 1/ kärnfysiker i Cern i Schweiz 2/ biträdande överläkare i Göteborg 3/ statistiker i Skellefteå. På motfrågan fick jag svara geofysiker vid högskolan i Luleå respektive forskningsstatistiker vid Handelshögskolan respektive tjänsteman i Försäkringskassan samt en brorson biträdande överläkare i Stockholm. Inbördes släktskap fyrmänningar dem emellan. Ingen skall försöka övertyga mig att inte tidigare generationer haft motsvarande grundförutsättningar: inprägling och teoretiskt utnyttjande av samlade kunskaper. De gjorde det bästa av dåvarande förhållanden för duktigt och företagsamt folk längs Norrlandskusten. De började bryta mark i inre Norrland och uppodla sina marker mot 25 - 30 skattefria år. De var händiga och företagsamma och hade därtill ovanliga musikaliska anlag, som så småningom resulterade i att man inte bara konstruerade kvarnar m.m. utan även började bygga piporglar, när tiden var mogen för detta.”

Sara Kajsa och Ol-Annersa

Sara Kajsa, som dog först 1904, levde mitt uppe i allt detta. Mycket fick hon se under sin livstid. Inte bara familjens vardagsbestyr, sorger och glädjeämnen, utan också en märklig utveckling av levnadsförhållanden i bygden.

En hustrus livssituation berodde förr liksom nu av vem hon var gift med. Hur var då Ol-Annersa? Hans äldre bror Johan beskrivs mest ifråga om sitt yttre:

"en kortväxt man, rund och grov med stora fötter och stora händer tjocka som rågbullar och ansiktet såg ut som en sötmjölksost" ... "ett riktigt vattendjur, han var nästan lika hemma i vattnet som på land".

Ol-Annersa får en helt annan framtoning i Gustaf Lundbergs berättelse. Han var

"en tyst och försynt person", "mångsidigt begåvad" ... "en framstående och företagsam man efter sin tid" ... "en hedersmänniska som var värderad och aktad av alla" ... "en viss filosofisk fördjupning ... kunde ibland framträda i umgängeslivet".

Hade han kanske ärvt något drag från Pehr Johansson i Kvavisträsk, broder till Ol-Annersas farfar. I församlingens första dödbok hette det: "Pehr som undervisade barn och var känd för gudsfruktan och välgörenhet".

Genom att begrunda vad som händer under Sara Kajsas tid som hustru och husmor på Ol-Annersas gård kan vi förstå något mer av hennes situation. Den långa raden av händelser måste ha påverkat hennes liv – både begränsat och berikat det.

1839	Ol-Annersas bror Johan gifter sig med Sara Helena Renberg.
1840	Ol-Annersas far dör.
1843	Ol-Annersa och Sara Kajsa gifter sig den 20 januari. Dottern Anna-Margareta föds den 8 november.
1845-47	Sara Kajsas svåger Johan Ask, bygger sin gård på södra sidan Bjurträsket.
1847	Sonen Anders föds den 19 juni.
1848-50	Ol-Annersa bygger en kyrkorgel till Norsjö nya kyrka.
1849	Dottern Sara föds den 9 december.
1850 ca	Johan Ask levererar en piporgel till Bäverträsk ca en mil sydväst om Lycksele och en liknande till Åsele/Vilhelmina-trakten.
1850-	Fyra svagår plågar befolkningen i Norsjötrakten.
1853	Sara Kajsas far dör.
1853	Dottern Hedvig föds den 24 april och dör redan 1858.
1854	En lång och djup kanal grävs från Kedträsk till Lomtjärn.
1854 ca	Ol-Annersas bröder Anton och Per slår sig ned i Finnäs.
1855 -57	Ol-Annersa bygger orgeln till Jörns kyrka (Österjörn).

1856	Gustaf Olof föds den 5 april.
1857	Dottern Gustava föds den 2 november.
1857-58	Ol-Annersa tjänstgör som organist i Jörn (nuvarande Österjörn).
1858?	Ol-Annersa inblandad i sågverksbygge.
1859	Ol-Annersa levererar orgeln till Degerfors kyrka i Vindeln.
1860	Dottern Helena föds den 3 april.
1861	Malå kapellag köper 8-stämmig orgel av Ol-Annersa.
1862-65	Flera svagår drabbar Norsjötrakten.
1863	Norsjö kommuns första budget är på 1335 Rdr. En barnmorskelön var då 175 Rdr per år.
1863	Kristina Albertina Persdotter föds den 24 april i Tjärnberg. Hon kom att bli Sara Kajsas svärdotter.
1864	Dottern Anna Margareta dör 15 augusti.
1865	Sonen Anders dör den 19 juni.
1866	Svagår plågar åter.
1867-68	Nödår i stora delar av Norrland och hjälpen har svårt att nå fram.
1868	Svärmor Anna Greta dör.
1874	Sara Kajsas mor dör.
1875	Sara Kajsas son Gustaf Olof bygger, troligen tillsammans med Ol-Annersa, en kombination av kvarn, tröskverk och snickarverkstad.
1875	Kronolänsman Per Bjuhrs hustru Stina dör.
1876	Ol-Annersas faster, Catharina född 1777, dör.
1882 ca	Sonen Gustaf Olof Olofsson tar namnet Allarm.
1884	Sonen Gustaf Olof Allarm gifter sig med Kristina Albertina Persdotter och Sara Kajsa får en svärdotter i huset.
1885	Sara Kajsa hinner uppleva hur nio barnbarn föds på gården fram till 1904.
1890	Kristina Albertinas syster, Marta Amanda, finns som piga hos familjen Gustaf Olof Allarm. Ol-Annersa och Sara Kajsa bor hos dottern Gustava och mågen C. F. Norén.
1892	Ol-Annersa, Olof Andersson Allarm, dör den 19 juni.
1892	G. O. Allarm och C. F. Norén delar Ol-Annersas hemman den 29 augusti.
1893	Järnvägen till Bastuträsk klar.
1894	Järnvägen till Kusfors och Jörn är färdigbyggd.
1896	Norsjö får sjukstuga. Sara Lundberg, syster till Gustaf Lundberg, anställs som sjuksköterska.
1898	Den första vattenledningen i byn grävs. Det är Gustaf Olof Allarm, som gräver en ledning från Lomtjärn.
1898	Johan Ask dör.
1901	Gustaf Lundberg gifter sig med Marta Amanda Persdotter, och paret bor till en början i Gustaf Olof Allarms bagarstuga.
1901	Gustaf Lundberg och Gustaf Olof Allarm planerar för ett modernt sågverk och bildar tillsammans med en del andra Bjurträsk Industri AB. Lundberg och Allarm var de största aktieägarna. Lundberg blir sågverksföreståndare.
1904	Sara Kajsa dör.

Dessa många händelser inom familjen och byn ger oss nutida en föreställning om Sara Kajsas liv. I Skellefteå museum finns ännu ett vittnesbörd – den piporgel från Ol-Annersas och Sara Kajsas hem, som dottern Gustava Norén sålde 1932 genom Gustaf Lundbergs försorg. De nötta tramporna ger kanske ännu en ledtråd till Sara Kajsas liv?

Deras barn:

Per Olof	*1885-1908*	*Mimmi Helena*	*1896*
(Sara Kristina	*1886 död 1886)*	*Karl Oskar*	*1898*
Ernst Gustaf	*1889 (far till Sören Alm)*	*Märta Alida*	*1900*
Anna Gustava	*1892*	*Nils Pontus*	*1902-1918*
Lars Johan	*1894*	*Knut Jakob*	*1905*

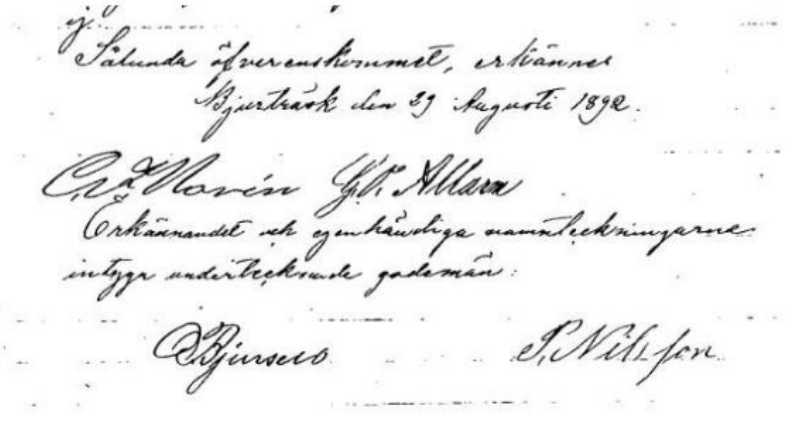

Sålunda öfverenskommet, erkännes
Bjurträsk den 29 Augusti 1892.

C. F. Norén G. O. Allarm
Erkännandet och egenhändiga namnteckningarne
intygga undertecknade godemän:

O. Bjurseo P. Nilsson

C. F. Noréns och G. O. Allarms namnteckningar vid delningen av Ol-Annersas hemman 1892.

Norén gick i konkurs omkring 1910.

Sara Kajsas orgel ?

Nytt spår hittat i Skellefteå museum

Det har som nämnts ofta varit tillfälligheter som lett mig vidare i sökandet efter fakta om Sara Kajsa och Ol-Annersa. Vid ett besök på Skellefteå museum i augusti 1988 fann jag följande korta notis:

> ”SM 1.936 1932: Piporgel från Bjursele nedmonterad i smådelar. Byggd 1877 av Olof Andersson Alarm i Bjurträsk, Norsjö. OAA:s sista orgel.
>
> Byggde orglar i följande kyrkor: Norsjö, Jörn, Degerfors och Kalix.
>
> Köpt från C F Norens änka, Bjursele, [Bjurträsk /bö] Norsjö. 5 [6 /bö] stämmor, klaviatur på gaveln, sönderplockad.”

På museet fanns också ett brev bevarat från Gustaf Lundberg daterat 1932-06-14.
I brevet erbjuder Lundberg museet att köpa en piporgel från Ol-Annersas hem.

Enligt Lundberg skulle orgeln vara byggd 1877 och vara den sista orgel som Ol-Annersa byggde.

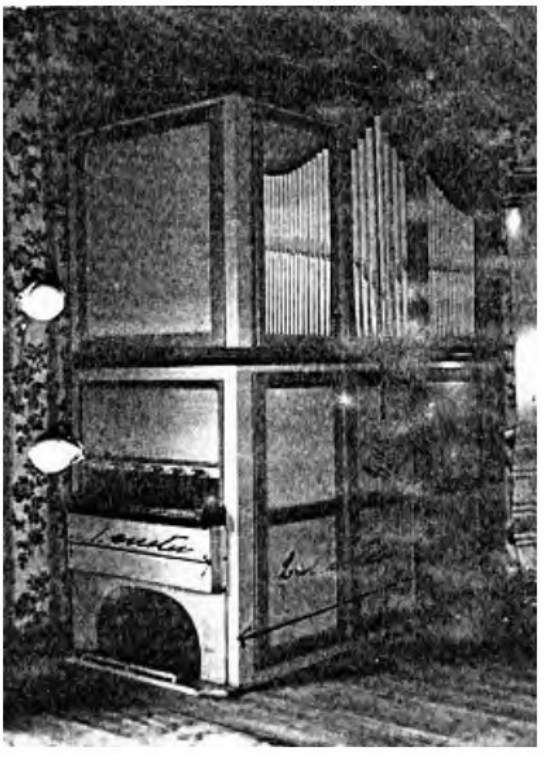

Undersökning ger nya frågor

I september 2003 fick jag tillfälle att undersöka den isärplockade orgeln i lugn och ro. Äntligen stod jag inför ett konkret vittnesbörd om Ol-Annersas hantverk och kunnande, men hur skulle jag tyda det jag såg?
Var orgeln verkligen byggd 1877, som Lundberg påstod i brevet, eller var den mycket äldre? Att den fanns i hemmet från slutet av 1870-talet behöver inte betyda att den tillverkades då.

Frågor att fundera över

Kunde "hemorgeln" rent av vara Ol-Annersas första försök till kyrkorgel, utformad som P. Z. Strands orgel i Burträsk 1839 med klaviaturen på vänstra gaveln?

Kan den en gång ha stått i Lycksele kyrka? Kan slitaget ha uppstått där?

Eller var det kanske Ol-Annersas gåva till bruden Sara Kajsa 1843?

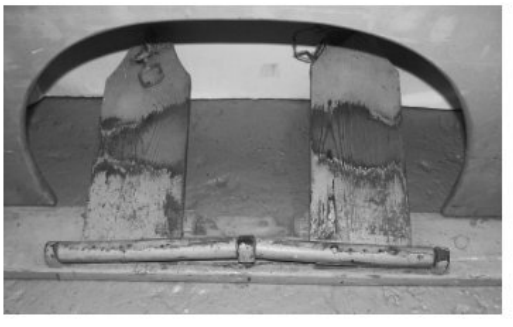

Sara Kajsa har i alla fall haft möjlighet att spela på den i minst 25 år.

Gustaf Lundbergs foto av orgeln i Ol-Annersas hem.
Bilden bifogades i skrivelsen till Skellefteå museum 1932.

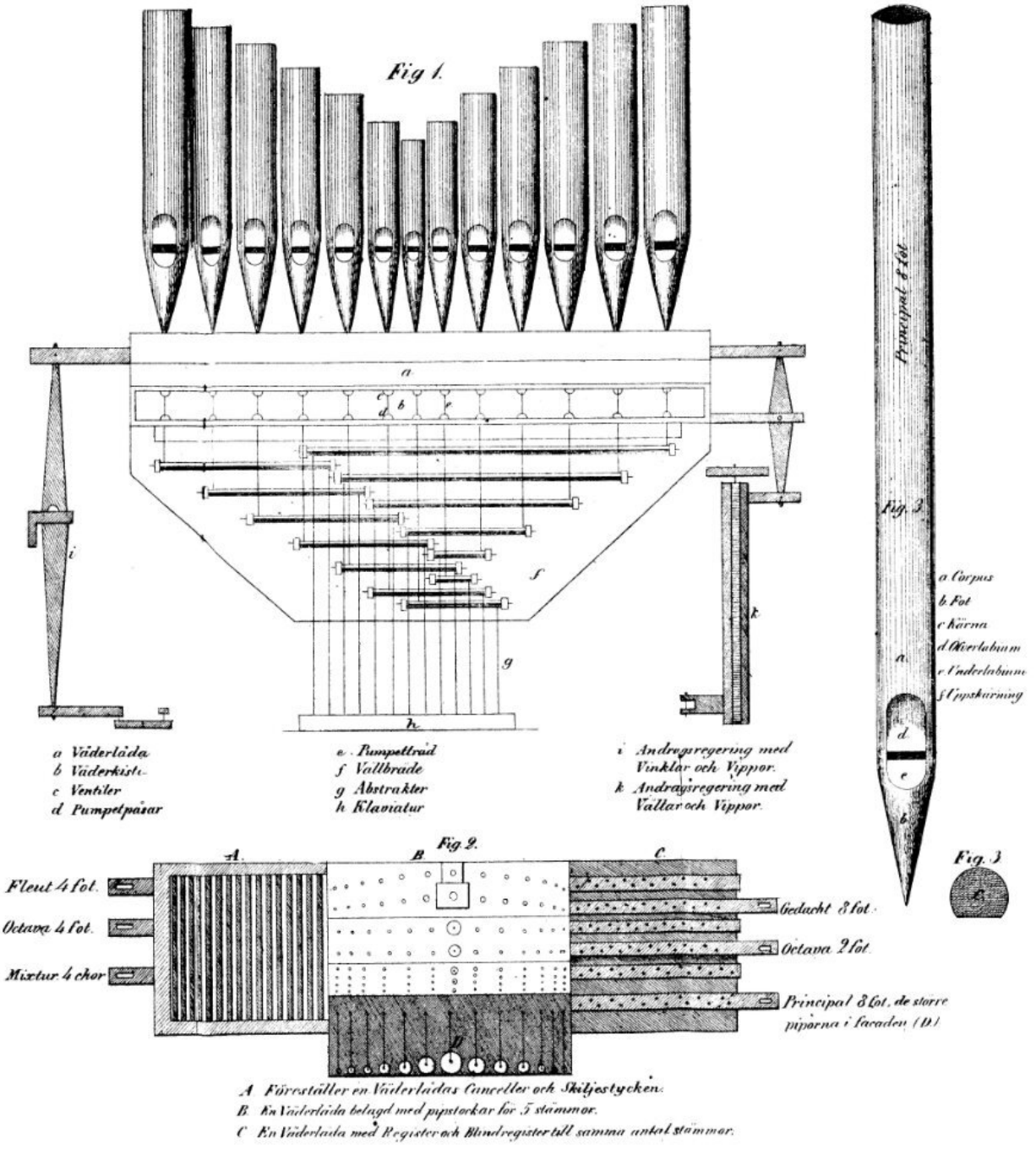

Ur Carl Ludvig Lindbergs Handbok om Orgverket 1850.
Del av plansch 3.

Vad måste en orgelbyggare kunna?

Fanns det handböcker 1850?

I mer än 600 år har det byggts orglar i Sverige. På kontinenten fanns det på Ol-Annersas tid gott om handböcker i orgelbyggeri. Den mest kända, skriven av Dom Bedos "L´Art du facteur d'Orgue (Orgelbyggarens konst), utgavs i Frankrike under 1700-talet som en del av den stora encyklopedin, där allt dåtida vetande och kunnande skulle ingående beskrivas av fackmän.

1850 utkom en svensk handbok om orglar och orgelbyggeri. Författaren var Carl Ludvig Lindberg, Direktor Musices och domkyrkoorganist i Strängnäs. Han var god vän till orgelbyggaren P. Z. Strand. Vi har redan träffat dessa kunniga män i ett tidigare avsnitt.

Kan Ol-Annersa ha känt till denna bok? Ja, det är möjligt, men i så fall först sedan han redan byggt orgeln till Norsjö kyrka 1850. Lindberg och Ol-Annersa kan ha träffat varandra tidigare, ifall Ol-Annersa och brodern Anton verkligen arbetade hos P. Z. Strand.

Lindbergs bok inleds på följande sätt:

”Bland Snillets och Konstens verk förtjenar Orgverket en hög rang. Det är det största och fullkomligaste af alla musikaliska instrumenter, och har derföre blifvit ställdt i Guds hus, Herranom till ett herrligt Psaltarespel. Mångfaldig är tonskiftningen och verkan af detta instrument. Än frambryta dess toner i glada, jublande lofsånger, manande oss, att med tacksamma hjertan instämma till Hans lof, ifrån hvilken all god gåfva kommer. Än sväva dess milda ljud, ’*som röster från Gud, som osynliga andar i hvalfvet*’, hviskande frid och hugsvalelse öfver det af sorgerna och qvalen bestormade hjertat. Än bryta tonmassorna löst, som ett thordön från Sinai, som tyckes vilja skaka sjelfva tempelmurarna, väcka den sofvande syndaren ur sin slummer och gifva oss en allvarlig påminnelse om Guds oändliga makt och majestät; och de må uppenbara sig på det ena sättet eller det andra, så känner sig dock alltid själen vid de mäktiga, högtidliga ljuden lyft ur gruset, känner, att *’rummet, som vi stå uppå, är ett heligt rum, der visserligen Gud bor´."*

En introduktion till orgelvärlden

Innan vi kan gå närmare in på Ol-Annersas orglar, måste vi i grova drag göra klart för oss vad det innebär att bygga en orgel liknande den i Norsjö eller Österjörn.

Tonernas värld

Tonerna i musikens värld har namn. De kan låta på olika sätt. Som t ex en fiol, en flöjt eller en trumpet. Starkt eller svagt, lågt och brummande eller högt och pipigt och allt däremellan. Praktiskt taget allt i tonernas värld kan beskrivas matematiskt. Längden och vidden på orgelpiporna är matematik. Pipornas klangliga egenskaper är matematik. Bälgar, lufttryck, luftkanaler är matematik, men en välljudande orgel är något mer.

Mekanik

För Ol-Annersa räcker det inte med att veta att klaviaturen består av svarta och vita tangenter. Han måste veta de rätta måtten på indelningen, veta speldjupet och geometrin i överföringen av tangenternas rörelser till spelventilen som släpper fram luften till pipan. Han måste veta vilka material som passar, hur man vänder virkets årsringar rätt väg, hur man minimerar friktion och slammer.

Orgelpipor

En uppsättning pipor som har samma klangfärg brukar kallas ett *register* eller en *stämma*. Orgeln i Österjörn har 9 stämmor. Om det finns en pipa för varje ton finns det således 9x54= 486 pipor i orgeln, men en del stämmor kan sakna pipor för de 12 lägsta tonerna – den lägsta oktaven – så vi kan ännu inte veta exakt hur många piporna är. Sannolikt finns det ca 450 stycken.

Man kan inte ha 9 stämmor som låter likadant. Det skulle bli en eländig orgel. Det måste finnas dunkla och mörka klanger, ljusa och starka, svaga och milda, sträva och fräna, silvriga och klara.

Stämmorna organiseras i olika "våningar". Normalläget kallas 8 fot (= längden av en

öppen pipa för tangenten längst till vänster). En ”våning” lägre ner kallas 16 fot. Det finns också stämmor i 4 fots och 2 fots läge. Ibland också 2 2/3 fots pipor och ännu kortare i moderna orglar. Alla dessa välljudande och varierade klanger skulle alltså Ol-Annersa kunna åstadkomma av vanlig furu. Man kan undra hur det kändes att hyvla till allt virket för hand?

Skapa välljud

De flesta vet att när man blåser i en flöjt eller orgelpipa, så brukar man få en ton, och man känner att man måste blåsa med rätt tryck, om det ska låta fint. Har man en rad gamla orgelpipor att blåsa i, märker man att varje pipa har sitt speciella ljud. Några har en lätt ansats, andra en långsam och trög o s v. Hur man får pipor att låta fint och likartat inom en stämma, det måste en duktig orgelbyggare behärska. Han måste kunna *intonera.* Han behöver då luft av rätt tryck och mängd från en stor bälg, *magasinsbälgen*, som hela tiden fylls på med luft från en eller flera *matarbälga*r.

Alla pipor får inte låta samtidigt

Alla de 450 piporna ska inte ljuda samtidigt förstås, men hur gör man för att få luft enbart till dem som ska användas? Har man 9 stämmor, så finns det 9 pipor för varje *tangent*, men alla ska ju inte låta hela tiden.

Det mest komplicerade, som finns i orgelhuset mellan *bälgverket* och själva piporna, är *väderlådan*. Den har lika många kanaler som det finns tangenter, och för varje kanal finns det en *spelventil*, som på något sätt är förbunden med tangenten. Tvärs över kanalerna eller *kancellerna*, som de kallas på fackspråk, ligger en tunn list, en *slejf*, med ett hål under varje pipa ovanför. För en stämma med små pipor kan det räcka med en slejf, men i de flesta fall har man två slejfer. Man måste naturligtvis också ha en kraftig bräda, *pipstocken*, med motsvarande hål, som piporna står på. Med slejferna kan man öppna eller stänga av luften till en stämma. Öppna och stänga gör man med *registerandrag*, vinklar, axlar och hävarmar. Ibland blir det invecklade konstruktioner. Det kan det också bli med alla *vippor, vinklar och vällare* mellan tangenterna och spelventilerna.

Utan tryckluft – inget orgelljud

Till 450 pipor behövs det mycket luft, och bälgverket måste vara dimensionerat därefter. Man vill ju att luften skall räcka till, och att den ska strömma stilla utan svankningar och stötar. Det är inte så enkelt, men Ol-Annersa måste ha behärskat den konsten rätt bra, annars hade ingen velat köpa hans orglar. Riktigt hur skicklig han var, vet vi förstås inte förrän hans orgel i Österjörn blivit restaurerad.

Många småsaker

Välja virke i skogen, hugga och köra hem, såga upp och torka det några somrar, klyva och kapa i rätta dimensioner, hyvla slätt och fint i rätt tjocklek – allt detta är bara början.

Innan Ol-Annersa kan sätta igång, måste han ha en plan inne i huvudet. Han behöver tumregler eller schabloner att gå efter när han bestämmer dimensionerna på alla orgelns delar. Han måste ha fint mjukgarvat fårskinn, lim kokat på ben, stora benbitar eller elfenben och ibland ebenholz att såga tunna skivor av till beklädnad av tangenterna. Han behöver bitar av hårt träslag som björk (till skruvar och muttrar) eller ek (till vissa delar på små pipor) och mässingtråd och järntråd. Till de minsta piporna i fasaden behöver han kanske en legering av tenn och bly, som han gjort tunn plåt av. Någon mäs-

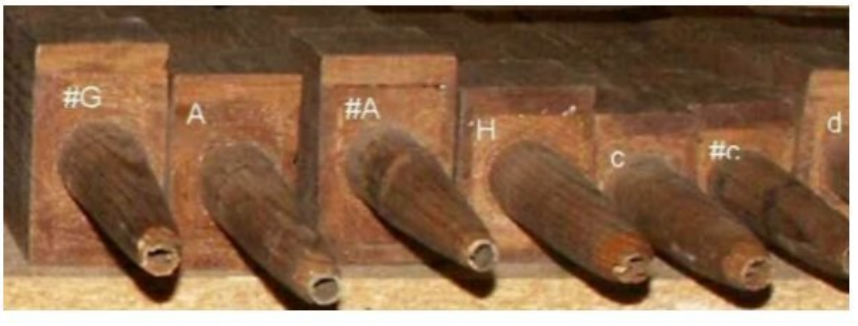

Att måtten varierar så här kraftigt inom en piprad är naturligtvis inte bra. Piporna kommer från en orgel byggd omkring 1850 av Johan Ask. Orgeln finns i Vilhelmina och har en gång i tiden använts i kyrkan.

tare i att göra tennpipor var han inte. Däremot gjorde han riktigt bra pipor av trä, och dessa höll ju så mycket bättre.

De rätta måttens konst

På museerna i Skellefteå och Örnsköldsvik har jag kunnat undersöka pipor byggda av Ol-Annersa. Dessutom provat att blåsa i varenda pipa. I Skellefteå spelade jag också in ljudet. För att kunna bedöma Ol-Annersas klangliga kompetens har jag mätt upp ett stort antal pipor. Ett mera ingående studium av pipornas mått kan avslöja hur mycket Ol-Annersa visste om det svåraste inom orgelbyggeriet – konsten att *mensurera* d v s att bestämma vilka mått piporna i de olika stämmorna bör ha, för att ljudet ska bli så som man önskar. Man vill ju helst att piporna i en stämma ska ha samma karaktär från bas till diskant, eller att ljudet ska förändras successivt utan störande ojämnheter. Det gäller såväl ansatsens egenskaper som klangfärg och tonstyrka.

De olika stämmorna ska också fungera harmoniskt och väl avvägt till varandra, och den samlade verkan av alla stämmorna ska vara kraftfull men ändå skön och vacker och tillräckligt stark för ändamålet. Förutsatt att luftförsörjning och väderlåda fungerar väl, så är det pipornas många olika mått och intrimningen d v s *intonationen*, som bestämmer resultatet. Måtten måste också anpassas till det rum som orgeln ska stå i. Litet rum behöver trängre pipor.

Leda psalmsång

Att en orgel kunde låta starkt var ett viktigt krav på 1800-talet. Det skulle vara ordning och reda i psalmsången, och bara en stark orgel kunde "leda" sången i sunda banor, resonerade man. Det byggdes också många nya stora kyrkor för den växande befolkningen, och där krävdes ännu större och starkare orglar.

Att Ol-Annersa måste ha kunnat väldigt mycket om orgelbyggeri är tydligt. Men hur duktig var han, om vi jämför honom med andra orgelbyggare under samma tid? Fram till senare delen av 1800-talet var det bara orgelbyggare som genomgått en noggrann prövning (blivit examinerade), som fick bygga orglar till kyrkorna. Tydligen betraktades det inte längre så viktigt på Ol-Annersas tid, för vi känner till många orgelbyggare under 1800-talet, som inte var godkända. Amatörer, fuskare eller klåpare alltså. Ol-Annersa var nog närmast en "professionell amatör", men någon utpräglad finsnickare och finmekaniker var han inte. Det var däremot hans broder, vars arbeten var mer eleganta. Så var han ju också klockmakare och tillverkade även själva urverken.

Sådan var han – Ol-Annersa

Gustaf Lundberg har mycket fint att säga om Ol-Annersas sätt att arbeta:

"Olof Andersson var en framstående och företagsam man efter sin tid. Hans praktiska läggning och vad man brukar säga flinkhet var ej efter vanliga mått. Hans förmåga att begagna yxan [var fenomenal?]. Arbetet gick som sagt undan, det var för bråttom att få ytan finputsad, varför det blev ordstäv i trakten, att allt vad som gjordes fort men ej så noga var gjort "Ol-Anners" och allt vad som var välgjort var gjort ”Pär-Aisch”. Allt vad Olof Andersson byggde och snickrade till hade en ren och behaglig stil. Såsom byggmästare måste han hava goda anlag. Men han levde i sin tid. Han saknade teknisk utbildning han kunde ej utföra minsta ritning, utan det var en måttkäpp han höll i handen och själva ritningsplanen hade han uppgjort i huvudet."

Men det behövdes mer

För att bygga orglar räcker det inte med kunnande och material av olika slag. Det krävs också verkstadsutrymmen för trä- och metallarbeten, vissa maskiner, många olika verktyg, medhjälpare och inte minst ekonomiska resurser.

Fanns alla dessa förutsättningar för Ol-Annersa och brodern Johan Ask?

Mekaniken i en orgel består av många små delar, axlar med lagringar, långa träribbor och vinklar. Orgeln i Skellefteå museum har samma typ av mekanik som P. Z. Strand använde i Kalvträsk-orgeln. Orgeln spelas alltså från dess vänstra kortsida.

Vinklarna sitter ovanför tangenterna och är förbundna med dessa. Träribborna är fästa i de tvärgående axlarnas ena sida och spelventilerna i den andra.

Detaljer i P. Z. Strands orgel i Kalvträsk

Det ser betydligt elegantare ut i en Strand-orgel, men i detta fall kan en del detaljer ha blivit utbytta när orgeln renoverades.

Vällbräda för pedalerna från Kalvträsk visar hur överföringen från pedalerna till tangenterna kan ske. Orgeln har inga självständiga pedalstämmor utan bara en så kallad vidhängd pedal.
Ol-Annersa hade också en sådan pedal i Österjörn, men troligen ingen vällbräda.

Ol-Annersas pedalklaviatur med 21 pedaltangenter. (Från orgeln i Örnsköldsviks museum.)

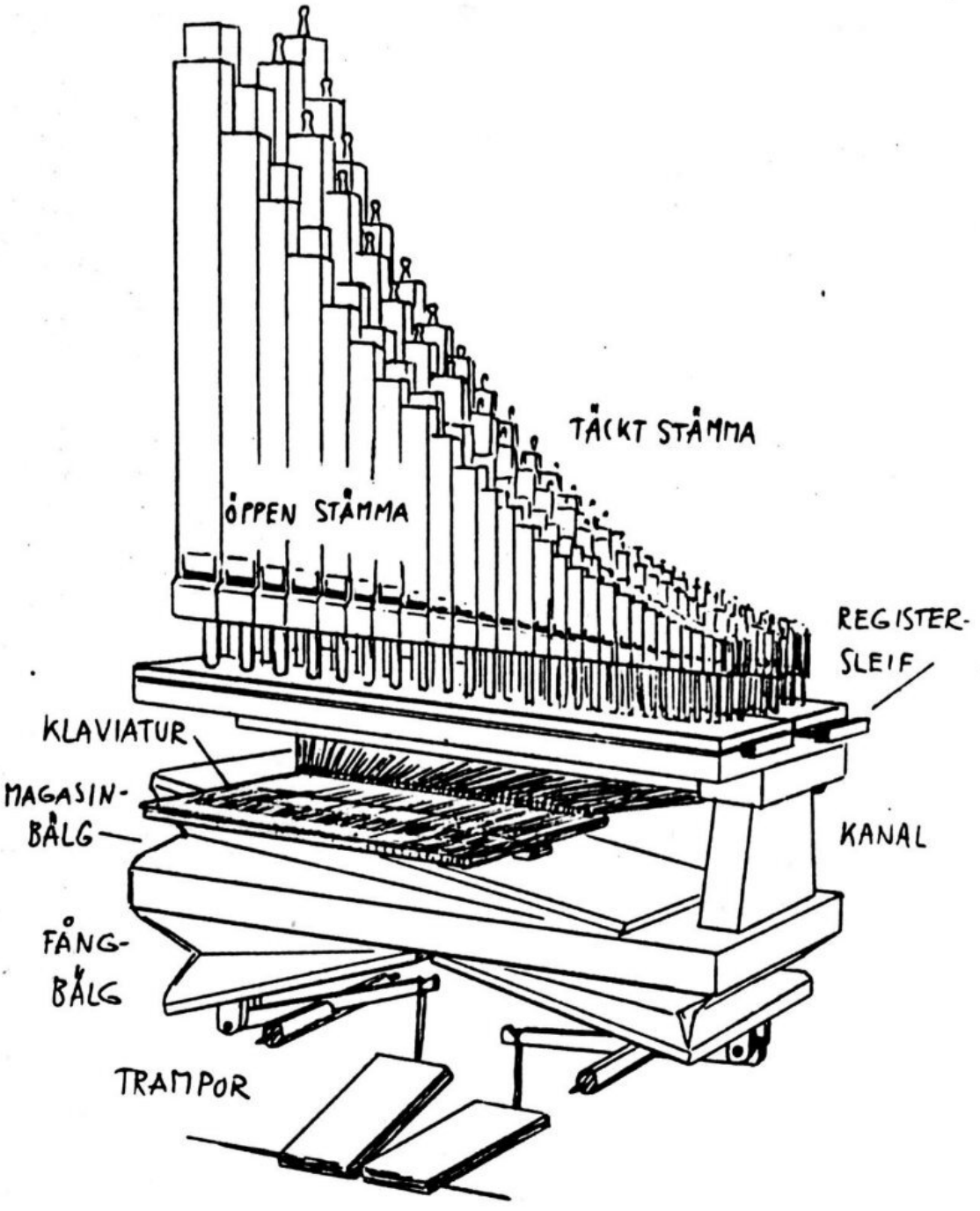

Skiss som visar hur en piporgel är byggd.

Bilden är hämtad från Olov Arnqvists artikel i årsboken Västerbotten 1949 och visar det som senare blev det vanliga utförandet av små hem-piporglar.

Med anhopningen av stora pipor i basen riskerar man att piporna inte kan ljuda fritt. Ofta väljer byggaren av den anledningen alltför trånga mått på baspiporna. I många fall lät man de längsta piporna ligga baktill på väderlådan.

Ol-Annersa och den industriella utvecklingen

Stamfäderna

Redan den första inbyggaren i Bjurträsk, Johan Johansson, hade gjort sig känd som en företagsam man. Detsamma kan sägas om sönerna Anders och Per, som blev stamfäder för var sin gren. Per Bjuhr och några bland hans efterkommande blev länsmän. Några lyckades samla stor förmögenhet, vilket i en del fall slutade illa.

Julaftonen 1822 återfinner vi båda bröderna, sannolikt med sina familjer, hemma hos prästen J. A. Linder. Stämningen var god, och länsmannen Per blev till och med utsatt för ett ganska grovt skämt, som Linder iscensatt. Den musikaliske och praktiskt duglige Linder blev säkert ett betydelsefullt stöd för bröderna Anders och Per redan från den dag han kom till Norsjö 1811.

Gustaf Lundberg berättar i sina anteckningar från åren 1930-1934

Lundberg, vår sagesman i Bjurträsk , ägnar många sidor i sina anteckningar åt kronolänsman Per Bjuhrs efterkommande, och det kan vara intressant att ta del av Lundbergs oro:

> När man nu ser på kvarlevan av det Bjuhrska huset och tänker på dess stolta anor, ser man med all tydlighet varest det pekar. Det vill synas som det skulle gå mot undergång.

Per Bjuhr dog med penna i hand 1851. Han fick ett mycket hedrande omdöme i ett av socknens protokoll. Lundberg skriver:

> När man ser tillbaka 1-2 generationer och studerar gamla handlingar förstår man, att Bjuhrs släktled stod ganska högt i den tiden. Dem hade höjt sig betydligt över medelmåttan. Både fadern och sonen voro riktiga skrivkarlar. Alla gamla handlingar i orten äro skrivna av Bjurarna, vilket visar att dem varit mångbetrodda män på många områden. Det finnes i en för Norsjö kommunal protokollsbok införd lovsång [se s. 6] över kronolänsman Per Bjuhr i Bjurträsk.

En annan väg

Om vissa inom Bjuhr-släkten utvecklades till den tidens "finfolk", som fick uppleva både framgång och misslyckanden, så gick Anders Johansson Bjuhr och hans efterkommande en annan väg. Lundberg kallar denna släktgren "den praktiska linjen", men som man kan se av citat på s. 6, spelade Per Bjuhrs teoretiska insikter en betydande roll i utvecklingen av näringslivet. Den industriella utvecklingen i Bjurträsk kom nämligen att under nära 100 år vara helt beroende av vattenkraften.

Den praktiska linjens män

Den ökande folkmängden under 1800-talet och bristen på brukbar jord framtvingade en intensiv verksamhet för att öka gräsväxten på myrar och längs vattendrag, så att mängden boskap kunde ökas.
Lundberg skriver:

> På 1830, -40, -50 talet gick det som en våg över landet att gräva vattenledningsdiken. Nästan vid alla bäckar där det fanns lägenheter röjdes det bort skog och ris och stränder lagades till ängsmark. Och så grävdes vattenledningar på sidorna där det fanns någon lutning, så att det var möjligt att få opp vattnet på stränderna. Detta kallades silängar därför att vattenledningsdikena grävdes med en liten lutning, men ej mer än diket stod fullt, så att dikeskanterna silade över, och det nedanför liggande landet blev bevattnat vilket i hög grad befordrade gräsväxten. Särskilt där vattnet medförde kemikalier som gödslade jorden. På vissa fördelaktiga ställen kunde dessa dikesgräv-

ningar ledas till avlägsna myrar och så kallade raningar, och på ett rent otroligt sätt kunde befordra växtligheten.

Genom utnyttjande av dessa möjligheter kunde höskörden fördubblas och följaktligen kreatursstammen på samma vis.

Det gav jordbrukaren nya och stora möjligheter att kunna livnära sig, genom att utvidga sin foderskörd på ett tämligen billigt sätt.

På detta sätt var det Bjurträskbönderna tänkte att slå ett stort slag, när dem på 1850-talet beslöto sig för att gräva en stor kanal genom Sandåsen som skilde Lomtjärn från Lomviken i Kedträsket.

Den stora kanalgrävningen

Denna kanalgrävning mellan Kedträsket och Lomtjärn genomfördes 1854 på ett dramatiskt sätt, som kunde ha kostat Ol-Annersas bror Johan Ask livet. Syftet med detta projekt var enligt Lundberg:

Det framgår av syneprotokollet att dem trodde sig helt torrlägga det gamla utloppet vilket ej blev fallet. Där i Bjurbäcken hade dem sina gemensamma kvarnar flera byar Kvavisträsk, Tjärnberg och Bastutjärn och Bjurträsk. Därför fördes underhandlingar hur därmed skulle förfaras när bäcken skulle torkas ut.

Bjurträskbönderna köpte av Kvavisträskborna alla vattenrättigheter och kvarnarna delade dem. Bjurträskborna flyttade kvarnen till byn.

Men huvudsyftet låg ej däri att få kvarnen hem till byn, utan det var att få vattnet för bevattning av en hel del odlingar och raningar och få mycket självväxande grässkördar, och därför hade dem tagit stora åtgärder genom de väldiga vattenledningsdiken dem grävde åt båda hållen norr och söder om sjön.

Lundberg gör följande värdering av projekten:

Emellertid så gjorde de gamla gubbarna sin sak storartat vid grävningen av det nya utloppet ifrån Kedträsket. Det blev ej vad dem egentligen åsyftade, att åstadkomma väldiga höskördar. Men det fattades något i vattnet? Det medförde ej någon frodighet, utan vattnet är kemiskt rent, det allra bästa dricksvatten. Och det hade nog ej gubbarna fullt övervägt.

Men kanalgrävningen gav anledning till den industri som så småningom framväxte.

Betydande män i Bjurträsk

Nyckelpersonerna i den framväxande industrin var Anders Johansson och hans söner Johan Ask och Ol-Annersa, Ol-Annersas son Gustaf Allarm samt vår sagesman Gustaf Lundberg. Om Ol-Annersas far finns inte mycket berättat. Lundberg skriver:

Anders Johansson beskrives i de efterkommandes led för en kraftig fysisk personlighet. Hans kroppskrafter var efter ovanligt stora mått. "Men" Anders Johansson (Bjuhr Ant) begick ett ödesdigert misstag i sitt liv och det var när han gick och gifte sig med sin kusin från Gransjö. Och detta första misstag synes ej i så stor grad inverkat på det efterkommande släktet utan deras efterkommande synes samtliga varit kraftiga män och kvinnor, och desslikes varit i besittning av företagsam och mycket praktisk läggning.

Men hans andra son Olof, sedan kallad Olof Andersson Alarm, liksom fullbordade sin faders förseelse i det han gick och gifte sig med Sara Kajsa Jakobsson i Bastutjärn som var dubbelkusin.

Första sågverket?

I boken "Liten historik om Norsjöbygden" finns en av Anders Johanssons insatser beskriven [18]:

"Det berättas att Anders Johansson (Bjur Ant) omkring år 1825 byggde byns första "industri", nämligen ett 1-bladigt ramsågverk vid Bjurbäckens utlopp i Fäbodträsket. Där fanns också en damm som användes för uppdämning av Bjurbäckens slåtteränge. Att det inte var så högt uppdrivet tempo förstår man av att det tog en halvtimme att såga igenom en stock, och att varje gång det centimetertjocka skäret pressades ner i stocken hördes det ett brak ända till Örträsk."

Även Lundberg berättar om detta sågverk, men han verkar osäker om när det byggdes.

Bjurträsk första såg var byggd i Bjurbäcken, östanför Fäboträsket. Något fall fanns ej att tillgå i själva bäcken, men genom dammbyggning och uppdämning av hela ängesbäcken ända opp mot Kvarnselet, så kunde genom denna uppdämning åstadkommas ett fall på cirka 3 meter vid full flod. Denna dammbyggning hade två syftemål. Dels för att på vintern bevattna ängar utmed bäcken, dels för att bilda fallet för sågen.

När denna såg var byggd vet man ej. Troligtvis på 1840- eller 50-talet. Sågen revs ner på 1869 sedan den var auktionerad och inropad av Olof Andersson Alarm för 75 kr. Det var fyra ägare till den Olof Andersson Alarm, Johan Ask och Per Anton Wilhelm Bjuhr i Bjurträsk och Karl Johan Hällgren den äldre i Kvavisträsk.

Efter kanalgrävningen 1854 ökar utnyttjandet av vattenkraften, och i centrum finns hela tiden Ol-Annersa och Johan Ask. Det är möjligt att de satsade pengar, som deras orgelbyggeri hade inbringat, dels i bättre kvarnar i Lom-tjärnsbäcken och dels i bättre sågverk.

I "Liten historik om Norsjöbygden" kan man läsa följande [19]:"År 1858 beslutade Bjurträsk, Böle och Kvavisträsk byalag att uppföra ett större sågverk vid Bjurbäckens utlopp ur Kedträsket. Det var en flerbladig ramsåg, som var försedd med driven matning. Detta gjorde att "såggubbarna" kunde gå ifrån och dricka kaffe medan man väntade på att stocken sågades. Ägare till denna sågan-läggning var Johan Ask, Olof Alarm, Per-Anton Bjuhr, K. J. Hällgren. En ganska omfattande sågning förekom här fram mot slutet av 1800-talet, och försäljningen var i huvudsak inom kommunen. Man anlade en mindre brädgård också."

Osäkra uppgifter?

I Lundbergs anteckningar förekommer dock en annan version. Han påstår att Bjurträsks andra såg byggdes 1869 vid Kedträsket, och för 1871 finns följande uppgift:

Nu byggde Bjurträskborna en ny såg i Bjurbäcken invid utloppet i Kedträsket där de förr haft kvarn. Denna såg byggdes med vattenhjul och två finbladiga sågramar. Denna såg var då riktigt modern med stor avverkningsförmåga. Dess byggmästare var Olof Andersson Alarm. Sågen byggdes troligtvis 1871 eller 72. Denna såg fyllde ortens behov i cirka 30 år.

Dessa båda uppgifter verkar något osäkra. Någon sammanblandning kan ha skett. Kan det även vara så med följande uppgift [20:]

"År 1875 byggde Olof Alarms son Gustaf en kombinerad kvarn och snickarverkstad. Där tillverkades både fönster och dörrar, som ännu finns i bruk i en del gamla hus inom Norsjö. Genom kraftöverföring från huvudaxeln fanns här driven sågklinga, fräs och svarv." Se s. 34-35.

Sonen Gustaf var då bara 19 år och bygget var omfattande med kvarn, snickarverkstad och tröskanläggning. Ol-Annersa var då 57 år. Det är väl troligt att far och son hjälptes åt. Ser man till den omfattande orgeltillverkningen, bör en snickarverkstad ha funnits på platsen vid Lomtjärnsbäcken långt tidigare. Troligen redan på 1840-talet.

Ol-Annersas efterkommande berättar

Sören Alarm, Gustafs sonson, beskrev vid mitt besök år 2000 verkstaden på följande sätt:

"Jag minns inte mer än att det var en loge där. Det var så att dom även tröskade där. Logen fanns kvar men själva verkstan med vattenhjulet och den konstruktionen var borta."

"Den finns ju kvar, skissen som Knut [på bilden står det Karl /bö], min farbror, hade gjort. Det var ju ett liggande vattenhjul med en stående axel opp, och så var det ett vinkeldrev i toppen, så en axel som gick ut, och så hade han hjul med remmar ned till sina maskiner. Det var nog egen tillverkning. Och så fanns det en smedja. Den minns jag. Det skulle ju alltid finnas på varje gård." Se s. 35.

Ödet drabbar oss alla

Per Bjuhrs son Johan Bjuhr gjorde 1847 ett försök att starta handel i Bjurträsk, vilket inte lyckades. Något senare finns hos Lundberg en uppgift om C. F. Noréns diversehandel. Norén är intressant därför att han var gift med Ol-Annersas dotter Gustava, som 1915 tragiskt nog blev änka och mycket fattig. Hon sålde därför Ol-Annersas piporgel till Skellefteå museum 1932. Lundberg skriver:

På 1880-talet startade Carl Fredrik Norén sin diversehandel här och han drev i stor skala efter den plats han bebodde. Kanske alltför stor ...

"Industrispion" och inspiratör

Gustaf Lundberg skriver inte mycket om sig själv, men i ett avsnitt får man en inblick i hans metodiska sätt att öka sina kunskaper:

På 1890-talet vistades undertecknad i Norrbotten och arbetade i byggnationer.

Här var man i tillfälle att se och lära åtskilligt nytt i byggnadsväg, vilket man ej lät gå förbi utan att taga reda och sätta sig in i det mera moderna. Särskilt följde man med och satte sig in i virkesbranschen. Och vad man mest intresserade sig för, var sågning med trissa och hyvling av virke med maskin. Man begagnade alla lediga stunder i att besöka den så kallade Tegners Fabriken där det sågades och hyvlades och snickrades mest byggnadsvirke.

Och så arbetade man med att bygga och inreda av maskinhyvlat virke. Jag tog nu reda på denna virkesberedning in i minsta detaljer.

På kvällarna ritade man olika virkesfasoner, listvirke, fönster och dörrträ, jämte hyveljärnens profiler för varje listdimension.

Man arbetade så som i en förkänsla att en vacker dag skulle det vara bra att hava reda på dessa saker.

På våren 1901 var planen redan utstakad. Undertecknad och G. O. Alarm hade redan tänkt oss till varest verket skulle byggas och hurudant.

Sågverksföreståndare Lundberg

I det nya storslagna sågverket, Bjurträsk Industri Aktiebolags såg, blev Lundberg dess förste sågverksföreståndare från 1901 till 1914. Han om någon bör kunna berätta om dess tillkomst:

Bjurträsk tredje såg byggdes 1901. Dess byggmästare är Mosis Bergmark från Ersmark. Äges av Bjurträsk Industri Aktiebolag. Sågen kostade i runt tal 16.000 kr. 1927 ombyggdes den med delvis nya maskiner för en kostnad av 10.000 kr. Sågen byggdes så gott som mitt i byn. Genom att gräva en kanal på sidan från Lomtjärnsbäcken och föra vattnet cirka 100 meter på sidan uppnådde man större möjligheter att utnyttja hela fallhöjden som fanns mellan Lomtjärn [och] den nedanför liggande sjön. Vid första byggandet av sågen tog man ut 16 fot av fallhöjden, och sågen drevs med en turbin tillverkad i Hässleholms Turbinfabrik och insattes en cirkelsåg för timrets försågning till plank och bräder och sparrar. Dessutom insattes en fyrkuttrig hyvelmaskin av [Lottefors?] fabrikat. Hela sågbyggnaden var ju så vida modern

att det utgjorde en nyhet i orten.

Det var den första cirkelsåg, det var den första vattenturbin, det var den första hyvelmaskin som fanns inom Norsjö socken. Ja, sådana industrianläggningar funnos endast till därnere vid kusten. Det var samma år ett bolag byggde såg och hyvleri i Jörn.

Emellertid har nu denna sågbyggnad jämte hyvleri nu så gott som oavlåtligen varit i verksamhet i över 30 år och skaffat sysselsättning och arbete till många. Dessutom har det varit ett ypperligt tillfälle för dem som haft skog till avsalu, att gemensamt förädla virket [och] få avyttra till förmånliga priser.

Före sågens tillkomst såldes skiftesvis till de stora sågverksbolagen nere vid kusten avverkningsrätten för vissa år, ja ända upp till 50 år framåt i tiden. Vid avslutning av dessa framtidsköp, sålde nog de flesta bönderna sin skog för en ringa penning mot vad skogen representerade. Men efter sågens byggande har nog ej något skifte försålts.

Visserligen är mycket timmer försågat under de 30 åren sågen varit i verksamhet, men min övertygelse är dock att om ej sågen funnits till, så har skogen försålts skiftesvis, och mindre skog funnits till den dag som nu är om ej sågen varit till.

Gustaf Olof Alarm och undertecknad voro egentligen initiativtagarna att starta företaget och satsade mest med pengar. Undertecknads insats var 2000 kr, G. O. Alarm 1500 kr, Johan Bjuhr 800 kr, Nikanor Burvall och Frans Burvall 500 kr vardera. K. A. Olofsson, N. O. Olofsson och Jakob Boman i Tjärnberg 500 kr vardera jämte N. J. Persson i Böle 500 kr samt fröken Helena Persson 500 kr och fröken Hilda Lidström 300 kr. Dessutom några små aktier här och där i byarna, därav P. H. Persson 500 kr. Så att aktieteckningen gick upp till 11.100 kr. Sedan blev aktiekapitalet reducerat med cirka 500 kr på grund av därav att en del tecknare ej kunde till fullo inbetala sina förbindelser. Under årens lopp har aktierna gått i handel, så att dess ägare utgöra nu endast ett fåtal. Emellertid har sågen varit i verksamhet alla dessa 32 år som gått och öppnat möjligheter för att starta snickerirörelse. Så att nu är det nog knappast en dag att det ej avgår någon billast förädlat virke eller snickerier till olika orter inom Väster- och Norrbotten.

Tänder – nästa ”industri”

Som vi redan noterat var Lundberg begåvad på många områden. Några rader i hans anteckningar visar hur han senare fortsätter att utveckla "industrin" i Bjurträsk:

Undertecknad som inflyttade till Bjurträsk 1901 och som startade tillsammans med G. O. Alarm den här nuvarande träindustrin, och var dess ledare tills världskriget bröt ut 1914, när undertecknad ägnade hela sin tid åt tandteknikeryrket, vilket torde i betydande mån bidragit att göra det lilla samhället mera känt i vidare kretsar.

Lundbergs insatser som icke legitimerad tandläkare och tandtekniker gjorde honom känd inom stora områden. Det resulterade i arbetstillfällen för andra bjurträskbor. Besökarna behövde ibland transport till och från järnvägen i Kusfors samt mat och husrum.

Bjurträsk först med allt nytt?

Bjurträsk blev genom industrialiseringen en framgångsrik by med nymodigheter av många slag. Välståndet ökade, vilket man kan avläsa i de inventeringar av husdjur, inbärgad gröda, maskiner, motorer, spelinstrument, jordbruksredskap, hundar och skjutvapen, träbearbetningsmaskiner som Lundberg företog 1931.

Följande lista med uppgifter huvudsakligen från Lundbergs anteckningar och i några få fall från boken "Liten historik om Norsjöbygden" belyser utvecklingen under det tidiga 1900-talet.

1890	Privat telefon mellan Bjurträsk och Örträsk byggdes av bröderna Bjuhr och C. F. Norén.
1901	I början av 1900-talet skedde posttransporten till Bjurträsk och Norsjö från Kusfors. På vintern skedde den med hästfordon och sommartid postbäring, då kärrvägen inte var körbar. Posten till Bjurträsk inlämnades hos Gustaf Lundberg.
1905	Byggdes landsvägen mellan Bjurträsk och Kusfors.
1907	Byggdes landsvägen mellan Bjurträsk och Norsjö.
1908	Byggdes landsvägsbron över Lomtjärnsbäcken.
1908	Kommitté bildas för vägen Militärvägen-Kusfors (Lundberg deltar)
1909	Byggdes telefon Bjurträsk Norsjö.
1910	Slog blixten ner i G. O. Allarms storbyggnad och förstörde alla murarna till en grushög. Ingen blev skadad.
1912	Den första egentliga snickeriverkstaden byggdes år 1912 där nu gamla fabriken står.
1916	I december insattes det elektriska ljuset från sågen.
1916	Insatte Frans Burvall värmeledning i byggnaden.
1916	Byn får elektrisk ström, och det var den första byn inom Norsjö med elström. Den kom från ett litet kraftverk i sågen. En generator var kopplad till sågens turbin.
1916	Började Konrad Burvall en sågverksrörelse. Från början var det en flyttbar såg, men han fortsatte med att uppföra ett sågverk invid sin gård. Han köpte stämplingar och avverkade och sågade virke, även på export.
1917	Den första bilen körde förbi Bjurträsk
1921	Verkstaden från 1912 förstördes vid en brand 1921, och en ny verkstad uppfördes, som fanns fortfarande kvar som en del av gamla fabriken.
1922	År 1922 började man ta ström från Bjurfors kraftstation
1923	Byns första bil – en T-Ford inköptes av Artur Burvall, och priset var 2.800:-
1925	Gustaf Lundberg inköpte byns första radioapparat, och priset lär ha varit kr 300.
	Under 1920 och 30-talet skedde en fortsatt utveckling vid snickerifabriken med utbyggnader av lokaler och anskaffande av maskiner. Man började göra kökssnickerier förutom fönster och dörrar.
1927	Posten till Bjurträsk inlämnades hos Gustaf Lundberg. Där blev också byns första poststation.

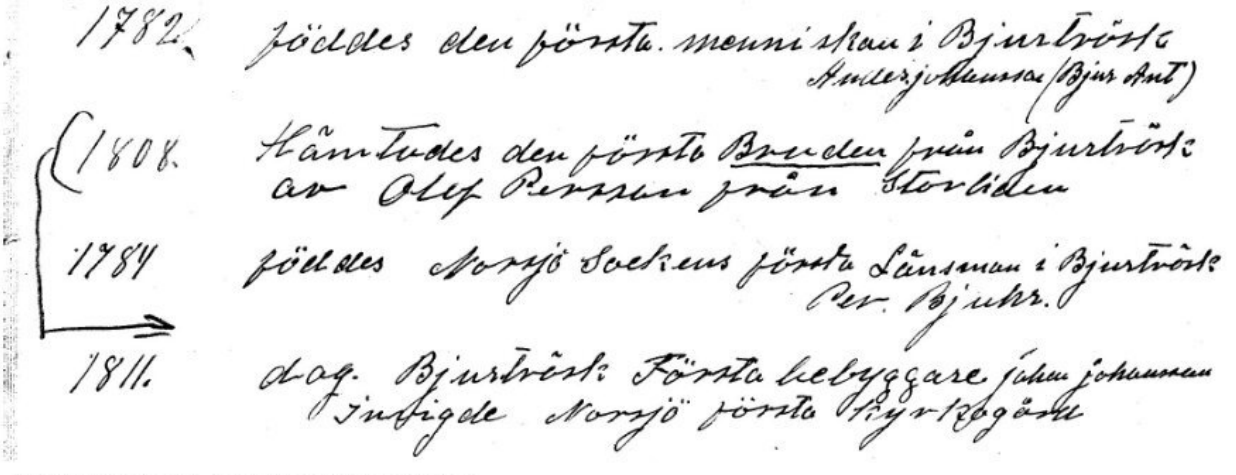
1782 föddes den första menniskan i Bjurträsk
Anderjohansson (Bjur Ant)
1808 Hämtades den första Bruden från Bjurträsk
av Olof Persson från Storliden
1784 föddes Norsjö Socknens första Länsman i Bjurträsk
Per. Bjuhr.
1811. d. 9. Bjurträsk Första bebyggare John Johansson
Inflyttade Norsjö första Flyr 180 år

Exempel på Gustaf Lundbergs handstil

I bäcken från Lomtjärn fanns år 2004 fortfarande rester kvar efter Ol-Annersas och Ol-Gustafs anläggning.

Lomtjärnsgrava, kanalen som grävdes 1854. Vatten från Kedträsket rinner där än idag.

Sågverk och verkstäder

Den första ramsågen från 1825(?) var avsedd för timmer och var tydligen en grov och föga effektiv konstruktion. Den andra ramsågen från 1858(?) hade matning för stockarna och krävde mindre passning. Den låg vid utloppet från Kedträsket och således ganska långt från byn. Det lär ha funnits en kvarn vid Lomtjärns utlopp, som fick mer vatten efter kanalgrävningen 1854.

Kan Ol-Annersa och brodern Johan redan tidigt ha haft en verkstad i anslutning till någon kvarn med självtillverkade maskiner i stil med skissen på nästa sida? En liten ramsåg måste ha funnits. Det skulle knappast ha varit möjligt att för hand såga upp alla de tunna träskivor som behövdes till Norsjö-orgeln 1850. Det måste också ha funnits utrymme för att ställa upp denna orgel, som bör ha varit lika stor som Ol-Annersas orgel i Österjörn. Norsjö-orgeln verkar nämligen ha varit färdig, när beslutet om köp fattades 1850.

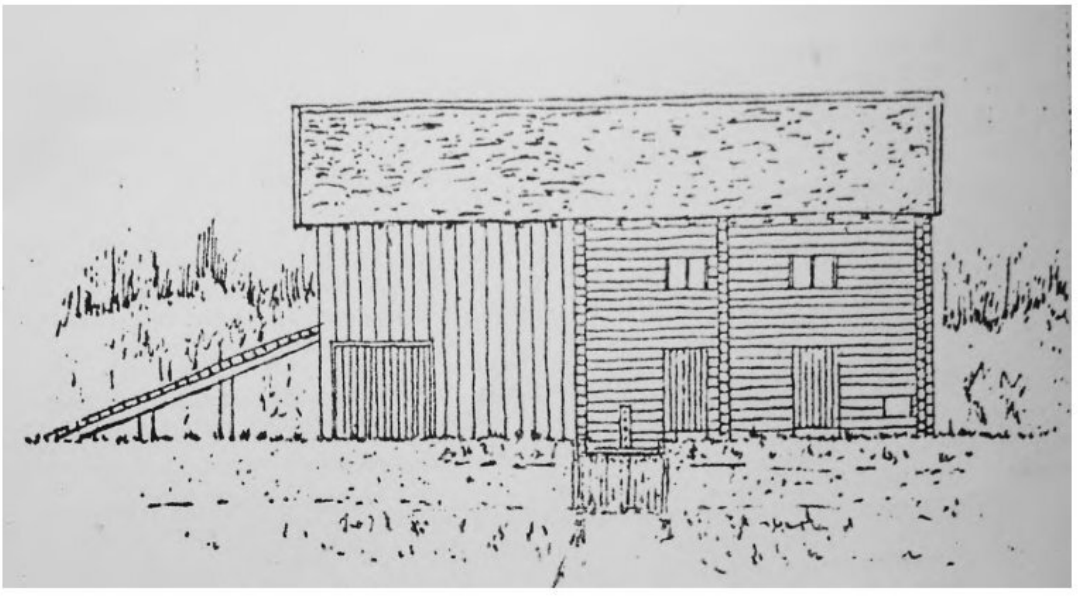

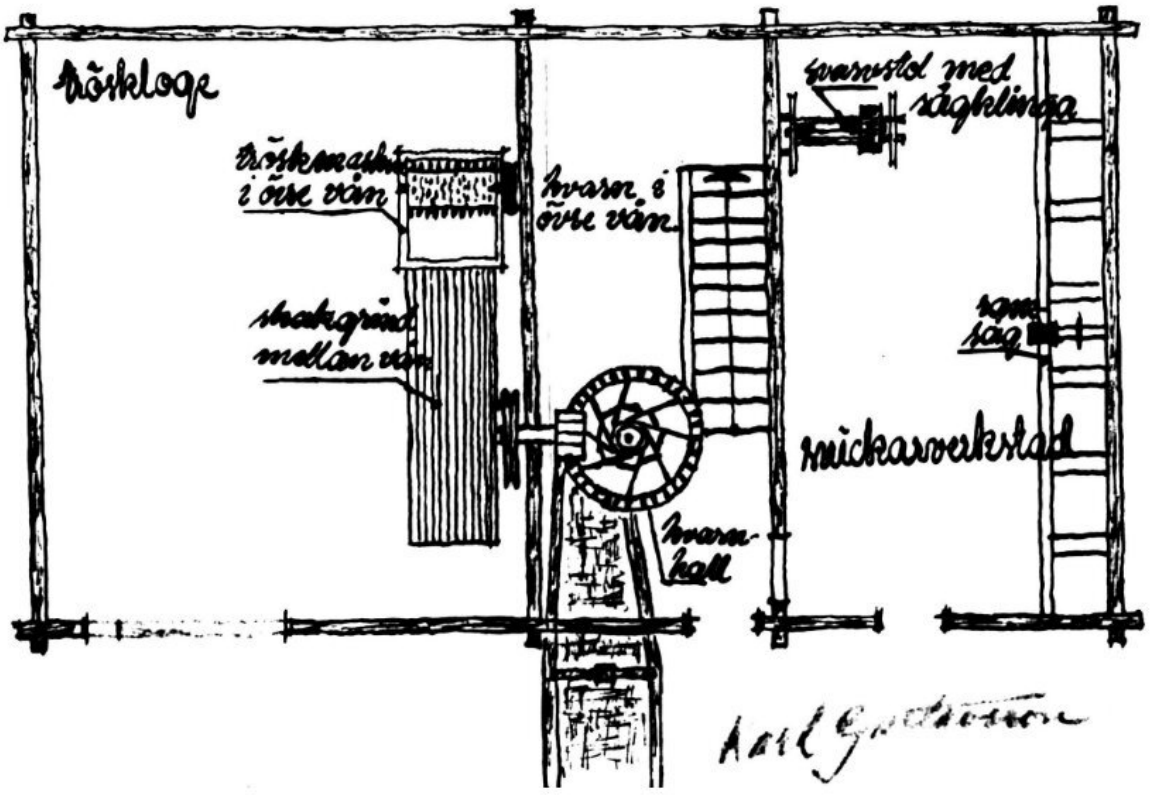

1 Hos Ol-Annersa måste de efterföljande orgelbyggarna i släkten Oskar Alm (1850-1923), Petter Alm (1858-1917), Anders Holm (1854-1934?), Olof Rikard Alm (1850-1898) ha lärt sig en del om orgelbyggeri.

De möjligheter man hade för orgelbyggeri måste också ha använts av Johan Ask, som kan ha fungerat som medhjälpare, men som också byggde egna piporglar.

Handlade bygget 1875 kanske om en förbättring av en äldre verkstad för att kunna tillverka grövre snickerier till husbyggen och båtar?

Förutom tröskmaskin och kvarn kan man på bilden se en svarv med sågklinga och till höger en bänk med en ramsåg. På bilden nedan ser man skovelhjulet och drivaxeln med remskivor som går längs byggnaden.

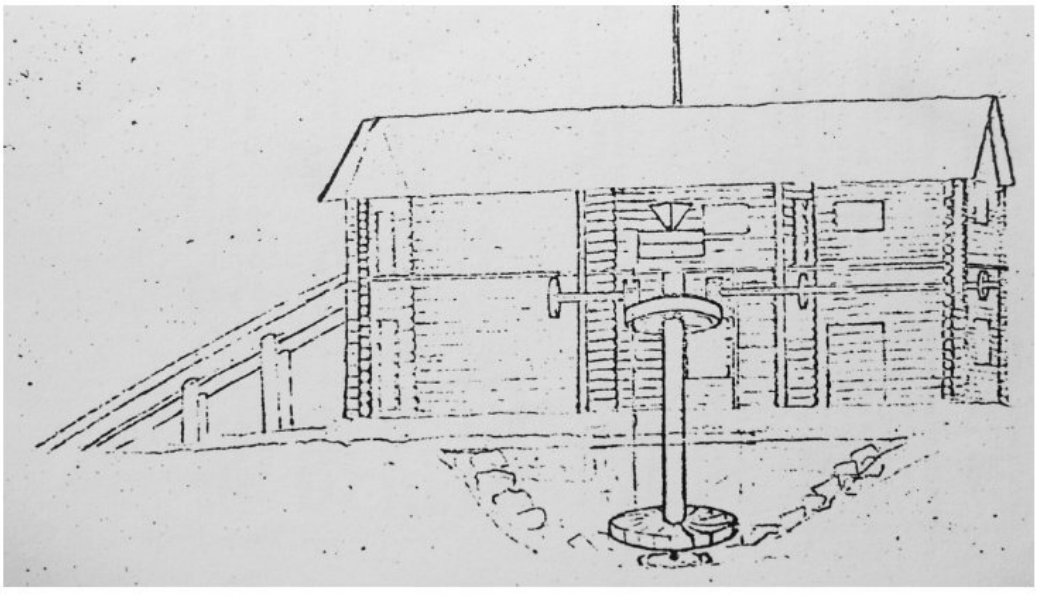

Den allmänna utvecklingen i Norsjö

Utvecklingen i Bjurträsk måste naturligtvis sättas i samband med vad som händer runt omkring byn. 1800-talet präglades av kraftig befolkningsökning, bättre utbildningsmöjligheter och kommunikationer, ökat skogsbruk, nya industrier och fler affärer samt nya yrken. Det händer också mycket på det kulturella området när Norsjö får fler utbildade barnmorskor, lärare, läkare, organister samt fler förmögna personer. Till denna utveckling bidrog också den frikyrkliga väckelsen liksom församlingens präster. Norsjö fick även en del framstående politiker både i riksdag och landsting.

Uppgifterna i detta avsnitt är delvis hämtade från boken ”Hembygdsboken Norsjö socken” 1974, men merparten kommer från Lundbergs anteckningar och är ibland mycket personliga. (Lundbergs avsnitt är skrivna med denna stil.)

1809	Fred med Ryssland.
1811	Före 1811 skulle norsjöborna besöka kyrkan i Skellefteå 10 gånger per år. Varje besök tog ca en vecka att genomföra.
1811	Norsjö blir eget kapellag under Skellefteå, får egen kyrka och präst. Antalet invånare är 602. Antalet invånare i Norsjö by är 210.
1811	Den första prästen J. A. Linder tjänstgör 1811-1822
1811	invigdes Norsjös första kyrkogård.
1812	Svagår
1821	Svagår
1823	Norsjös andra präst Henrik Abraham Hasselhuhn tjänstgör 1823-1840
1828-1838	Svagår
1834	Norsjö blir egen församling. Antalet invånare är 777.
1835	Erik Johan Solander prästvigs för Norsjö församling och tjänstgör 1835-1889
1844	Men det var något som legat och grott på botten rörande kyrkbygget i Norsjö. Kyrkoherdebostället var förlagt på södra sidan av byviken. Platsen kallades först för Stennäs och hade visst funnits där någon liten tillstymmelse till boningshus. Nu hade emellertid prästgården blivit förlagd dit och man skulle ej förundra sig över att prästen ville hava förlagt kyrkan i dess närhet. Nu lyckades prosten vinna landets hövding för samma sak, så när den avgörande stämman var 1844 där det blev fastslaget att kyrkan skulle byggas östanför prästgården. Det framgår av protokollen, dock ytterst knapphändigt att ej voro alla fullt nöjda med kyrkans förläggning till denna plats, men då de stora viljorna prästen och landshövdingen voro för förslaget, så fick det så bliva. Den senare yttrade, det står Dem gingo upp till Guds hus, här skulle kyrkan stå.
1850	Ny kyrka byggs i Norsjö på Näset.
1850	Ol-Annersa levererar en 9-stämmig kyrkorgel. Kusinen Carl-Johan Lidén blir organist.
1850-talet	Fyra svagår
1853	Folkskollärarlön 120 Rdr per år
1857	Kyrkan i Jörn klar.
1857	Ol-Annersa levererar en 9-stämmig orgel till Jörns kyrka och tjänstgör som organist.

1862 Norsjö kommun bildas

1863 Norsjö kommuns första budget på 1335 Rdr. Antalet invånare är 2242.

1863 Barnmorskelön 175 Rdr per år

1862-66 Svagår

1867-68 Nödår. John Eriksson, New York, skänker 20216 Rdr till nödlidande i Västerbotten.

1870 Johan Olof Lidén har tillträtt som organist efter utbildning i Härnösand.

1872 **Ur SVERIGES HANDELSKALENDER 1871-1872** (avskrift / Skellefteå museum)

NORSJÖ

Kyrkoby i Westerbottens län, 7 ½ mil vester om Skellefteå, med poststation lydande under postkontoret i Skellefteå och jemväl utväxlande post med poststationerna Jörn och Malå. Häradsväg finnes mellan Norsjö och Skellefteå, vid hvilken äro belägna gästgifvargårdarne Pjesörn, Bastuträsk, Röjnoret, Krångfors och Medle.

Poststationsföretåndare J. 0. Lidén, klockare o. organist.

Handlande o. hantverkare:

På stället:
Bjuhr, Pehr, musikinstrumentmakare.
Grahn, J. A., div.-handl.
Harnesk, Jak., fotograf, målare och snickare.
Lindqvist, P. L., div.-handl.
Nordström, Joh., garfvare.

I orten:
Allarm, 0l., Bjurträsk; orgelbyggare.
Ask, Joh., d:o instrumentmakare; förfärdigar fortepianos o. positiver.

Sågverk, om hvilka byalag förenat sig och som till en del såga bräder till afsalu på Skellefteå, finnas i Norsjö, Bastutjern, Bjurträsk o. Bastuträsk.

1875 Första fotogenlampan köpte mor på marknad i Skellefteå 1875. En liten blecklampa med en pipa grov som en blyertspenna för veken. Mor gladdes mycket åt den lampan, därför att hon fick ha den vid sängen och läsa någon andaktsbok på kvällarna.

1878 Carl-Otto Lidén har tillträtt som organist. Fortsätter till 1935.

1870-tal Det var inget postkontor mellan Skellefteå och Norsjö. Ja, om det nu var så att man bodde mellan dessa platser, så måste man anförtro breven till privata från och till postkontoret, om man ej själv var i tillfälle att där på posten avlämna det. Men man visste ej när man kunde få svar. Posten gjorde ej mer än en resa fram och åter Skellefteå och Norsjö i veckan.

1880 Antalet invånare i Norsjö kommun är 3268.

1880 Vägen till Skellefteå över Bastuträsk klar

1887 Landsvägen mellan Skellefteå och Norsjö, sedan Malå, kom av naturliga skäl att förläggas till Norsjö norra by, och detta bidrog till att bebyggelsen började allt mer och mer att draga sig i dess närhet.

Och redan på 1880-talet syntes Norsjö norra by taga överhand om utvecklingen. Dit blev Gästgivargården förlagd. och där blev posten förlagd. 1887 öppnades den första [?] affären av C. L. Sjöströms filial i Skellefteå och O. Forsgren som dess föreståndare.

1892 Jörn bildar egen församling.

1892 Norsjö får sin förste läkare.

1893 Järnväg till Bastuträsk klar.

1894 Järnväg till Jörn klar.

1896 Beslut tas den 10 maj om ny 15 stämmig orgel [21] till Norsjö kyrka.

1896 Norsjö får sjukstuga
Sara Lundberg från Bjursele anställs som sjuksköterska.

1896 ca N. O. Alm river Ol-Annersas orgel från 1850 och levererar 1897 en ny.

1899 N. O. Alms nya orgel besiktigas av organisten i Skellefteå.[22] Kostnad 50 kr.

1909 I anledning av att Norsjöplatsens utveckling gick mot norr kom kyrkan att avlägsna sig alltmer och mer från det egentliga samhället.

Så hördes röster då och då uttala tanken om att kyrkan borde stått i Norsjö norra by, för att det skulle åstadkomma större anslutning och samla folk till de kyrkliga gudstjänsterna. Men det fanns folkrika byar i socknens södra del, som ej voro för kyrkflyttningen.

Kanske största drivfjädern från de ledande inom kyrkan var en viss svartsjuka i anledning av att den frikyrkliga rörelsen började alltmer och mer utveckla sig, och så byggde de det så kallade Missionshuset i norra byn och där samlades folket i större skaror för att höra frälsningens budskap förkunnas. Där fick man höra evangelium förkunnas i en mera ledig och obunden form, där blev böner uttalade till Gud i Jesu namn, utan att vara fast bundna av föråldrade formulär, utan hjärteangelägenheter framlades inför Gud, om hjälp och tröst och frälsning ifrån synd! av en fallen och i synder bortkommen värld. Det var många som drogos dit till detta böneställe, där dem fingo förlåtelse och tröst för sina sönderslitna och oroliga själar, genom att bliva vägledda till tro på den Jesus, som var sänd av Gud, för att frälsa och återföra människorna till Gud.

Det fattades ej varningsrop om villfarelse och söndring inom Guds församling. Många togo avstånd, och aldrig satte sin fot inom bönhusets dörrar, men oaktat alla varningar enskilda och offentliga, så hava skaror av frälsningssökande styrt sina steg till denna lokal, och skaran av dem som nu besöka den torde aldrig vara så stor som vad den är.

Redan 1909 blev kyrkan riven och avflyttat från sin gamla plats och började att återuppbyggas på en inköpt plats söder om landsvägen Norsjö-Malå i Norsjö norra by ej långt ifrån där Norsjö första kyrka stod. Kyrkan stod färdig 1911.

Men det blev ej mer än ett år kyrkan stod där. Åskan slog ner och antände den och den brann ner till grunden.

Sedan blev det att taga nya tag. En ny ritning anskaffades och byggande av ny kyrka påbörjades, men det sorgliga inträffade att denna kyrka aldrig hann bliva färdig innan den brann ner.

1910-12-31 Antalet invånare är 5715.

1911 Norsjö kyrka återinvigs efter flyttning.

1912 Norsjö kyrka drabbas 12 juli av blixtnedslag och brinner upp. Ny kyrka byggs.

1912 Järnvägen Bastuträsk-Skellefteå klar

1914 1:a världskriget bryter ut

1915 Ny orgel levereras av N. O. Alm

1915 Nya kyrkan brinner 12 juni.

1917 Nu blev det att fortsätta med att ännu en gång fortsätta efter i stort sett samma ritning förutom några ändringar. Först 1917 blev denna nya kyrka färdig, och den står där än och användes till gudstjänstlokal.

Nu står kyrkan mitt i byn, och folket samlas där för gudstjänstfirande, stor och stilig och dyrbar.

Men att konkurrera bort det enkla Missionshuset det har ej ännu blivit. Fastän alla frikyrkliga medlemmar fått lägga sin andel till församlingens kyrkobyggnader, så har den lilla missionsförsamlingen företagit en grundlig restaurering av sitt missionshus, så att det är både snyggt och trevligt och varmt både i andligt och lekamligt måtto.

Den nya kyrkstaden han blev flyttad och återuppbyggd till en del. Men på grund av de nu nya vägarna och de nya kommunikationsmöjligheterna som tillkommit de senaste åren, har behovet av kyrkstadshusen nästan bortfallit.

Och för övrigt så har aldrig den nya kyrkstaden kommit att kunna jämföras med gamla. Själva läget kan ej på det närmelsevis jämföras med det gamla, och andan är ej densamma och friden och stillheten är förlorad.

1917 Nuvarande kyrka i Norsjö färdig. Ny orgel levereras av N. O. Alm

1917-18 1:a världskriget avslutas och en svår ekonomisk kris drabbar många länder.

1917 Men vad fick man se? Ja, man fick se att människorna fingo svälta till döds mitt ibland allt överflöd, och när det fanns så gott om pengar att dess like aldrig varit från världens begynnelse. Men pengarna miste sitt värde. Smöret kunde betalas med 20 kr per kg men det fanns ej att köpa, och det var alldeles upp och nedvänt med allting. Man fick ej köpa en kaka bröd om man ej hade brödkort utfärdade av Livsmedelsnämnden, om än du hade fulla händer av pengar. Det hjälpte ej! En arbetare kunde förtjäna 10-15-20 kr om dagen. Träkol betaldes 50 kr per stig och avsättningen var obegränsad. Kan då vara att småfolk tappade besinningen som ej voro vana att få hantera och förtjäna pengar. Men det var värre att stora finansmän blev gripna av samma huvudyra. Och när sammanbrottet kom voro så gott som alla oförberedda därpå. De ledande i finansvärlden gjorde allt för att stabilisera penningvärdet, och hava nu lyckats att på konstlad väg hålla tiderna uppe i 15 års tid, men nu synes ingenting hjälpa. Allt sjunker till botten. Man vet knappast mer vad som är rejäla värden. Aktier och börspapper, som förr ansetts äga fabulösa värden och lämnat 10-15-20-33 % årlig utdelning till sina ägare kunna inom loppet av några dagar och veckor endast äga pappersvärde, och alla leva i ett osäkerhetstillstånd. Man känner på sej att det kan i morgon hända vad som helst.

1934 Man var ung! och är gammal vorden. [skriver Lundberg /bö]

1934 Organisten Carl-Otto Lidén efterträds på Domsöndagen av brorssonen Ernst Lidén.

1936 Gustaf Lundberg avlider under en skogsvandring i Bjursele.

Tidigt orgelbyggeri i Bjurträsk

I tidigare avsnitt har jag försökt redovisa vilka förutsättningar som fanns i Bjurträsk för att bygga piporglar, men varifrån kom drivkraften till sådana krävande projekt? Var det intresset för musik, drömmen om en piporgel eller möjligheten till intäkter vid sidan om jordbruket? Troligen alla delarna. Ol-Annersas tillverkning av kyrkorglar gav ju ett betydande kontanttillskott under lång tid, och detta kan ha bidragit till genomförandet av flera andra projekt i byn.

Fakta i samtida protokoll

Det finns i samtida protokoll uppgifter om anskaffning av kyrkorglar. Norsjö 1850 och 1896-97, Degerfors 1855-1859 och Österjörn 1855-1857. Bonden Olof Andersson (Ol-Annersa) nämns i några av dessa. Från protokoll i Lycksele finns orgeluppgifter från 1842, 1843 och 1851. Det kan självklart finnas fler paragrafer än vad jag kunnat hitta. Protokollen är ibland slarvigt hopkomna och mycket svårlästa. Mycket ur kyrkoarkiven finns idag tillgängligt via http://www.svar.ra.se/ om man tecknar abonnemang, vilket inte kostar så mycket för en kort period. Fortsatt sökande kan kanske ge fler fakta.

Ol-Annersas orglar den viktigaste källan

Orgeln i Norsjö från 1850 var i bruk till omkring 1896-97 . Den monterades ned av N. O. Alm. Från omkring 1850 finns ytterligare två orglar vilka kan ge oss värdefulla upplysningar om orgelbyggarna i Bjurträsk, nämligen den i Lidens gamla kyrka (Bäverträsk-orgeln) och den orgel som en gång stod i Vilhelmina kyrka. Orglarna uppges vara byggda av Ol-Annersas äldre bror Johan Ask.

Orgeln i Österjörn från 1857 är den längst använda och bäst bevarade av Ol-Annersas orglar. Orgeln i Örnsköldsviks museum har, även om den är mindre (4 stämmor), stora likheter med orgeln i Österjörn (9 stämmor). Den användes en tid i Lutherska bönhuset, Örnsköldsvik. Därefter ställdes den upp på Fornhemmet i Örnsköldsvik. Resterna finns nu förvarade i museets lagerlokal. Ursprungligen kan den ha varit byggd 1859 för Degerfors kyrka i Vindeln.

Utöver nämnda orglar har vi möjlighet att studera vad Gustaf Lundberg anger vara Ol-Annersas sist byggda orgel från 1877. Den köptes av Skellefteå museum 1932 och var en tid uppställd i "västra rummet" men finns numera isärtagen och lastad på pallar i Skellefteå museums lager. Även om den bevisligen stod i Ol-Annersas hem 1932, så kan den före placeringen i hemmet mycket väl ha varit i bruk någon annanstans.

Hos Ol-Annersa tycks även övriga orgelbyggare i släkten ha inhämtat sina första kunskaper. Vem som gjort vad i de nämnda orglarna är svårt att fastställa. Den tre år äldre brodern Johan Ask måste ha deltagit i arbetet med Ol-Annersas orglar. De yngre bröderna Anton och Per kan också ha hjälpt till.

Historieberättaren i Bjurträsk

Utöver protokollen finns mig veterligen inga andra tidiga uppgifter än de som kommer från Gustaf Lundberg från tiden 1931 - 1934. Då var Lundberg hjärtsjuk och "gammal vorden", som han själv säger. Det har berättats för mig, att han mådde bättre när han satt, än när han låg. Lundberg skriver sida upp och sida ner direkt med bläck, tydligen det enda han orkade uträtta. Det finns inga strykningar eller ändringar, och allt verkar vara skrivet direkt ur minnet, och ibland minns han nog fel.

Man bör observera att Lundberg kan ha haft egna direkta minnen av Ol-Annersa och Johan Ask. Samarbetet och samvaron med Ol-Annersas son, Gustaf Olof Allarm och dennes hustru (syster till Lundbergs hustru) måste också ha gett stoff till Lundbergs berättande. Hans egen hustru hade ju dessutom tjänat som piga hos Allarms medan Ol-Annersa ännu levde. Denne dog 1892 men hustrun Sara Kajsa levde till 1904.

Gustaf Lundberg ger intryck av att vara en vetgirig person, som uppsnappar nyheter och kan ta initiativ – med andra ord en entreprenör. Både industriprojektet från 1901 och "tandläkeriet" fr o m 1914 vittnar

om detta. Han är dessutom intresserad av personliga levnadsöden. Det fanns i Bjurträsk många sådana av skiftande art, från djupt tragiska till mera idylliska. I sina berättelser om livet i kyrkstaden och på marknaderna i Norsjö är han livfull, humoristisk och smått lyrisk.

Jag betraktar Lundberg som en kunnig och trovärdig person, men när det gäller detaljer om orglar verkar han lite osäker. Musik lär inte ha varit något stort intresse inom hans familj. Han skriver med värme om den frikyrkliga verksamheten inom Svenska Missionsförbundet men verkar inte avogt inställd mot Norsjö församling. Han minns livet i den gamla kyrkstaden med saknad.

När jag studerar boken "Liten historik om Norsjöbygden" kan jag tydligt se, att Lundbergs anteckningar använts som underlag. Genom Lundberg får vi en ovanligt rik och detaljerad bild av livet i byn Bjurträsk samt en del ovärderliga skildringar av orgelbyggarbrödernas personliga egenskaper.

Berättelser från modern tid

Det övriga som skrivits i dagstidningar från 1948 eller publicerats på annat sätt innehåller mycket lite om själva orglarna och orgelbyggandet. Skrivandet har mest varit inriktat på orgelbyggarnas levnadsöden och släktförhållanden och har då ofta kretsat kring orgelbyggare med efternamnet Alm.

Breven under 1980-talet från Ol-Annersas avlägsne släkting i USA, Robert Bjuhr, måste också betraktas som en väsentlig källa. Även om den är osäker, så är den betydelsefull.

Protokollens intressanta detaljer

Kontakterna mellan Norsjö och Lycksele kan ha varit goda under 1800-talets senare del. Som exempel kan nämnas att Johan Ask omkring 1850 levererade en orgel till Bäverträsk. Bland inflyttade från Norsjö till Lycksele kan nämnas hustrur till apotekare Pehr August Sahlman och klockarsonen Karl Sundelin samt fotografer från släkten Harnesk och skolläraren och organisten Karl Edvard Lindström.

I Lycksele församlings protokoll har jag försökt se hur orgelfrågan i Lycksele kyrka utvecklade sig, eftersom Bjurträsk-bröderna tycks ha varit kända i Lycksele-trakten.

I ett "Protocoll hållet vid allmän Sockenstämma med Lycksele Församlings Ledamöter den 1sta October 1842" [23] tillkännagavs att "Orgelverket i Umeå Landskyrka är till salu för 400 R$^{\underline{dr}}$ B$^{\underline{co}}$."

Sockenmännen förklarade sin önskan vara att "köpesumman måtte tagas af Kyrkans medel, då de ville bestrida uppsättningskostnaden." Det kunde man tydligen inte besluta utan vidare. Man beslöt då att "å högvederbörlig ort söka tillstånd, att af kyrkans medel lyfta den summa som fordras till Orgelverkets inköpande."

Så kommer ett avsnitt som jag ofta träffat på i församlingarnas protokoll i samband med anskaffande av orgel. Man ansåg tydligen vid 1800-talets mitt att ungdomen skulle vara speciellt intresserad av att få orglar till kyrkorna:

"Emedlertid borde tillfälle beredas för församlingens ungdom, att lämna frivilliga bidrag för ifrågavarande ändamål och skulle anmälan göras i Umeå, att församlingen härstädes i hvilken händelse som hellst, vill köpa ovan nämnda Orgelverk, derest det finnes vara i godt och försvarligt skick och här kan användas, utan att ändamålet dermed förfelas".

Men den 5 februari 1843 [24] har det, enligt § 6, tydligen kommit grus i maskineriet, ty

"förklarade socknemännen enhälligt, att de för ingen del ville befatta sig med inköpet af Orgelverket ifrån Umeå Lands Kyrka, under andra villkor än som blifvit bestämde uti Allmän Sockenstämma den 1sta October siste år, tillföljd hvaraf och enär nu lärer fordras en högre köpesumma än 400 R$^{\underline{dr}}$ B$^{\underline{co}}$. Lycksele Socken afstår ifrån allt anspråk på det erbjudna Orgel-werket."

Orgelfrågan får vila tills vidare. I augusti 1850 [25] har vid reparation av kyrkan en läktare blivit nedtagen, och någon ny läktare skall inte uppbyggas förrän behov därav föreligger. Ett sådant behov verkar ha uppstått redan 1851, ty i ett visitationsprotokoll läser jag:

"Ett litet orgelverk med 6 stämmor hade jemväl blifvit anskaffadt och upställdt på en Lektare, som för detsamma är byggdt midt öfver ingången till Kyrkan."

När jag hösten 2004 bad Landsarkivet i Härnösand undersöka vem som byggt denna orgel, fick jag till svar att man hade hittat en uppgift om att orgeln var betald, men att det inte framgick till vem. Jag började naturligtvis fundera på om möjligen Ol-Annersa kunde vara leverantören av denna orgel.

Norsjö köper 1850 redan färdigbyggd orgel från Bjurträsk

I Norsjö var man 1850 nu i full gång med att bygga en ny kyrka på Näset i närheten av prästgården. Klockaren Olof Perssons son Carl-Johan Lidén, Ol-Annersas kusin, har utbildat sig till organist och skall börja tjänstgöra i Norsjö. Sockenmännen ställs inför ett redan färdigt orgelverk, men fattar ett mycket försiktigt beslut som innebär två års prövotid, "öppet köp", och sedan efter ytterligare tre år avbetalningar med 100 Rdr om året. Protokollet [26] är svårläst men innehållet ändå tämligen klart:

"Sockenstämmo Protocoll hållet i Norsjö den 21 Juli 1850.

§1

S.D. Efter i laga ordning skedd pålysning hafva Socknemännen sammanträtt för att öfverlägga och besluta om inköpande för nya Kyrkan av det Orgelverk som Olof Andersson i Bjuhrträsk förfärdigat. Sedan öfverläggning härom skedt, stadnade Socknemännen i det enhälliga beslut, att antaga berörde Orgelverk på följande villkor, hvarmed Olof Andersson och öfrige medinteresenter förklarade sig nöjde; neml: 1° Orgelverket skulle på säljarens bekostnad hitskaffas och upsättas, dok skulle han [härunder?] få begagna hantlangning av arbetsfolket vid kyrkobyggnaden. 2° skulle det lemnas 2ne år till pröfning hvarunder byamännen egde att genom behörig låta samma Orgelverk besigta, och i händelse det då ogillades och ansågs för ändamålet otjenligt, skulle säljaren på egen bekostnad och utan all slags ersättning detsamma återt[aga?].
3° Blefve det åter vid besigtningen gillat ock godkändt, skulle Församlingen detsamma inlösa med Sjuhundrade / 700 / [Rdr? Rdjs?] hvilka efter 5 års förlopp och utan ränta avbetalad med 100 [Rdr?] om året i hvilken betalning äfven Nybyggare skulle deltaga till hälften emot ett Tunnlands heman."

Det är kyrkoherde Solander som har undertecknat protokollet. I beslutet finns en intressant detalj om " öfrige medinteresenter". Ol-Annersa var således inte ensam om att förklara sig nöjd med villkoren, men vilka var de " öfrige"? Och vem var efter två år "behörig låta samma Orgelverk besigta"? Någon besiktning nämns inte i protokollen från 1852. Den nye organisten var tydligen nöjd med sin orgel. Ytterligare två organister med namnet Lidén kom att spela på orgeln fram till 1897. Då var Ol-Annersa död sedan fem år och Johan Ask 82 år gammal.

Vad som blev kvar vid nedmonteringen av Ol-Annersas orgel från 1850 är ovisst. Några gamla pipor fanns tydligen kvar i Oskar Alms orgel från 1917 efter ombyggnaden 1939. Ur en skrivelse från Riksantikvarieämbetet 1984 [27] kan man nämligen läsa: "I pedalens Gedackt 8 ingår ännu äldre träpipor, troligen från en orgel från 1800-talets mitt." [Finns ej kvar i 1988 års orgel /bö]

Bjurträsk-orglarna sprider sig

Ryktet om orgelbyggarbröderna nådde långt utanför Norsjö – ända bort mot Vindeln, Bäverträsk, Fredrika - Åsele(?) och Vilhelmina. Vi kan följa utvecklingen i protokollen från Degerfors församling i Vindeln. På sockenstämman den 3 oktober 1855 [28] läser kyrkoherde Hasselhuhn upp en skrivelse från Ol-Annersa, som han säkert kände väl sedan tiden som kyrkoherde i Norsjö.

Ur § 1:

"uppläste undertecknad Ordförande ett ifrån Bonden Orgelbyggaren Olof Andersson i Bjuhrträsk och Norsjö socken ankommen skrifvelse, deruti han utfäst sig att inom tvenne år bygga ett Orgelverk med 10 stämmor för Degerfors Socken, vilket skulle kosta Fyrahundrade femtio / 450/ R[dr?] B^{co} och på tillfrågan om anbudet antogs afgåvo Socknemännen det yttrande att de ansågo det wara antagligt. I följe häraf beslöts att, i anledning af Ol Anderssons bref, anmoda honom att till slutet på vintern År 1857, hafva Orgelverket färdigt till afhämtning och att han derpå följande sommar ville komma hit för detsamma uppsätta, [hvarom?] [skrifvelse?] med nästa post skulle till honom afgå.

Emedlertid skulle under tiden en ny Läktare och ett Vapenhus [...] utbyggnad vid stora Kyrkodörren inrättas, och honom vidare öfverläggning kommer att hållas framdeles."

Orgelärendet i Degerfors drog emellertid ut på tiden på grund av reparationer i kyrkan, bestyr med löner och orgelfond m m, men den 6 november 1859 förrättas val av klockare och organist. Den 8 april 1860 anställs en kyrkvaktmästare och orgeltrampare. Orgeln är tydligen levererad, men inte ett ord om detta i protokollen under 1859-60. Det fanns viktigare saker att avhandla på sockenstämman.

Ett orgelverk till omfång, pris och godhet motsvarande det orgelverk, som samme man byggt för Norsjö kyrka

I Jörn är man förutseende och beställer redan 1855 en orgel, som skall vara färdig till kyrkans invigning 1857. Jörn ingår vid denna tid i Norsjö församling. Ol-Annersa är tydligen välkänd, vilket framgår av uttrycket "med kännedom om Olof Anderssons redlighet och billighet". Även i Jörn blir ungdomen indragen i orgelaffären, men här är det inte frivilligt.

Utdrag ur Protokoll fört vid sammanträde med Jörns kyrkostämma den 26 december 1855.[29]

”Allmänt uttrycktes den önskan att få den blifvande kyrkan försedt med ett mindre orgelverk, hvarvid ordf. upplyste att han i detta ärende rådgjort med Bonden Olof Andersson i Bjurträsk, hvilken förklarat sig villig att för Jörns kyrka bygga ett orgelverk till omfång, pris och godhet motsvarande det orgelverk, som samme man byggt för Norsjö kyrka, endast med det förbehåll, att, om en eller 2ne stämmor åstundas förfärdigade af thenn, komme priset att höjas i förhållande till detta dyra material. Församlingen antog dessa villkor, men åstundade för närvarande icke annat än pipor af trä, hvilka oafsedt deras mindre prydlighet, erkännas gifva lika god ton med de af thenn, så att verket kunde blifva till möjligaste lägsta pris.

Församlingen ville framdeles i samråd med Olof Andersson och vid uppgörandet af contrakt med honom i detta afseende fatta beslut; och uttryckande den önskan att orgelverket måtte blifva färdigt inom 2ne år eller till kyrkans invigning, ansåg församlingen, med kännedom om Olof Anderssons redlighet och billighet, att på grund af hvad nu yttrat och beslutat är, Olof Andersson kunde när som helst företaga detta arbete.

Ut supra J. Westerberg"

Utdrag ur protokoll fört vid sammanträde med Jörns kyrkostämma den 9 mars 1857.[30]

"Bonden Olof Andersson i Bjurträsk, som åtagit sig förfärdigande of Orgelverket för den nya kyrkan framstälde följande vilkor. För orgelverket fordras 700 Rid Riksmt, hvaraf 100 betalas vid arbetets fullbordande, 300 vid nästkommande års sockenliqvid och återstoden, 300 Rid. s. m. vid sockenliqviden på följande år. Derjemte betingade sig Olof Andersson fri kost och husrum af församlingen för den tid hans närvaro vid kyrkan för verkets uppsättande erfordrades. Deremot skulle Olof Andersson sjelf bekosta hitforslingen. För orgelns fortfarande bestånd åtager sig Olof Andersson intet ansvar, men erbjöd sig att ansvara ett års tid emot åtnjutande av Klockarelönen, då Klockare- och organisttjensten skall af Olof Andersson bestridas, såvida nemligen dessa tjenster, som med ambulatorisk skollärartjenst skola förenas, inom ett års tid icke hinna tillsättas.

Dessa vilkor antogs enhälligt av Kapellborna.

Ut supra J. Westerberg."

Utdrag ur protokoll fört vid sammanträde med Jörns kyrkostämma den 12 juli 1857.[31]

”Sedan ibland åtskilliga af församlingens ungdom yttrat en åstundan att till prydnad och gagn för den nya kyrkan och till lättnad för de skattedragande inköpa det af Socknemännen hos Olof Andersson i Bjurträsk beställda orgelverket, tillkännagaf ordf. att en längd blifvit upprättad och förelagd församlingens ungdom till underskrift för att utröna huruvida denna vackra och hedersamma önskan vore allmän, hvilket visat ganska gynnsamma resultater, enär 66 frivilliga[?] namnteckningar funnos i längden. Enligt de i denna längd föreslagna villkoren skulle hvarje gosse öfver 15 år i 3 år vid sockenliqviden betala 1 [Rdr 12 f Riksmt?] och hvarje flicka af samma ålder 30 [skn (62,5 öre) s. m.?] ”

Protokollet är undertecknat av

J. Westerberg.

Å socknemännens vägnar
M. O. Holmström. Olof Allarm.

Detta protokoll är speciellt eftersom det innehåller Ol-Annersas egenhändiga namnteckning.[32]

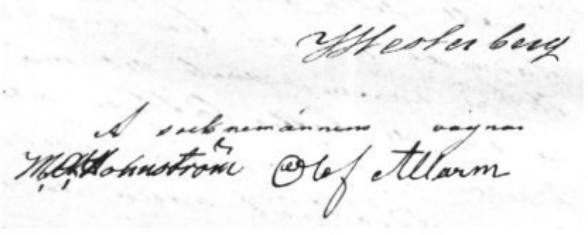

Byggde Ol-Annersa 1868 en kyrkorgel till Kalix?

Gustaf Lundberg påstod det i ett brev till Skellefteå museum 1932, men han minns nog fel.

I Kalix, Nederkalix församling, skriver man 1855 i ett visitationsprotokoll [33] angående inventarierna:

"Orgelwerket, om 7 stämmor, är gammalt och förfallet."

Det blir inte bättre med åren. 4 och 5 september 1867 [34] nämns orgeln igen med följande ord: "Kyrkan har ett litet och i sämre skick befintligt Orgelwerk", och i en senare inventarieförteckning [35]: "Orgelwerk om sju stämmor. Utgår Såldt".

Senare inskrivet mellan raderna:

"Orgelwerk nytt 1883, 15 stämmor med 6 kåppel, byggdt af E. A. Setterqvist & Son"

Om Ol-Annersas orgel i Malå

Orgeln torde ha tillverkats omkring 1860. Tack vare nya källor som dykt upp har vi nu säkrare uppgifter om denna 8-stämmiga orgel. Se avsnittet ”Dags för eftertanke” s. 99.

På jakt efter Johan Asks orglar

Johan Asks orglar är självklart lika viktiga källor om orgelbyggeriet i Bjurträsk som Ol-Annersas. Följande ”deckare” publicerades av Holger Nyström på julaftonen 1962 i Norra Västerbotten. [Avskrift /bö]

110-årig orgel i Medelpad.

Kantorn forskade. Orgeln från Norsjö

Norsjö (NV) "Denna orgel är en gåva till Lidens medeltidskyrka vid avskedspredikan den 29 aug. 1954.

Ett tacksamhetsoffer till Gud och till minne av min hustru Olga, f. Gustavsson, och våra barn Sven, Birger, Ivar och Olov som alla bistått mig i församlingsarbetet. Gud allena till ära.

John Viking
Kyrkoherde"

Ovanstående citat är en inskription, präntad på en silverplåt som sitter på framsidan av en omkring 110 år gammal orgel, byggd av en norsjöbo, den långt fram i tiden jämte sin broder Ol-Annersa, mycket omtalade orgelbyggaren och klockfabrikören Johan Ask, Bjurträsket, bland äldre personer mera känd under benämningen Asken.

En Ask-orgel

När jag för 14 år sedan, närmare bestämt den 20 sept. 1948, i en artikel i NV berättade om orgelbyggandet i Norsjöbygden, nämnde jag bl. a. följande om Johan Ask: »Om Ask som orgelbyggare är inte mycket känt i detalj. Jag har hört somliga ifrågasätta om han ens byggt några orglar själv, utan att han endast kunde ha arbetat åt broder Ol-Annersa. Denna uppfattning torde grunda sig på den omständigheten att Ol-Annersa var mera känd som orgelbyggare, därför att han byggde kyrkorglar, under det att Ask var mest känd som orgel- och pianostämmare samt som urmakare. Ask gjorde många klockor, bl. a. sådana som visade dagar, samt s. k. gökur. Några kyrkorglar hade Ask inte gjort, däremot flera kammarorglar. De igenkändes så som det brukade sägas om dem: - Det är en Ask-orgel ...

110-årig Ask-orgel i Medelpadskyrka. Kantor »forskade»

Sedan ovanstående skrevs har det som sagt förflutit 14 år. En dag i höst mottog jag genom förmedling ett brev från kantor Viktor Granberg i Liden, Medelpad, med en önskan att få några närmare uppgifter om en viss orgelbyggare vid namn Ask eller Asken, som skulle ha levat och verkat inom Norsjö.

Det blev en tacksam uppgift att få besvara det brevet, och de upplysningar jag sedan fått mottaga av hr Granberg om den gamla orgeln och dess

många öden innan den kom till Liden är så intressanta att jag finner mig böra låta NV:s läsare ta del av dem.

Hr Granberg omtalar att när han för något över två år sedan tillträdde kantorstjänsten i Liden, fick han genast göra bekantskap med en rätt gammal orgel, som användes sommartid i den gamla kyrkan där. Denna kyrka är från slutet av 1400-talet, skriver han och fortsätter:

- Då orgeln hamnade här hittades inne i verket en papperslapp på vilken det stod namnet Rikard Robertsson, Bäverträsk, Lycksele. Såsom född västerbottning beslöt jag att söka utreda orgelns historia. Vad jag nu vet är följande:

Åtta olika ägare under 100 år

Hemmansägaren Erik Abraham Matsson, Bäverträsk, Lycksele, beställde orgeln. Den skulle passa i en stor sal i hans gård mellan två fönster på ena väggen och ha en viss maximihöjd. Den skulle gå till taket. Byggaren var från Norsjö och ska ha hetat Ask. Han kallades Asken eller Asker. Vi från Västerbotten känner ju väl till sådana forna förändringar av namn.

Efter beställaren, E. A. Matsson, förvärvades orgeln av Robert Jonsson i samma by. Orgeln ärvdes av Jonssons son, Johan Robertsson. En broder till denne, Rikard Robertsson, hade som ovan nämnts sitt namn inne i orgeln. Den köptes sedan av Ingemar Thiger, Bäverträsk. Denne sålde senare orgeln till Radiocentralen i Lycksele. Försäljningssumman är okänd. Nu finns i Umgransele by i Lycksele en person som samlar gamla saker. Han heter Jöns Nygren. Han köpte orgeln från Radiocentralen, men då det visade sig att orgelhuset var för högt för att rymmas i Nygrens samlarrum, sålde han den. Köpare var fru Ann-Mari Ödling, Lycksele. Familjen Ödling flyttade sedermera till Lagfors, Ljustorps socken i Medelpad. Dåvarande kyrkoherden i Liden, John Viking, fick kännedom om orgeln och köpte den. Efter alla dessa öden, som orgeln genomgått, befann den sig i miserabelt skick. Den fick därför genomgå en renovering. Då Grönlunds orgelfabrik insatte ny orgel i stora kyrkan i Liden fick de i uppdrag att renovera gamla orgeln. Detta har skett på ett skickligt och pietetsfullt sätt av Gösta Alm, Bastutjärn, son till numera avlidne orgelbyggaren Elis Alm.

(Johan Ask i Norsjö var mest känd som orgel- och pianostämmare och även urmakare. Nu ljuder tonerna från hans 110-åriga orgel sommartid i Lidens medeltidskyrka i Ångermanland.)

Sommarorgel i medeltidskyrka

Efter denna renovering överlämnade kyrkoherde Viking, som framgår av ingressen till denna artikel, den förnämliga gamla orgeln som gåva till Lidens medeltidskyrka. Där användes orgeln under sommarmånaderna. Under vintern, då gamla kyrkan står oanvänd och kall, flyttas orgeln till den nya kyrkan för att den inte ska svälla sönder, omtalar hr Granberg. Vid midsommartiden, säger han, tar vi gamla kyrkan i användning och då fraktar vi dit orgeln i god tid och den användes där under sommaren vid alla gudstjänster, även vid brudvigslar, som är mycket vanliga i gamla kyrkan.

Hr Granberg omtalar att den gamla orgelns pipmaterial är trä. Den har tre stämmor, men för symmetrin finns ett fjärde blindregister. Stämmorna är, säger han, Gedackt 8', Flöjt 4' och Principal 2'. Den är stämd något mer än en halv ton högre än normalton. Att stämma ned den går inte, då piporna är för korta. Det var tydligen brukligt i äldre tid med högre stämning än nu. Orgeln är försedd med fottrampor men drivs numera elektriskt.

Sonson ifrågasätter Ask-orgeln

I vår artikel i NV 1948 berättade vi om 11 orgelbyggare, som levat och verkat inom Norsjö, och att nio av dessa tillhörde samma släkt, bland dem bröderna Johan Ask, Olof Andersson (Ol-Annersa) och Per Bjuhr, den sistnämnde bosatt i Finnäs. Ask, som under sin senare levnad vistades hos en son i Skogså, Norrbotten, var som vi nämnt mest känd för sina kammarorglar. En av hans sonsöner, Erik Ask i ö. Högkulla, Norsjö, ifrågasätter nu om farfadern kan ha byggt den orgel som finns i Liden. Höjden och typen avviker från de orglar Ask byggde, säger Erik. Till detta vill vi påpeka, att denna orgel var specialbeställd. Kantor Granberg vet för övrigt berätta att det tillverkades endast två orglar av denna typ och att den andra ska finnas någonstans i Åsele.

- Här i byn känner vi alla till att det var Asken (Ask) i Norsjö som byggt denna orgel, säger Thure Robertsson i Bäverträsk när vi tar kontakt med honom. E. A. Matsson, som hade beställt orgeln, levde till hög ålder och han talade om att det var Ask som gjort den, så den saken är absolut säker, säger Robertsson. Han tror att orgeln blev beställd omkring 1850. Matsson hade senare sålt orgeln till Thure Robertssons farfar, Robert Jonsson. Denne kom till Bäverträsk omkring

1870 och orgeln hade då funnits i byn i många år.

Kantor Viktor Granberg, som forskat i den märkliga orgelns historia, är född i Helsingfors by, Lycksele socken 1903. Kantors- och kyrkosångareexamen avlade han i Härnösand 1927 och folkskollärarexamen 1929. Följande läsår tjänstgjorde han som folkskollärare i Vindelgransele by samt åren 1930-1950 som ordinarie kantor i Björksele. Han tjänstgjorde sedan på ett par platser, bl. a. som ordinarie kantor i Obbola, till 1 juli 1960, då han tillträdde sin nuvarande tjänst i Liden. Där fick han, som vi redan nämnt, genast stifta bekantskap med den gamla orgeln, vars väg han följt tillbaka ända till fabrikören Ask i Bjurträsket. Inte kunde Ask ana att hans specialbyggda orgelverk efter c:a 100 år skulle doneras av en präst och få hedersplatsen i en medeltidskyrka i Mellansverige. Men så blev det.

Hede Gård [Holger Nyströms signatur /bö]

Hur den andra Ask-orgeln kom till rätta finns berättat i Västerbottens Folkblad 22 september 1988. [Avskrift /bö]

Orgel hemma igen

VILHEMINA (VF)

I den gamla kyrkan i Vilhelmina stod en gammal orgel. När den nya kyrkan byggdes i mitten av 1800-talet blev orgeln för liten och såldes. Efter att ha stått hemma hos Maj Linné i Österneoret, Åsele, har den äntligen kommit hem igen till Vilhelmina.

Historien om orgeln börjar troligtvis redan i slutet på 1700-talet i Norsjö. Där fanns det orgelbyggare i var och varannan stuga. Två stycken likadana orglar byggdes och den ena åkte iväg till Boden [Bäverträsk /bö] och den andra kom alltså till Vilhelmina..

Nils Blomkvist, svärfar till fru Linné, var mycket intresserad av orgeln eftersom han själv var mycket musikalisk och ledde en liten sångkör i Latikberg. När då Sundqvist dog ville Blomkvist köpa orgeln av de kvarvarande släktingarna för 100 riksdaler men dessa accepterade inte anbudet. På den efterföljande auktionen fick han lösa den för 50 riksdaler, med andra ord gjorde han en ganska god affär.

Han flyttade så småningom till Österneoret och efter hans död 1940 har orgeln stått hemma hos sonen Helge och svärdottern Maj Linné.

Även Helge var en mycket intresserad samlare av gamla ting, men när hans hälsa började vackla så såldes det mesta av samlingen, men orgeln den behöll han.

Kvar i livet finns fortfarande Maj, pigg och vital, och hon berättar att de alltid har önskat att orgeln skulle få komma hem till Vilhelmina igen. Två gånger har man bjudit ut den till kyrkan men av olika orsaker har de inte haft möjlighet att köpa den tillbaka.

En dag fick då Arne Blom i Lions syn på en 22 år gammal tidningsartikel och sedan dess har han jobbat för att orgeln skall få komma hem. På tisdagskvällen blev det möjligt.

Ett team bestående av Arne Blom, Bo Johansson, Johnny Holmgren och VF-reportern åkte hem till fru Linné för att transportera den till Vilhelmina.

I köpekontraktet står det att Lions önskar att den skall stå i första hand i någon kyrkolokal och om detta inte är möjligt skall den placeras i museet eller liknande institution. Som tredje alternativ, om inte något annat är möjligt, får den placeras i något hem. Den får heller inte säljas vidare. Piporna plockades ur och förpackades separat. Eftersom orgelns överdel är löstagbar så delades den i 2 delar och bars ut till den väntande släpvagnen där den noga surrades.

Arne Blom tackade till sist Fru Linné för den omvårdnad hon haft om orgeln under alla dessa år. I 60 km fart började därefter hemfärden till Vilhelmina där Lionspresidenten Mårten Isaksson kunde hälsa teamet och orgeln välkomna.

Just nu funderar man i Lions vad som skall hända med orgeln. En ide är att placera den i sitt café Nord under Mikaelihelgen om den nu ryms där, på grund av höjden. Sedan skall man undersöka möjligheterna att restaurera den till spelbart skick igen och sist så skall frågan om den slutliga placeringen lösas.

MAX FREDRIKSSON

Orgeln i Österjörns kyrka från år 1857

Byggd av Olof Ullarm

Österjörns kyrka från öster. Kyrkan används numera mest för dop, vigslar och begravningar. Innetemperaturen är låg vintertid, vilket är gynnsamt för Ol-Annersas gamla träorgel från 1857.

Jörn flyttar till järnvägen

Österjörns kyrka, f d Jörns kyrka från 1857, ligger högt ovanför landsvägen, som går förbi strax intill. Det är en korskyrka och Ol-Annersas orgel står numera i södra korsarmen. Den flyttades ned från läktaren i väster, när Grönlunds orgelbyggeri satte upp en ny orgel år 1956.

Det vi idag kallar Jörn började byggas i samband med att stambanan och stationshuset kom till 1894. Många resande brukade övernatta i Jörn eftersom tågen bara gick dagtid. Som mest fanns det sex hotell.

Socken, kommun, församling, kyrka

Jörn och Norsjö tillhörde ursprungligen Skellefteå församling och socken. Norsjö blev kapellförsamling under Skellefteå 1811 och Jörn blev en del av denna kapellförsamling 1832. Norsjö blev egen församling 1834, och därmed även egen socken 1834. År 1862 (då de nutida kommunerna bildades) blev Norsjö socken egen kommun.

Jörn fortsatte att vara kapellförsamling under Norsjö fram till 1892 då Jörn blev egen församling. Jörn blev egen, borgerlig, kommun cirka 1863. Självständigheten som kommun var dock begränsad av att inte vara egen församling. Bland annat löd skolväsendet under församlingen och inte under kommunen. Jörn blev en del av Skellefteå kommun 1967.

S:t Mikaels kyrka i nuvarande Jörn invigdes 1960 och blev 1974 församlingens huvudkyrka. 2008 slogs Jörn och Boliden samman till Jörn-Bolidens församling.

Lägg märke till de långa piporna som börjat tippa omkull.

Ol-Annersas orgel från 1857 i södra korsarmen

Även om gamla protokoll och berättelser är betydelsefulla, så är det viktigaste vittnesbördet om en orgel dock orgeln själv, men som det för närvarande är i Österjörns kyrka, kan man bara se fasaden samt en begränsad del av orgelns inre. Ol-Annersas gamla orgel verkar ha blivit ställd åt sidan utan närmare eftertanke, inträngd mellan en kyrkbänk och väggen. Stum, men fortfarande fylld av minnen och möjligheter.

Det är få som numera minns den gamla orgelns välljud, men i en telefonintervju 10 januari 2008 berättade kantor Thore Andersson i Boliden om sitt intryck av Ol-Annersas orgel i Österjörn. Det var den första kyrkorgeln han hade spelat på. Som många andra fascinerades han av de gamla träpiporna. Han mindes att den var ganska tungspelad och att den hade en mild klang. När den nya Grönlund-orgeln 1956 var installerad, var en del församlingsbor missnöjda med den ”skrikiga” klangen och tyckte att Ol-Annersas orgel lät vackrare.

Med hjälp av en serie bilder, som min hustru och jag tog pingstdagen 1993, kan vi trots allt utläsa en hel del om orgelns uppbyggnad. Inför bilden av fasaden kan vi erinra oss Gustaf Lundbergs ord: "Allt vad Olof Andersson byggde och snickrade till hade en ren och behaglig stil." Det är värt att begrunda.

Fasadpiporna i de sju fälten är gjorda av furu och ljudande i de nedre fälten. På sidorna av klaviaturen finns registerandragen och skyltarna med stämmornas namn. På golvet har det funnits en pedalklaviatur som varit kopplad till manualens tangenter.

Birgit Östergren läser skyltar.

Bertil Östergren studerar klaviaturen.

På registerskyltarna står det:

Oktava 4'	*Flöjt 4'*
Kvinta 3'	*Koppel*
Salcional 8'	*Flöjt 8'*
Gedackt 8'	*Dulcet 8'*
Principal 8'	*Koppel*
Borduna 16'	*(något oläsligt)*

De allra minsta piporna är gjorda av tenn, eller rättare sagt, av en legering bestående av tenn och bly.

Det är bara på framsidan och pipfoten som fasadens träpipor är rundade för att efterlikna tennpipor.

Lyfter man bort nothyllan öppnar sig något lite av orgelns inre. Här ser man tangenterna och kopplens konstruktion samt delar av registraturen.

Bas- och diskantkopplens konstruktion i närbild. Mekaniken består av långa tangenter i förbindelse med en vippa som går rakt in till bakre delen av orgeln där det sitter horisontella vällare (axlar) som överför tangentrörelser i sidled.

Registerandragen är kraftigt tilltagna. Slejferna kan vid fuktigt väder gå trögt. Lägg märke till trätapparna i lederna. Så mycket som möjligt är gjort av trä.

Lyfter man undan några fasadpipor kan man se in i pipverket. Det råder en viss oreda inne i orgeln. Ett stöd för pipbrädan, en svarvad pippost, har lossnat och piporna lutar betänkligt
Lägg märke till skruvarna av björk med muttrar av ekträ som används för att justera passningen mot slejferna.

En del pipor är öppna upptill och somliga är tilltäppta med en träpropp och kallas täckta. De ljuder en oktav lägre än motsvarade längd av en öppen pipa och har en annorlunda klang. Gedackt och Borduna är namn på täckta stämmor. Principal och Oktava är alltid öppna.

Orgelns klaviatur.

Kan Ol-Annersa ha haft Strand som förebild?

Ur P. Z. Strands offert till Kungl. Operan 1839 läser vi nämligen: ”Heltonerna belägges med Ebenholz och halftonerna med Elfenben i ram av svart Träd”.

Ol-Annersas hemorgel eller hans första kyrkorgel?

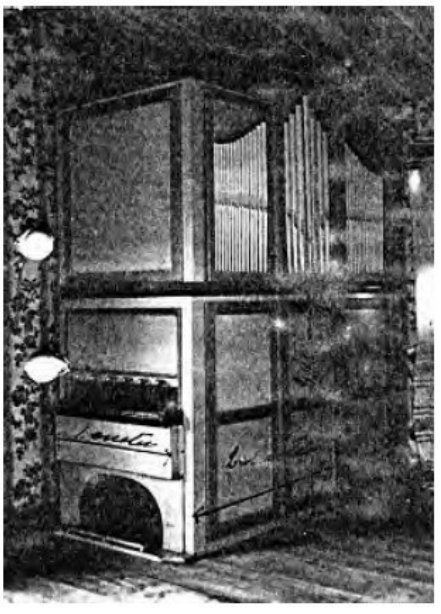

Gustaf Lundbergs foto från 1932 av Ol-Annersas hemorgel. Ol-Annersas dotter Gustava Norén ägde då denna orgel.

Nedan Orgelhuset tillfälligt hopsatt i Skellefteå museums lager vid mitt studiebesök 2003. Sedan lång tid hade orgelns delar legat upplagda i lådor och på pallar.

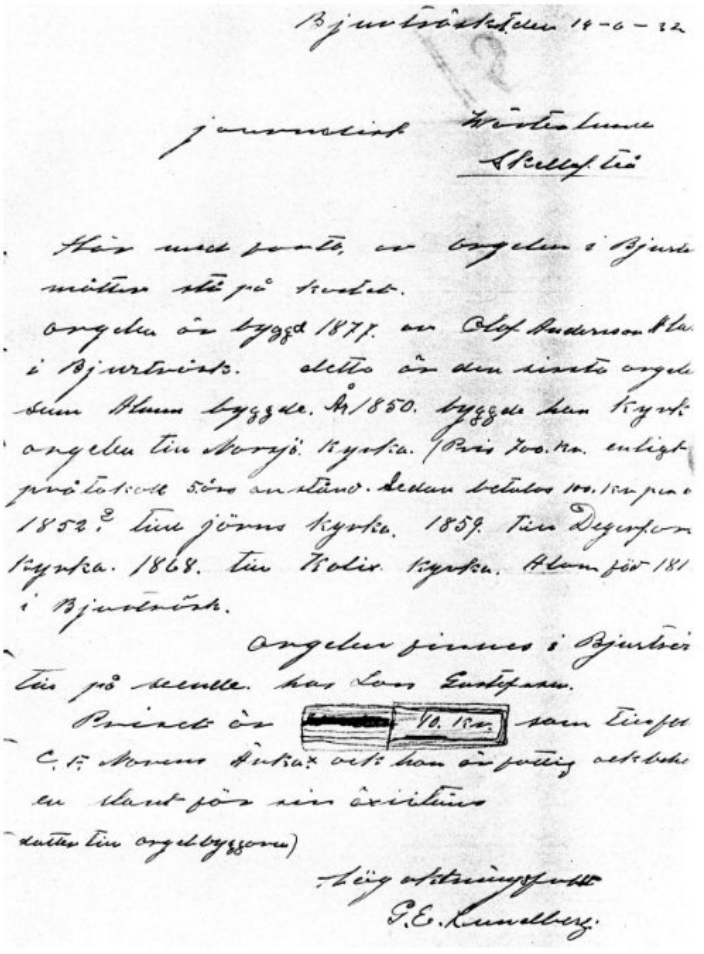

Bjurträskteen 19-6-32

journalist Wästerlund
Skellefteå

Här med sänder, er orgeln i Bjurträsk
mitten stå på kredit.
Orgeln är byggd 1877. av Olof Andersson Ala
i Bjurträsk. detta är den första orgeln
som Alam byggde. År 1850. byggde han kyrk
orgeln till Norrjö kyrka. Pris 700. Rd. enligt
prästatsat 500 ansland. Sedan beställes 100. Rd pr o
1852. till Jörns kyrka. 1859. till Degerfors
kyrka. 1868. till Nedre kyrka. Alam för 181
i Bjurträsk.
Orgeln finnes i Bjurträs
teen på mentle. hos Lars Eriksson.
Priset är [redacted] 10. Rd. som tillfö
C. F. Morens Änkan och han är villig att betala
en dant för sin äkenstens
dotter till orgelbyggaren)
Med utmärkt aktning
G. E. Lundberg.

Brev till intendenten vid Skellefteå Museum, Ernst Westerlund [36] (i brevet "Journalist Wästerlund"). Brevet finns förtydligat på nästa sida.

Många frågetecken kring Ol-Annersas hemorgel

Ovanstående brev såg jag första gången 1988 vid ett besök på Skellefteå museum, men många år har gått sedan dess. 1993 och 2003 gjorde jag studiebesök på museets lager. Vid det senare besöket försökte jag dokumentera så mycket som möjligt.

Det var inte så lätt att skapa ordning bland alla detaljer, men glädjen var stor när jag hade lyckats ställa upp orgelhuset, som ingen på museet sett tidigare.

I avsnittet om Sara Kajsas orgel ställde jag flera frågor om denna orgel, och vi ska nu försöka se vad orgeldelarna har att berätta.

Bjurträsk 14 - 6 - 32
Journalist Wästerlund[36]

Här med foto av orgeln i Bjurträsk, måtten står på kortet.
Orgeln är byggd 1877 av Olof Andersson Alarm i Bjurträsk.
Detta är den sista orgeln som Alarm byggde.
År 1850 byggde han kyrkorgeln till Norsjö kyrka. Pris 700 kr enligt pråtokoll 5 års anstånd. Sedan betalades 100 kr per år. 1852? till Jörns kyrka. 1859 till Degerfors kyrka. 1868 till Kalix kyrka.
Alarm född 1818 i Bjurträsk.
Orgeln finnes i Bjurträsk till påseende hos Lars Gustafsson. Priset är 40 kr som tillfaller C.F. Noréns änka [x)] och hon är fattig och behöver en slant för sin äxistens.
[x)] dotter till orgelbyggaren

Vi har redan mött Gustava (1857 - 1940), som mycket tragiskt blev änka 1915 och som fick hjälp av släktingar och vänner att överleva.

Här finns den troligen felaktiga uppgiften om att Ol-Annersa skulle ha byggt en orgel till Kalix 1868.

Pusselbitar i Skellefteå museums lager.

Ol-Annersas orgel i Skellefteå museums lager på Mullberget.

Orgelhuset är byggt i delar som lätt kan monteras ihop.

Luckorna kan tas loss, så att man kommer åt det inre av orgeln.

Fasadens pipor är av trä och icke ljudande. Lägg märke till de yttre fälten med den svängda linjen.

Fasaden har ett torn i mitten ca 200 mm högt och 655 mm brett.

Orgeln har måtten:

Längd	1970 mm
Bredd	985
Höjd inkl torn	2455

Klaviaturens höjd över golvet är 670 mm.

Klaviatur och sex hål för registerandrag.

Lägg märke till hålen för de sex registerandragen. Orgeln hade 6 olika uppsättningar pipor för varje tangent – 6 stämmor.

Orgeln har omfånget C till f3 således 54 toner.

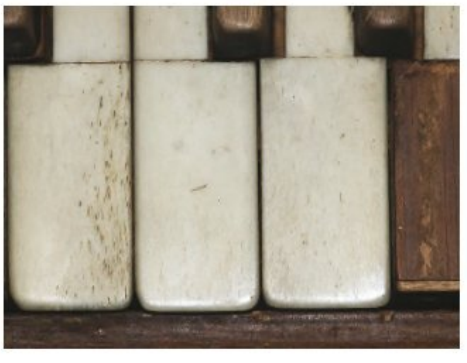

Närbild av tangentbeläggningen av ben eller horn.

Elfenben var svårt att få tag på för en orgelbyggare i Bjurträsk, men andra ben fanns det gott om.

.

Magasinsbälgens översida.

Bälgarna är monterade i en kraftig träram, hopsinkad i hörnen.
På undersidan finns de två matarbälgarna, som är kopplade till tramporna.

Till höger ett parti av väderlådan, som piporna står på. Obs! de svarvade pipposterna, som stöder pipbrädorna.

Denna typ av bälgverk är speciell för Ol-Annersa. *Bälgborden* är fastmonterade i ena kortänden, och längs de tre övriga sidorna finns en skinnkant, så att bälgbordet kan röra sig uppåt och nedåt.

Ol-Annersas övriga orglar hade liknande bälgsystem, men det har inte varit möjligt att undersöka orgeln i Österjörn, och den i Norsjö har gått förlorad.

Orgeln, som finns i Örnsköldsviks museum, har bara en enda stor matarbälg.

På den övre bälgen placerade man stenar för att åstadkomma lämpligt lufttryck. Trycket brukar man mäta i millimeter vattenpelare i ett barometerliknande U-rör.

Rätt och stabilt lufttryck är mycket viktigt för att få en god orgelklang. Att ersätta ett trampat system med elektrisk fläkt är en nödlösning som har vissa nackdelar.

Mot slutet av 1970-talet började man åter bygga orglar med gammaldags luftförsörjning, så att man kunde välja mellan fläkt och trampning.

Trampningssystemet.

Två hävstänger överför trampornas upp- och nedrörelser till matarbälgarnas undersida.

Lufttrycket plus bälgbordens tyngd gör att hjulen behövs för att få en tystare och lättare trampning.

Tydligen har hävstängerna varit för klent tilltagna, så att man blivit tvungen att förstärka på båda sidorna. Nybörjarmiss?

Lägg märke till att alla axlar är av trä. Järn skulle kunna rosta och ge upphov till gnissel.

Detaljer i trampningen.

Att trampa en orgel med sex stämmor samt bas och diskantkoppel andragna är ett tungt jobb.

Att samtidigt kunna använda resten av kroppen för att spela, är en verklig prestation. I kyrkorna sjöngs psalmerna dessutom mycket sakta, ibland 3-4 sekunder per ton, så nog fick organisten motion. Gudstjänsten var en allvarlig sak på den tiden.

Det är alltid intressant att studera hur enkelt och effektivt människor löste tekniska problem förr i tiden.

Man gjorde det med enkla egenhändigt skapade verktyg: yxor, knivar, stämjärn, lockbettlar, hyvlar, borrar och sågar.

Skruvar började masstillverkas i England omkring 1850, men fanns nog ej att köpa i Bjurträsk.

Väderlådans kortsida närmast klaviaturen.

Väderlådans ovansida med en pipbräda borttagen. Övre sidan ligger baktill i orgelhuset.

Fastän orgeldelarna är ställda på kant på lastpallen, går det att utläsa vissa fakta: de sex fästena för registerandragen, de sammankopplade slejferna och *pipbräderna*, som håller pipor i lodrätt läge.

Det finns tre *enkelslejfer* för stämmor som kan stå i en enda rad, två hopkopplade *dubbelslejfer* och en koppling med tre slejfer.

Den tredje slejfen är till för liggande pipor längst bak i orgeln. Upptill och till längst bort skymtar de nio hålen.

Nio hål för liggande pipor samt luftkanaler för pipor som inte rymdes eller behövde flyttas.

Väderlådan har 54 luftkanaler som går tvärs över lådan. Luften kommer när en ventil öppnas i kanalens botten. De långa tunna slejferna som går längs lådan används för att öppna eller stänga av luften till en rad av piporna. På så sätt kan man välja vilka piprader som ska ljuda. Det kallas att *registrera*.

En bild från ”Adinas orgel” i Ullbergsträsks Väckelsemuseum visar hur *ventilerna* kan vara arrangerade med *ventilfjädrar, ventiltrådar och styrstift.*

Om det blir torksprickor i väderlådan eller bälgarna läcker luften ut, måste man trampa förtvivlat för att få ljud i orgeln. En gammal piporgel trivs bäst i ett hus utan centralvärme där risken för torkskador är mindre.

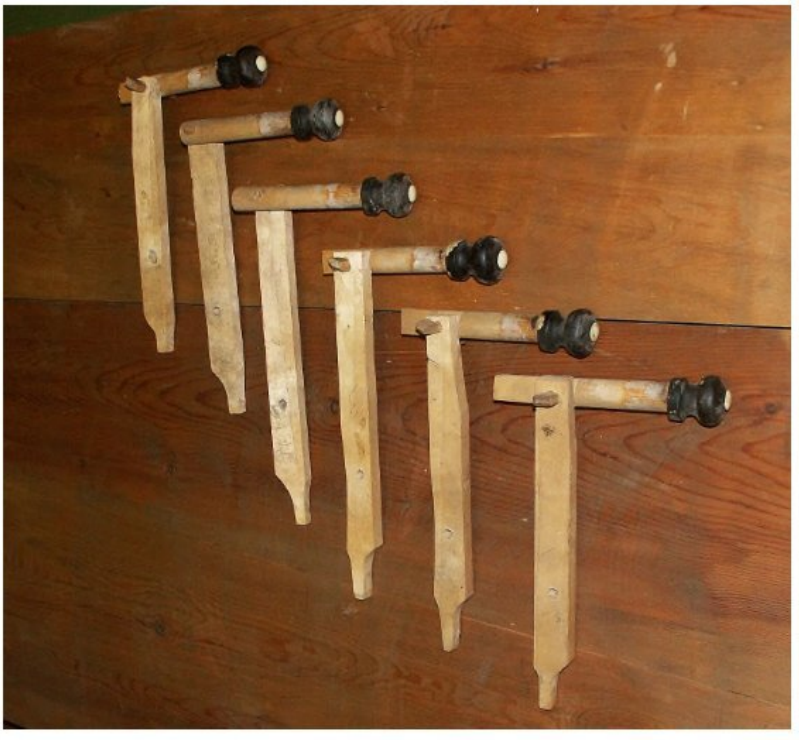

Registerandragen blir enkla på en orgel av denna typ.

Den orgel som P. Z. Strand byggde till Burträsk kyrka 1939, och som nu finns i Kalvträsk kyrka, har samma enkla konstruktion av registerandragen.

Det system man har för att styra om slejferna ska vara öppna eller stängda kallas *registratur*.

Systemet för att med hjälp av tangenter öppna spelventilerna i väderlådan kallas *traktur*.

I det gamla jordbrukssamhället hade man varken tid eller råd att syssla med petigheter. Det som inte syntes behövde man inte vara så noga med. Huvudsaken var att det fungerade säkert och bra. Den orgel som Ol-Annersa byggde till Jörns kyrka 1857 höll i 100 år. Det säjer en del om den tidens kvalitetstänkande.

Nästan alla detaljer är gjorda i trä.

För en ovan betraktare är denna vällbräda svår att förstå (vällare = axel).

Vinklarna är placerade ovanför tangenterna.

Detaljbild av järnvinklarna.

Detaljbilder av vällbrädans bortersta del.

Tvärs över *vällbrädan* sitter axlar som är lagrade i små träklossar. Mellan vinklarna och axlarna, vällarna, finns långa träribbor, *abstrakter*. På vällarna finns metallpinnar där ventiltrådarna är fästade.

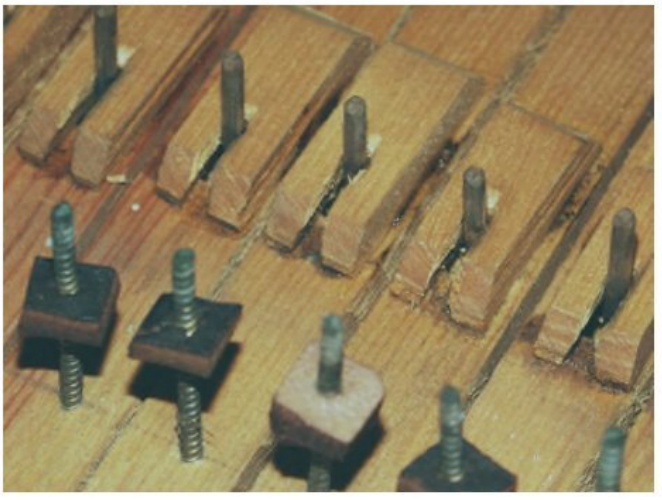

Detaljer på tangenter. Jmfr bild på s. 68.

Klaviaturen är organistens kontaktyta med orgelljudet. De långa tangenterna måste hållas i ett stabilt läge, men ändå kunna röra sig fritt. Genom tangenten finns ett rymligt hål för styrstiften och upptill en styrning i form av en gaffelformad träbit med god passning mot styrstiftet. Det finns ingen filt för att dämpa slammer.

Framför finns gängade pinnar med läderbrickor, där trådar från vinklarna på vällbrädan kopplas fast.

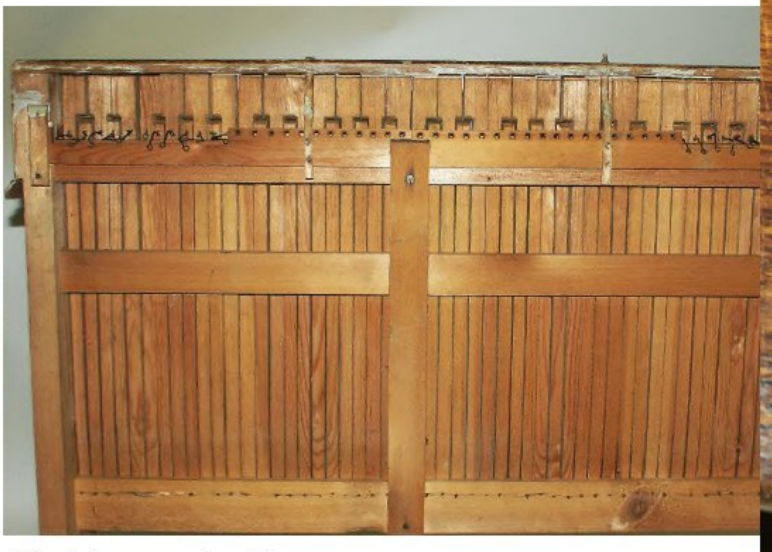

Klaviaturens undersida.

Tangenterna är långa och har en styrning i bakre änden. Upptill på bilderna finns, under främre delen av klaviaturen, delar av bas– och diskantkopplen.
Bilden ovan till höger visar det minimala andraget för diskantkopplet.

Koppel används för att få fler toner att ljuda än just de tangenter man tryckt ned, t ex en oktav lägre eller högre.

Klaviaturens undersida med koppelandrag.

Krönlist upptill på orgeln.

Midjelist i skarven mellan underdel och överdel.

I orgeln finns pipor som är öppna upptill, men också en del som har tättslutande proppar. De kallas *täckta*. Gedackt (efter tyskans ord för täckt) är en stämma, som finns i nästan varje orgel. Se även s. 52.

Orgelpipor.

Pipornas kvalitet och egenskaper är det allra viktigaste för en orgel. Piporna är också det mest känsliga och kan lätt skadas.

Delar från Ol-Annersas orgel på lastpallar. Till detta kommer ca 300 träpipor, som alla ser ganska likadana ut.

Träpipor från gamla orglar kan vara svåra att sortera i stämmor. De är på grund av flyttningar ibland märkta på flera sätt. Det är lätt att skilja på öppna eller täckta stämmor men genast svårare om det finns flera stämmor av samma typ.

Ibland kan en stämma vara täckt i basen, ibland i huvudsak täckt men öppen längst upp i diskanten. Saknas det pipor, blir pusslet ibland svårlagt. Genom mätningar kan man få hjälp att kartlägga lite säkrare.

Får man tillfälle att ställa upp piporna på väderlådan, brukar en del problem kunna lösa sig, men man måste gå varsamt fram. Det som är gammalt måste man behandla med stor respekt!

I Ol-Annersas orgel kan man urskilja några stämmor ganska tydligt.

Rad 1	täckta	8 fot
Rad 2	8 täckta+46 öppna	8 fot
Rad 3	oklart från A	8 fot
Rad 4	öppna	4 fot
Rad 5	öppna trånga	4 fot
Rad 6	oklart 4 fot och	2 fot

Ljudet i en pipa bildas genom att en tunn men bred luftström träffar en vass kant. Bredden och höjden upp till kanten, *uppskärningen*, har stor betydelse, liksom att luftströmmen är välriktad. Pipans längd avgör tonhöjden, och pipans bredd och djup påverkar klangen. Många fler faktorer har också betydelse.

En orgelbyggare gör sitt bästa för att skapa en vacker tonkaraktär, som förlöper likartat från bas till diskant, men en viss variation kan göra orgeln mer verkningsfull.

Ol-Annersas orgel i Skellefteå museum: Öppen 4 fots stämma

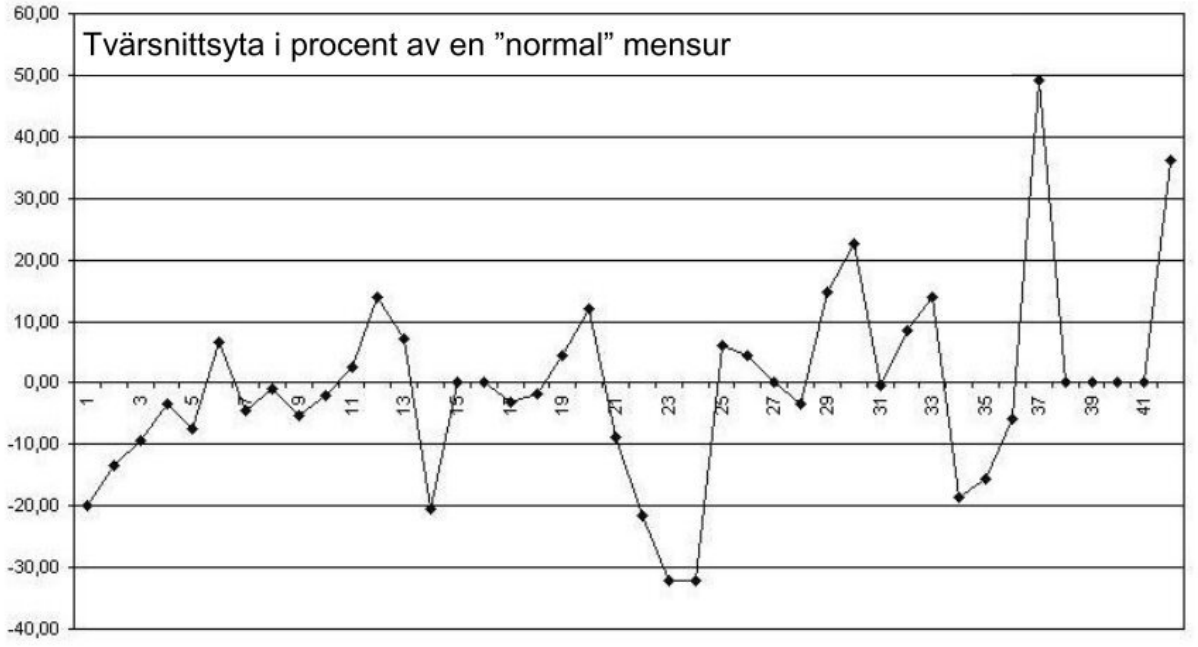

0.00-linjen representerar en stämma med den tvärsnittsyta som behövs för att ge en likformig klang från bas till diskant. Kurvan med mätvärden visar procentuella avvikelser i Ol-Annersas pipor. (Mätvärden saknas för en del pipor.)

Ol-Annersas orgel i Skellefteå museum: Öppen 4 fots stämma

Fördjupningsfaktorns variationer (0-värden = uppgift saknas)

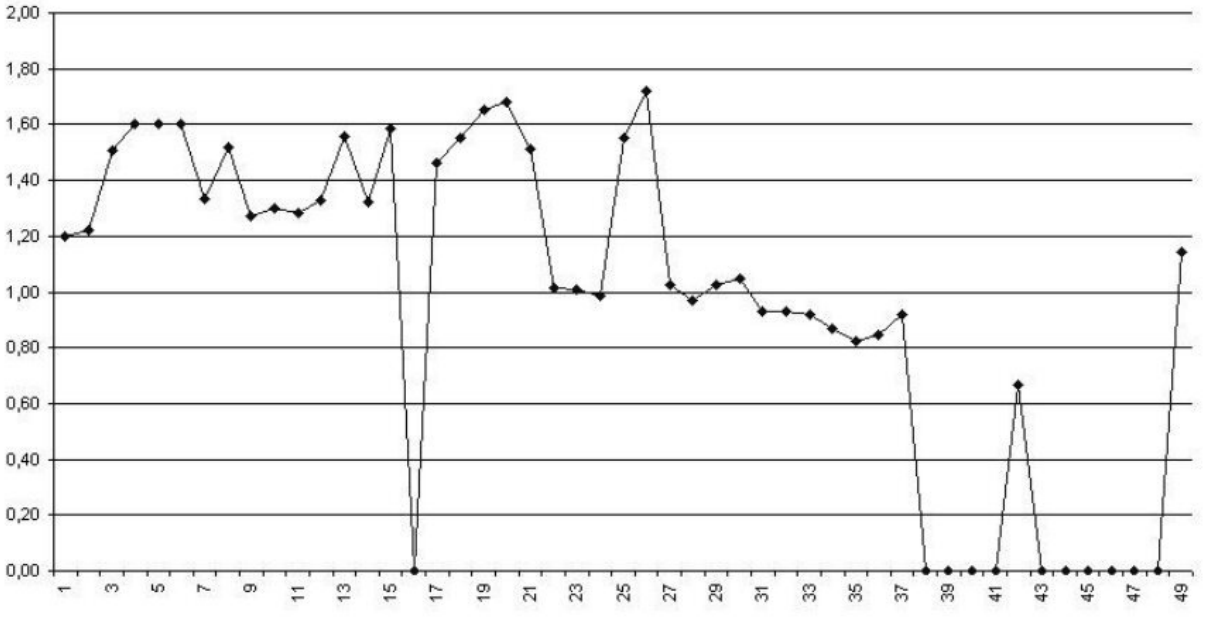

En träpipas klang bestäms också av förhållandet mellan bredd och djup. Normalvärdet för en stämma av detta slag är 1,25. Större värden ger en rundare och mera flöjtaktig klang. Vissa diskantpipor är i detta exempel närmast kvadratiska och några har större bredd än djup.

Orglarna i Vilhelmina och Liden

Denna 2-stämmiga piporgel, byggd av Ol-Annersas bror Johan Ask, användes en tid i Vilhelmina kyrka av socknens förste skollärare.

Johan Asks orgel i Vilhelmina

En artikel i Västerbottens Folkblad 1988 (se s. 46) berättade om hur en piporgel återfördes till Vilhelmina genom en aktion av Lions. Jag blev påmind om denna Vilhelmina-orgel en sommar, då jag passerade gamla kyrkan i Liden vid Indalsälven. Där står en orgel, som i det mesta liknar den orgel som nämns i tidningsartikeln. Jag hade länge velat undersöka Vilhelmina-orgeln, och i augusti 2003 fick jag ett tillfälle. Kunde det möjligen finnas något samband mellan orglarna?

Historien om orgeln i Liden har varit känd sedan 1962 genom en artikel (se s. 44-46) i Norra Västerbotten av signaturen Hede Gård (NV Norsjö). Tidningsartiklarna gjorde mig mycket nyfiken.

Vid mitt besök i Vilhelmina mötte jag museets chef, Laila Eliasson, som ledde mig upp till det gamla Tingshusets mäktiga vindsutrymme. I lugn och ro kunde jag där sortera och fotografera de gamla orgelpiporna.

Det är mycket som kan upptäckas om man noga studerar vad kloka tankar och goda händer skapat. I detta fall avviker pipornas mått på ett märkligt sätt från vad som är gängse inom professionellt orgelbyggeri. Varför?

Professionella orgelbyggare lägger stor vikt vid att pipornas mått följer en lämplig beräkningsprincip, en s k mensur. Mensurerna bestämmer orgelns klangliga egenskaper. En stor lokal behöver pipor med större vidd. Ett litet rum behöver trängre pipor. Hur pipornas vidd, och en del andra mått, successivt minskar från bas till diskant har stor musikalisk betydelse.

Vi vet inte hur medvetna våra västerbottniska piporgelbyggare var om mensurernas klangliga betydelse. Man kanske hade andra prioriteringar, t ex att orgeln inte skulle kräva så mycket luft och därigenom bli lättare att trampa. Man kanske nöjde sig med att det ”lät” bra.

I denna orgel är piporna ovanligt trånga. Det kan bero på att orgeln inte varit avsedd för något stort rum. Anledningen kan också vara platsbrist. Orgeln skulle kanske stå i ett trångt utrymme.

Pipornas vidd och djup och andra för klangen väsentliga mått varierar kraftigt i denna orgel och ibland till synes planlöst. Fanns det någon tanke bakom?

Klockmakaren Johan Asks orgel är en elegant skönhet.

Orgelhuset är som ett klockfodral och kan öppnas framifrån för service.

Många små detaljer.

Variationer i en följd av pipor.

Bredd och djup bör minska successivt när piporna blir kortare. Förhållandet mellan bredd och djup bör vara konstant, om man önskar samma klang i alla pipor.

I det trånga orgelhuset kan inte alla pipor få de idealiska måtten. Här varierar måtten (slumpartat?), men det klingande resultatet kan ha sin charm ändå.

Grundstämmans 6 lägsta pipor är vinklade för att minska orgelns höjd. Pipfötterna och *kärnan* är gjorda i ett stycke och pipfötterna är svarvade, men ibland täljda något för att passa i pipbrädans hål.

Piporna står kromatiskt uppställda i två rader för varje stämma. Det leder till att det blir trångt för piporna i basen, men det förenklar spelmekaniken.

Hängande mekanik.

Om orgeln hade varit bredare hade denna typ av hängande mekanik inte fungerat så bra. De smala träpinnarna brukar kallas abstrakter. Abstrakterna och tangenterna hänger i ventiltrådarna. Därför måste man kunna justera så att tangenterna ligger på samma höjd.

Orgeln har spår efter reparationer. Det ursprungliga belaget på tangenterna har bytts ut mot vit celluloid. Bälgarna kan ha fått nytt skinn. Målningen är inte original, men välgjord.
Med de två svarta registerandragen väljer man vilka stämmor som ska ljuda.
En täckt 8 fots stämma eller en 4 fots öppen eller båda.

Ventiler, styrstift och ventilfjädrar.

Allmänt om orgeln

Yttermått i centimeter:

Höjd	222	
Bredd upptill	111	
Bredd på mitten	108	
Djup	57	+ klaviatur
Klaviaturens höjd	71	
Nothylla invändigt	70x26	
Undre delens höjd	122	

Fasadpiporna sitter på tre luckramar av vilka de yttre kan låsas från insidan med hake. Mittfältet kan låsas med nyckel. Piporna är således lättåtkomliga vid stämning och intonation men ändå skyddade.

Konstruktionen avviker från vad som senare blev vanligt inom Västerbotten och södra Lappland.

Abstrakter hängande i ventiltrådarna.

Med lädermuttrar på gängade pinnar kan tangenthöjden justeras.

Senare orglar byggdes lägre och bredare (se s. 27). Det möjliggjordes genom en på höjden betydligt mindre utrymmeskrävande mekanik med horisontellt och solfjäderformigt liggande vippor mellan tangenter och spelventiler i väderlådan. Luftkistan med spelventilerna låg alltså baktill på orglarna. I denna orgel ligger ventilkistan lätt åtkomlig framifrån.

Luftförsörjningen är konstruerad på klassiskt vis med två matarbälgar och en *kilbälg* som magasin.

Fasadens icke ljudande träpipor imiterar äldre orglars ljudande fasader med tennpipor.

Vissa detaljer i Vilhelmina-orgeln förefaller helt identiska med motsvarande i Ol-Annersas orgel i Österjörn. Detta gäller t ex registerandragen, registraturen, träskruvar och trämuttrar på pipstockarna. Ol-Annersa byggde däremot en annan typ av bälgar. Se avsnittet om hans ”hemorgel”.

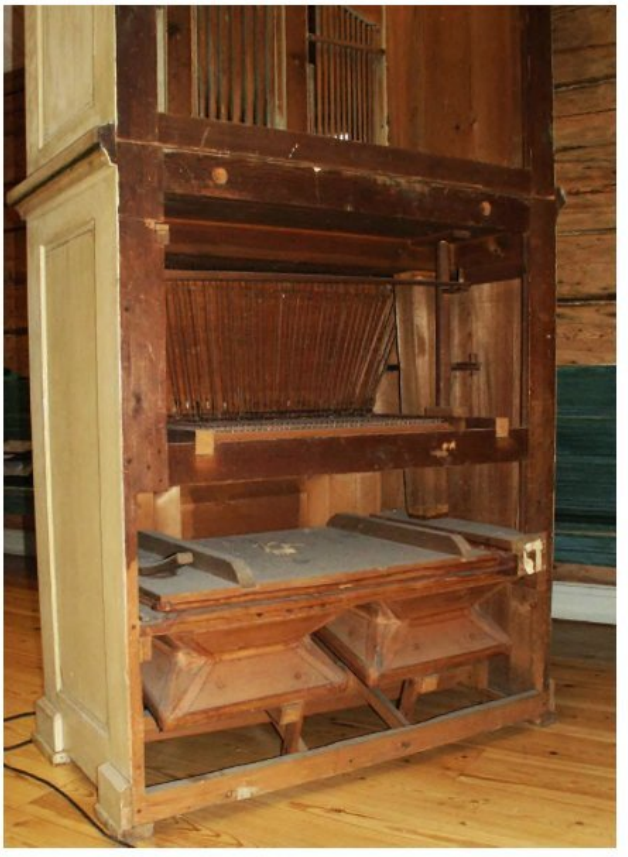

Matarbälgar, kilbälg, klaviatur, väderlåda.
Vid mitt besök 2003 fanns piporna på museet i Vilhelmina och orgelhuset i Saxnäs.

Närbild av bälgverket.

Johan Asks orgel i Lidens gamla kyrka

Orgeln byggdes ursprungligen för en bonde i Bäverträsk utanför Lycksele. Orgeln har vandrat runt mellan flera ägare och historien finns återgiven i ett tidigare avsnitt (s.44-46).

Bilderna har jag fått från Arne Johansson i Järkvissle, Liden, för att visa släktskapet med orgeln i Vilhelmina.

Liden-orgeln har tre stämmor och är något större. Den har blivit mycket uppskattad men används endast sommartid. Kyrkan är stängd på vintern.

Till höger registerandrag.

Till vänster ombyggd klaviatur.

Eftersom orgelns baksida byggts för i samband med Grönlunds och Gösta Alms renovering, kunde jag inte få några bilder av orgelverkets inre. Man kan på goda grunder anta, att det varit uppbyggt på samma sätt som i Vilhelmina-orgeln, men det är ovisst hur mycket som ändrades när orgeln försågs med fläkt. Lägg märke till att tramporna är spärrade.

Fasadens luckor.

Fasadpiporna är arrangerade på nästan samma sätt som i Vilhelmina-orgeln. På bilden syns en täckt stämma i 8 fots tonhöjd och öppna 4 fots och 2 fots stämmor.

Förnyad och förbättrad mekanik.

Abstrakterna ansluts i denna renoverade orgel inte längre direkt till ventiltrådarna utan via en blindtangent. På så sätt slipper man snedbelastning på ventiltrådarna. Skinnet, som syns bättre till höger, minskar slamret.

Överdel från Liden-orgeln.

Överdel från Vilhelmina-orgeln.

Krönlister från Liden och Vilhelmina.

Orglarna är inte lika i alla avseenden, men släktskapet är tydligt. Även med de orglar som tillskrivs Ol-Annersa. Eftersom bröderna troligen arbetade i samma verkstad, är det inte lätt att säga vem som gjort vad i en orgel från Bjurträsk. Det är märkligt att Johan, som tycks ha varit den grövre och mera robuste, senare specialiserade sig på tillverkning av finmekaniska produkter som urverk och klockor.

Ol-Annersas orgel i Örnsköldsviks museum

Orgel från Vindelns kyrka?

I de anteckningar jag fick tillgång till efter Olov Arnqvists död 1974 fanns en antydan om en orgel i Örnsköldsviks fornhem. Vid mitt besök på museets lager 2003 kunde jag konstatera att jag nu stod inför ännu ett verk av orgelbyggaren i Bjurträsk. En titt på orgeln i Österjörn avslöjar släktskapet.

Orgeln i Österjörns kyrka.

Jag antar att orgeln i Örnsköldsvik är den, som Ol-Annersa byggde till Degerfors församling i Vindeln under 1850-talets sista år. Den är en "lilla-syster" till orgeln i Österjörn och har, förutom de yttre likheterna, samma uppläggning ifråga om mekanik och registratur. Orgeln har 4 stämmor och ett omfång på 4 oktaver. Pipuppställningen har varit symmetrisk med de längsta piporna i mitten. En vällbräda finns baktill lodrätt under ventilkistan.

En 2 fots stämma har stått i fasaden och varit ljudande precis som i Österjörn. Piporna är gjorda på samma sätt, och orgeln hade en bihängd pedal med ca 1½ oktaver med endast lägsta oktaven inkopplad.

När nya kyrkan i Vindeln var färdig 1905 flyttades den gamla orgeln dit. Den ersattes av ny orgel 1915.

Innan Ol-Annersas orgel kom till museet, hade den en tid stått i Örnsköldsviks Lutherska bönhus.

Orgelns underdel.

Orgelpedaler.

Lägg märke till utformningen av övertangenterna

Brädan som syns i öppningen för nothyllan är vällbrädans baksida. Själva vällarna var inte möjliga att se vid mitt besök. Denna typ av mekanik möjliggör en fri uppställning av piporna och har använts i flera århundraden. På detta sätt kan man skapa bättre plats för de stora piporna än när alla står *kromatiskt* d v s med de största längst till vänster och de minsta till höger.
De flesta andra Norsjö-orgelbyggare efter Ol-Annersa använde kromatisk uppställning och en förenklad mekanik med enbart vippor. Det brukade medföra en hel del problem.

Tittar man noga på *pedalklaviaturen* kan man se att det bara är den nedre oktaven som har varit inkopplad.
Orgeln har inga bas- och diskantkoppel, men med pedalernas hjälp har organisterna kunnat förstärka basen genom oktavering.
Hålet nere till höger visar att orgeln någon gång trampats framifrån, men troligen har det fungerat dåligt, så trampningen har sedan flyttats till högra kortsidan.
De fyra registerandragen har samma utformning som i Österjörn, men saknar den vita benpricken.

Registerandrag.

Vippor och överliggande bom.

Registraturen blir mera komplicerad när rörelsen skall överföras i sidled. Det kan vara svårt att dra en slejf, när kyla och fukt får dem att svälla och fastna.

För att luften inte ska läcka ut och kanske blåsa in i någon grannpipa, måste slejfen passa väldigt precis.

I Skellefteå museums orgel fanns inga justeringsmöjligheter. Pipstockarna var fastspikade, men i denna orgel och den i Österjörn har Ol-Annersa löst problemet på ett elegant sätt med trämuttrar och gängade träskruvar.

Mekaniken, trakturen, är av samma typ som i Österjörn. Tangenterna och vipporna fungerar som tvåarmade hävstänger.

Tangenterna vilar på en underliggande bom, och vipporna har en överliggande bom, som syns på bilden. Den kan justeras med hjälp av gängade träskruvar med muttrar.

Det sägs att orgeln i Österjörn var tungspelad, och så kan även ha varit fallet med denna orgel. Orsaken kan ha varit ventilfjädrarna. För att garantera att ventilerna sluter tätt, är det frestande att spänna fjädrarna onödigt hårt.

Klaviaturen har nu fått elfenbensbeläggning och inte ebenholz (?) som i Österjörn. Enligt tidens manér har Ol-Annersa ristat dekorationsränder tvärs över tangenterna. Han tycks på något sätt ha hållit sig medveten om vad som hände ute i ”stora världen”.
Han måste ha haft vissa kontakter med andra orgelbyggare för att få tag på material som ebenholz och elfenben.
Jmfr s. 52.

Närbild av fasadpipa.

Ljudande fasadpipor av trä.

Några tennpipor samt de minsta fasadpiporna.

De vackra och ljudande fasadpiporna är mycket ovanliga hos de senare orgelbyggarna i Norrlands inland. Silverbronseringen verkar inte vara orginal.

Att Ol-Annersa gett sig på denna svåra uppgift, tyder på att han ville göra sitt bästa för att efterlikna de professionellt byggda orglar, som han måste ha sett.

I detta fall ljuder piporna som 2 fots pipor, även om de på framsidan är betydligt längre av estetiska skäl.

De allra minsta piporna i en två fots stämma är näst intill omöjliga att snickra till. Ol-Annersa har därför tillverkat dem av tenn.

En del av tvåfotsstämman har stått innanför fasadpiporna. De tennpipor som varit synliga har målats med silverbrons.

Att Ol-Annersa inte var främmande för tennpipor, vittnar några rader i ett protokoll från Jörn om:

Utdrag ur Protokoll fört vid sammanträde med Jörns kyrkostämma den 26 december 1855 § 1 [29]:

”endast med det förbehåll, att om en eller 2ne stämmor åstundas förfärdigade af thenn, komme priset att höjas i förhållande till detta dyra material. Församlingen antog dessa villkor, men åstundade för närvarande icke annat än pipor af trä, hvilka oafsedt deras mindre prydlighet, erkännas gifva lika god ton med de af thenn, så att verket kunde blifva till möjligaste lägsta pris.”

Eftersom piporna blivit mycket ovarsamt hanterade, är det idag inte så lätt att avgöra vilken skicklighet Ol-Annersa hade i tillverkning av tennpipor.

Orgelbälgens undersida.

Bälgsystemet i denna orgel liknar det i Skellefteå-orgeln, men den har bara en matarbälg.

På bilden kan man se att matarbälgens insugningsöppning har gjorts större. Om hålen är för få eller för små, tar det för lång tid för bälgbordet att sjunka ned till sitt bottenläge.

Bälgens originalvikter har försvunnit, och då måste man prova sig fram till vilket lufttryck Ol-Annersa använt. Förmodligen har det varit ganska lågt.

När vi inte känner till lufttrycket, kan vi inte heller veta exakt i vilken tonhöjd hans orglar brukade vara stämda.

Däremot vore det inte omöjligt att med hjälp av någon välbehållen öppen stämma avgöra efter vilka principer Ol-Annersa stämde.

Tonerna måste ju "*tempereras*", d v s jämkas ihop så att ackorden låter någorlunda rent i alla tonarter. Eftersom Ol-Annersa, hans bröder och efterkommande släktingar också var verksamma som stämmare, kan man utgå ifrån att man behärskade denna teknik.

Tonernas mysterier tycks ha haft en stark dragningskraft på vissa människor i alla tider. Både bland praktiskt och teoretiskt verksamma.

Detalj av matarbälgen.

Väderlådans vänstra kortsida sedd framifrån.

Här ser man delar av registraturen som ansluter till väderlådans slejfer. Det finns tre dubbelslejfer samt en enkelslejf för fasadpiporna längst fram. En av dubbelslejferna plus den för fasadpiporna dras från högra sidan.

På väderlådan kan man se gängade träskruvar och muttrar av ekträ, med vilka man kan justera anliggningen mot slejferna, ifall träet skulle svälla. Slejfer som fastnar eller läcker, är naturligtvis organistens mardröm, särskilt om de fastnar i halvöppet läge!

Dessa anordningar visar Ol-Annersas begåvning i att lösa praktiska problem. Han byggde ju också kvarnar, tröskverk, sågverk och båtar.

Pipbräda till vänster för de mindre piporna.

Detalj av träpipa.

Nutida människor, med något förstånd om trä, häpnar över det furuvirke de gamla orgelbyggarna hade tillgång till. Lägg märke till de täta årsringarna och kärnvirkets färg.

Pipans botten och fot.

Bilden visar hur Ol-Annersa använder stående årsringar i pipans framsida och rygg.

En rad täckta pipor. Utformningen av propparna varierar mellan olika orgelbyggare och kan ibland fungera som kännemärke.

De känsliga fasadpiporna i trä och tenn har fått en egen låda.

Piporna sorterade och förpackade.

Utdrag ur mina anteckningar från besöken i Örnsköldsvik 2003-10-07 och 2004-07-05

Piporna stod nedstoppade i en stor trälåda utan någon som helst ordning. Små träpipor låg i en kartong tillsammans med ett antal tennpipor.

Det är inte alltid lätt att bestämma vilka pipor som hör samman. I det här fallet fanns det flera märkningar. En utifrån pipornas placering vid nedplockningen gjord på maskeringstejp och troligen den senaste. En annan fanns på förslagen/underlabierna, men dessa var överkryssade så att de var oläsliga. En tredje fanns på pipornas vänstersida. Denna märkning visar troligen rad och placeringsnummer. Eftersom piporna inte varit kromatiskt uppställda krävs det en undersökning av vällbrädan för att avgöra hur piporna stått på väderlådan. Vällarna var inte möjliga att se.

De silverbronserade fasadpiporna av trä var lätta att känna igen, men där ingick även 7 små tennpipor. Även dessa var målade med silverbrons. Alla tennpipor var skadade. Var de övriga 12 tennpiporna hör hemma går inte att bestämma förrän man försöker ställa upp dem på luftlådan. Det gäller även en del mindre träpipor.

Det gick lätt att särskilja den täckta 8 fots stämman, som ju har proppar i ena änden. Endast de två minsta saknades. Det var svårt att bestämma tonhöjden eftersom piporna stått upp och ner i en trälåda, så att vissa proppar tryckts in.

Det fanns också en avsmalnande öppen 4 fots stämma (efterliknande koniska tennpipor). Där saknades eventuellt en del diskantpipor, eller också har dessa varit raka och något vidare än piporna i den tredje stämman, som är öppen och rak, närmast liknande en 4 fots principal.

Bevarade pipor

Antal täckta pipor	52
Koniska pipor	29
Fasadpipor	39
(39 av trä + 7 av tenn)	
Öppna raka 4 fot	47
Öppna raka 4 fot	7
(något vidare)	
Öppna mycket vida	3
(kan ha ingått i fasaden)	
Tennpipor övriga	12

Sammanlagt finns det alltså 189 pipor bevarade och det finns plats för 4x49 d v s 196 st pipor på väderlådan.

Damm i tjocka lager på museerna

Gammalt damm i tjocka lager samt många spår efter reparationer, som mera liknar misshandel, gav ett sorgligt intryck av orgelresterna i Örnsköldsviks museum. Detsamma gäller ett antal dammiga och smutsiga piporglar i Västerbottens museum i Umeå. Dessa finns f n i den gamla Kronlogen. Jag gjorde mitt första besök 1993, och vid mitt andra hösten 2009 var det lika illa, men man hade då börjat röja bland övriga föremål. Orgelsamlingen ska flyttas om något år. Hur går det då med orglarna?

Jag frestas att citera ur C. L. Lindbergs Handbok om Orgverket från år 1850.[37] Hans indignation gäller förstås alla former av oskick, felvård och vanvård.

”***Spottning på pedalklaveret.*** Man ser ofta nog organister begå det oskicket att med spott, naturlig eller genom tobakstuggning framlockad, på ett ruskigt sätt tilltyga pedalklaveret. Detta är icke allenast anstötligt för ögat, utan äfven skadligt för orgverket, dels emedan pedaltangenterna däraf taga röta, dels emedan de underliggande fjädrarna derigenom rosta och förtäras. Der detta oskick eger rum, bör det icke lemnas oanmärkt.”

En orgel är inte bara en orgel

Ordet *orgel*, liksom *instrument*, betyder redskap eller verktyg.
Man frågar sig: vilka skapar dem, vilka använder dem, och för vad?

Makten

På Ol-Annersas tid var livet till synes enkelt. Makten – det var Konungen, landshövdingen, länsmannen, fångvaktaren och bödeln, och maktens främsta medel för att upprätthålla ordning och moral i landet var Kyrkan – Konungen, biskopen, kyrkoherden, klockaren/organisten, skolläraren. Världslig och kyrklig makt gick sedan århundraden hand i hand med ståt och pompa men också med förtryck.

Folk visste vad de hade att rätta sig efter. Vanligt folk som bönder, sko- och orgelmakare, drängar och pigor fick bocka eller niga vackert inför överheten. Med musiken är det annorlunda. Den låter sig icke tuktas. Missbrukas eller vanställs den, tystnar den eller söker nya vägar.

Musiken

Musik är den punkt där denna boks alla trådar förenas – jord, skog, vattenkraft, hantverk, industri – glädje, sorg och vanvett – välljud, skönhet och djup. Redskapen och formerna förändras, men musikens väsen förblir detsamma – svårfångat och lockande – nu som förr.

I orgel-landet, i hörnet där Västerbotten, Lappland och Norrbotten förenas, blev musikens under fångat av skickliga händer i pipor och orgelhus. Där utvecklades musiktraditioner, som omfattade flera generationer av orgelbyggare och organister. Orgelbyggare från Ol-Annersa, född 1818, till Elis Alm, död 1957. Klockare/organister från den 1811 utnämnde Olof Persson via son och sonsöner ända fram till modern tid. Kan något liknande finnas på annat håll? Det märkliga är, att alla dessa leder sitt ursprung tillbaka till Ol-Annersas farfar, Johan Johansson, den förste nybyggaren i Bjurträsk. Allt detta började hända innan Skellefteå stad fanns och medan Umeå ännu var litet och obetydligt. Det är något speciellt med orgel-landet med alla dess hantverkare, musiker, fotografer, konstnärer och författare.

Prästen

Man anar hos Norsjös första präst, Johan Anders Linder, något som kan förklara detta under. Han var ju god vän med Ol-Annersas far och farbror och vistades i Norsjö 1811-1822. Var han Norsjös första stora så kallade kulturpersonlighet? [2] Vilka spår kan han ha lämnat efter sig? Några rader från Forskningsarkivets presentation av Linders arkiv [38] säger något om hans förmågor.

”Livet i Umeå tedde sig mycket annorlunda mot den lugna men arbetsfyllda tiden i Norsjö. Linder beskriver detta på följande sätt. ’Ifrån att hafva i 9 år varit skilda ifrån sällskaps lifvet, hade vi nu kommit ut i stora verlden, och blifvit hastigt indragna i sällskaps kretsen. Bjudningar och festiviteter och visiter korsade hvarandra, och vi voro detta och de följande åren, medan Mamma orkade vara med, ofta ute och hade äfven ej så långt emellan, främmande’. **Vid de stora festligheterna anlitades fru Linder att författa dikter och hennes make att arrangera musik.”**

Och längre fram i presentationen:

”1829 blev Linder av konsistorium utsedd till vice pastor. Kyrkoherde Hambraeus hade börjat tröttna på pastoralvården, men han hyste dock vissa tvivel beträffande Linders lämplighet för sysslan p g a **dennes befattning vid sällskapsteatern och hans fallenhet för ’hvarjehanda annat i skön konst, architectur osv’.”**

Det faktum att den nitiske och förtroendeingivande prästen Erik Johan Solander verkade 54 år i församlingen kan ha inneburit ett viktigt stöd för Ol-Annersas verksamhet. Solander kom 1835 som pastorsadjunkt till Norsjö och tjänstgjorde där till sin död 1889. Han deltog således i beslutet att köpa Norsjös första kyrkorgel 1850 av Ol-Annersa.

Solander efterträdde 1841 kyrkoherde Henrik Abraham Hasselhuhn, som 1840 blev kyrkoherde i Vindeln. Något som kan förklara hur Ol-Annersa kunde få leverera en kyrkorgel även dit 1859.

Organisten

Man anar också något intressant hos släkten Lidéns organister. Carl-Otto Lidén, verksam 1878-1935, var en av dem. En kort berättelse i årsboken Västerbotten från 1931 kan ge en föreställning om honom som musiker:

”År 1876 [formellt 1878 /bö] ägde sista personombytet rum vid kyrkoorgeln i Norsjö. Den nuvarande klockaren, Karl [Carl-Otto] Lidén, efterträdde nämligen då sin broder, Johan Lidén, i tjänsten som kyrkoorganist, och det är därför endast ett ringa antal av de äldsta, som nu erinra sig någon annan klockare i församlingen än den nuvarande. En generation har sålunda vuxit upp sedan ombytet skedde; de som voro barn då äro nu gamla. Men alltjämt sköter Karl Lidén sin organisttjänst, och en främling, som bevistar gudstjänsten i Norsjö kyrka skulle aldrig tro, att orgeln spelas av en 80-åring, om han ej såge det eller på annat sätt övertygades därom.

Men sockenborna ha ej annat än tillfälligtvis hört någon annan utföra tjänsten vid orgeln. De ha under barndoms- och ungdomsåren och även sedan invants vid att det är han, som spelar orgeln och för dem är det den självklaraste sak, att en kyrkoorgel skall skötas just så, som han gör det. En annan däremot, som åhört gudstjänsten i andra kyrkor, märker med ens, om han kommer in i Norsjö kyrka, att det är något särskilt med detta orgelspel. Såväl utgångs-stycken som preludier äro i regel improviserade, och om man vore aldrig så okänslig i fråga om musik, så skulle man ändå ej kunna undgå att fängslas av desamma. Något så innerligt, något som så motståndslöst går raka vägen till hjärtat, som dessa preludier göra, det är en liten upplevelse för den, som ej är van att höra dem varje söndag. Och detta har slösande givits under en mansålder och gives ännu.”
-k. [sign okänd /bö]

Väckelsen

Det var inte enbart kyrkans tjänare som bar upp Norsjös musikliv. Gustaf Lundberg berättar med värme om den frikyrkliga verksamhetens livfulla sånger. Där verkade bonden och sedermera riksdagsmannen Johan Anton Lundström en tid som ledare. Han var även sångförfattare, körledare och sångare. Han var gift med Maria Josefina Olofsdotter, syster till orgelbyggaren Olof Rikard Alm, som var barnbarnsbarn till klockaren Olof Persson och hans hustru Catharina.

Utbildningen

Prästerna hade med sina husförhör många tillfällen att hitta begåvade ungdomar, som kunde inspireras att utbilda sig. Den närmaste möjligheten fanns i stiftsstaden Härnösand, där man kunde studera till skollärare, organist eller båda delarna, men Ol-Annersas sonson Per skickades faktiskt till Fjellstedtska skolan i Uppsala. Han dog tyvärr alltför ung.

Erik Lindström var Norsjös förste skollärare och han tillträdde sin tjänst 1849. Hans son, Karl Edvard Lindström, kom att tjänstgöra som lärare och organist i Lycksele 1874-1885, under den tid då Lycksele fick en ny kyrkorgel byggd av Åkerman & Lund 1880. Detta är av ett visst intresse för att lösa mysteriet kring den orgel som fanns i Lycksele kyrka redan 1851 och som kan ha varit Ol-Annersas ”hemorgel”.

Ol-Annersas släkting Oskar Alm från Bastutjärn utbildade sig också i Härnösand, och detta bekostades av Överkalix församling, mot att Alm åtog sig att bygga en orgel till kyrkan. I ett protokoll från 1870 [39] står följande:

"Orgel 12 eller 14 stämmor af trä med en rad av metallpipor i fasaden, om sådant finnes ändamålsenligt, skall för härvarande kyrka byggas, och vilken församlingen anförtror detta arbete åt småskolläraren Nils Oskar Alm, Boden, på villkor att församlingen tillför femhundra riksdaler riksmynt årligen under en tid av tre år eller tillsammans 1.500 riksdaler för att bekosta Alms vistelse i Härnösand, där han bör genomgå folkskollärarseminarium och taga fullständig Skollärar- och organistexamen, samt under kantor Billströms ledning på mellantimmarna i

Sundsvall studera orgelbyggnadskonsten emot att Alm efter fullbordade studier återkommer hit och gengäldar dessa medel igenom att bygga och till kyrkan kostnadsfritt levererar nämnda orgel".

N. O. Alm fick 1875 anställning som lärare och organist i Boden. Hans orgelverkstad fanns till en början på skolans övervåning. Han blev en högt aktad medborgare i Boden och levererade, delvis tillsammans med sin broder Petter Alm och kusinen Elis Alm, sammanlagt ca 30 kyrkorglar till kyrkor i övre Norrland.

Traditionsbärarna

Norsjös första utbildade "orgelnist" var Olof Perssons son och Ol-Annersas kusin, Carl-Johan Lidén (1812-1870). Han var enligt kyrkböckerna utbildad organist, och troligen den första norsjöbo, som kunde läsa noter.

Han efterträddes av förste sonen Johan Olof Lidén (1843-1878), som enligt barnbarnsbarnet Åke Lidéns brevsamling utbildade sig hos domkyrkoorganisten Rydqvist i Härnösand och avlade organistexamen den 27 oktober 1870 med högsta betyg i sång.

Fjärde sonen, Carl-Otto Lidén (1851-1935), blev 1878 Norsjös tredje organist. Se artikel s. 83, där han kallas Karl Lidén. Ol-Annersa hade således möjlighet att höra alla dessa tre spela på den orgel han byggde 1850. Carl-Otto efterträds som organist av sin brorsson Ernst Lidén domsöndagen 1934.

Musiken i stugorna

Man får inte glömma det stora antalet orgelspelare ute i stugorna och inte heller musikerna i Jörn och Glommersträsk. Jörn ingick ju i Norsjö församling till 1892. Stuguorganister spelade ofta på gehör och kunde vara mycket skickliga i att uppsnappa melodier. När radion kom, förändrades repertoaren betydligt, vilket visas i en inspelning hos Mauritz Dahlberg i Bastutjärn, gjord av Sveriges Radio omkring 1970 av ”Grabben med choklad i”. Kerstin Eriksson i Kvasmyrheden har berättat följande:

"Se´n kom ju radion, på 30-talet en bra bit in, och dom som kunde spela på gehör fick ju en del tips där, för jag vet att "Livet i Finnskogarna" den hade jag hört och den gick ju bra. Fick lite inspiration. Det var kanske så det gick till med ’Grabben med choklad i’ … fastän Dahlbergs … Henrik gick ju seminariet och hade kontakter, så där har jag sett en hel del noter."

Kulturens vagga

Norsjö och Jörn framstod under mitt sökande efter historien om Ol-Annersa alltmer som musik-kulturens vagga och hjärta i Västerbottens län. Jag har inte träffat på något liknande i övriga kommuner.

Märkligt igen

Huvudtemat i denna historia är kanske trots allt inte Ol-Annersa i Bjurträsk, utan allt det märkliga en orgel kan ge upphov till.

Det slutar inte här

Boken om Ol-Annersa, kyrkorgelmakaren i Bjurträsk, Norsjö, är bara en början på något. Människors längtan efter att upptäcka, förstå och lära tar aldrig slut. En bok har inte heller något slut. Den väcker något, den frågar, den uppmanar. Den pockar på att bli läst och den ramlar ut ur bokhyllan när tiden är inne.

Medan en bok skrivs lever den och krumbuktar sig på alla vis. Den tycks ha en alldeles egen uppfattning om sig själv och den djupare meningen med att bli till. I det ljuset ska de sista sidorna i boken ses. Sidorna 139-140 innehåller övningsbilder för detaljanalys. De dök upp just när bokens manus var ”färdigt”. De kommer från en okänd orgel, som sover sin stilla törnrosasömn och väntar på att bli upptäckt och återupprättad i sin ursprungliga skönhet.

Studera bilderna, läs detaljerna, jämför med övriga bilder i boken. Finns det några speciella kännetecken, som går att känna igen i andra orglar? Vad säger bilderna om instrumentets ålder och om tillverkarens kunnande?

Vad kan man säga säkert, mindre säkert, bara gissa?
Vem byggde orgeln? Och var finns den?

Att studera orglar

På följande bildsidor finns en del av de piporglar, som jag haft möjlighet att se och i viss mån undersöka. Det är sällan möjligt att göra några mer ingående studier. Man kan inte rumstera om så mycket när man kommer på besök. Ofta har man ont om tid.

Det är först när en orgel ska repareras, som det blir möjligt att mäta, fotografera och beskriva den. Då bör man också efteråt redovisa vilka åtgärder som vidtagits.

Även vid ett kort studiebesök kan mycket av värde samlas in. Utvändiga mått, foton av orgeln från olika håll och detaljbilder är betydelsefulla.

Ägarnas berättelser om orgeln bör antecknas eller spelas in och likaså ljudet från orgelns stämmor.

Om det går att öppna luckor, kan man ibland komma åt att fotografera orgelns inre. Några foton av piporna på plats är bra att ha, när piporna varit nedplockade för en flyttning och ska sättas upp igen.

Anteckna stämmornas namn och fot-tal. Om dessa saknas, får man försöka beskriva stämmorna så gott det går. Fotografera också detaljer på piporna.

Om någon i ägarfamiljen kan spela på orgeln, är det värt att bevara i en inspelning, hur enkelt eller tafatt det än kan låta.

Ta också en del foton av människorna och tingen kring orgeln. Det gör bilderna mer levande.

Vilhelmina museum

Lidens gamla kyrka

Österjörns kyrka

Örnsköldsviks museum

Skellefteå museum

Luleå

Luleå

Järvträsk

Norsjö hembygdsgård

Bastutjärn

Dahlbergsgården Bastutjärn

Moräng

Holmstrand

Glommersträsk

Ulvö kapell

Ullbergsträsks väckelse-museum

Ullbergsträsks väckelse-museum

Gunnebo

Bureå hembygdsgård

Gärdsmark 1988

Ullbergsträsks väckelse-museum

Norsjö församlingsgård

Norsjö hembygdsgård

Ljusvattnet

Norsjö

Boviken 1988

Orgelbyggarna i Norsjö inte de enda i landet

Det finns bakom alla samhällsföreteelser både yttre och inre drivkrafter. Kraftig befolkningsökning i norra Norrlands inland och många nya församlingar skapade behov av nya och större kyrkor. Ny psalmbok 1819 och koralbok 1821 ökade intresset för välansad psalmsång. Stora kyrkor där det blev svårt för en klockare att göra sig hörd och nya ”fastställda” melodier krävde utbildad organist och stark orgel. Som leverantörer av sin första orgel valde avlägsna och fattiga inlandsförsamlingar i norra Norrlands inland ibland lokala ”orgelbyggare” med varierande bakgrund.

Vem är orgelbyggare?

Vilka ska räknas in i kategorin orgelbyggare? Krävs det en viss omfattning på tillverkningen eller en speciell inriktning? Måste man vara expert för att räknas in? Var våra orgelbyggare i Norsjö-trakten verkliga orgelbyggare, bara duktiga amatörer eller rent av klåpare?

I traditionellt språkbruk betecknar ”orgelbyggare” en person, som efter utbildning yrkesmässigt tillverkar piporglar. Under 1800-talets senare del växer antalet självlärda byggare och amatörer som tillverkar piporglar. Det sker troligen på grund av stor efterfrågan, men kanske också av någon slags inre längtan efter musik och himmelska klanger. Vi ser också hur det, som från början var en grovsnickrad dröm, efter en tid växer till orgelskapande på hög nivå. Utvecklingen från Ol-Annersa till Nils Oskar Alms orgelbyggeri i Boden och vidare via flera generationer Grönlundare är ett norrländskt exempel på detta.

Tidigare i historien hade man försökt hindra inkompetenta orgelbyggares verksamhet. Från 1750-talet skulle orgelbyggare examineras av Kungliga Vetenskapsakademien. Fr o m 1773 sköttes denna uppgift av Musikaliska akademien fram till 1881. Oexaminerade skulle i princip icke komma ifråga för kyrkorgelbyggen.

Antalet amatörer ökar

En genomgång av Dag Edholms bok ”Svenska orgelbyggare 1600-1900” visar att antalet ”obehöriga” orgelbyggare, d v s amatörer, ökade starkt under 1800-talet. Går man igenom mängden orgelbyggare 1600-1900 hittar man ca 270 personer. Av dessa kan ca 115 betecknas som självlärda amatörorgelbyggare eller bygdeorgelbyggare. Fördelar man dessa på de tre seklerna får man följande fördelning:

1600-talet	3	icke examinerade
1700-talet	29	”
1800-talet	83	”

Orgelbyggeri som hobby?

Studerar man de yrkeskategorier som finns representerade bland de icke examinerade orgelbyggarna, kan man nästan tala om en folkrörelse:

Adjunkt	
Bonde	
Bonde, klockmakare	
Borgmästare	
Fanjunkare	
Fjärdingsman	
Folkskollärare	
Hemmansägare	
Hemmansägare kyrkmålare	
Hovrättskommisarie	
Hovsekreterare, matematiklektor	
Häradsskrivare, godsägare	
Kammarvaktmästare	
Kantor	9 st
Kantor folkskollärare	
Kantor klockare	
Kantor skollärare Klockare	4 st
Klockare organist	2 st
Kyrkvärd	
Kyrkvärd byggmästare	
Mjölnare	
Musikdirektör	
Musikdirektör kyrkoherde	
Officer klockare	
Organister	29 st
Organist byggmästare	
Organist folkskollärare	
Organist klockare	3 st

Prost	2 st
Rådman	
Salteri-inspektör	
Sergeant rustmästare	
Skollärare	
Skönfärgare	
Snickare	6 st
Snickare bryggare	
Snickare gevärshantverkare	
Snickare och vaktmästare, sockenskräddare	
Snickarmästare	
Soldat	
Svarvare rådman	
Torpare	3 st
Urmakare	
Vagnmakare, akademismed, rådman	

Nu fanns det, som vi vet från Västerbotten, många orgelbyggare som enbart tillverkade piporglar för hemmen. Det gällde säkert också för andra delar av Sverige, så mängden icke examinerade orgelbyggare under 1800-talet bör ha varit betydligt större, än det 80-tal jag räknat fram. Gränsen mellan examinerade och amatörer är inte alltid helt klar. Vissa amatörer blev med tiden allt skickligare och försörjde sig helt på sitt hantverk. De blev med andra ord professionella.

Orgelbyggare i Norrland

Norr om Sundsvall fanns före 1838 ingen examinerad orgelbyggare. Det var alltså fritt fram för intresserade entusiaster i övre Norrlands inland när efterfrågan plötsligt ökade omkring 1850. Förmodligen hade man lärt sig hantverket genom att studera eller delta i något kyrkorgelbygge i närheten eller genom att samarbeta med någon kunnig orgelbyggare. N. O. Alm var troligen den ende under 1800-talet, som man vet gick i lära hos någon examinerad orgelbyggare.

Gruppen piporgeltillverkare i Norsjö-bygden är särskilt intressant. Dels på grund av att nästan alla tillhörde samma släkt, och dels för att det finns en utvecklingslinje till nuvarande Grönlunds orgelbyggeri i Gammelstad. Till gruppen räknar jag:

Olof Allarm	1818-1892
Johan Ask	1815-1898
Per Bjuhr	1831-1906
Per Lindberg	1838-1918
Oskar Alm	1850-1923
Olof Rikard Alm	1850-1898
Anders Holm	1854-1934?
Petter Alm	1858-1917
Elis Alm	1878-1957

Av Norsjö-orgelbyggarna hade troligen de flesta Olof Allarm, Ol-Annersa, som sin lärofader. Oskar Alm blev senare elev till den examinerade Johan Gustaf Ek i Torp, Sundsvall, och studerade även i Tyskland. Petter och Elis Alm samarbetade med Oskar Alm. Olof Rikard Alm och Anders Holm kan också ha gått i lära hos Ol-Annersa.

Försöker man få grepp om antalet tillverkare av piporglar för hembruk under 1800-talet, finner man ca 15 personer inom Västerbottens län. Det är inte lätt att veta vilka som ska räknas. Sagesmännen skiljer inte alltid på piporgelbyggare och harmoniumbyggare. De senare uppgår till ca 16 för hela länet.

Inom norra Norrlands kustregion fanns före 1800 endast 8 kyrkorglar. 1800-1849 får ytterligare fyra kyrkor orglar. 1850-1900 byggs ca 25 nya orglar. 1876-1917 bygger enbart Oskar Alm i Boden ca 30 kyrkorglar. Av hans orglar finns endast några få kvar

Våra västerbottniska orgelbyggare i Norsjö, Vindeln, Nysätra, Skellefteå, Lycksele, Pausele, Storuman, Åsele, Åmsele m fl orter byggde bara ett par kyrkorglar men något fler hemorglar. Mängden piporglar för hembruk är idag svår att beräkna. Många har gått förlorade. Många har sålts i flera led, så att samma orgel kan ha blivit omnämnd i flera olika sammanhang. Vissa har försvunnit till Norrbotten eller söderut.

Piporgeln blir omodern

Antalet piporglar i hemmen är alltså svårt att uppskatta, men 150-200 stycken verkar mycket troligt. Antalet harmonier blev med tiden mycket stort. Det var en ganska vanlig uppfattning att de fanns i nästan varje hem, men det var helt visst en överdrift.

Enligt Gustaf Lundbergs ”Inventering av spelinstrument” fanns det i Bjurträsk, som då bestod av 23 hushåll samt skola, 14 orglar (harmonier) samt en piporgel. Inte illa!

Harmonium och andra märkvärdigheter

Det tillverkades, när Ol-Annersa i Bjurträsk började, enbart piporglar. Senare startades på många håll tillverkning av instrument med tungstämmor (se s. 7) s k harmonier (”tramporglar”). Dessa ansågs kring sekelskiftet 1900 vara idealiska musikinstrument för hem och skolor. De var med sin mjuka klang och sina smidiga möjligheter att variera tonstyrkan något nytt och fascinerande. Allt detta i lätta och behändiga former, lätttrampade, lätta att underhålla och till överkomligt pris för de flesta familjer. Dessutom möjliga att framställa industriellt i stor skala.

De efterträddes efter en tid av pianon och el-orglar, men även dessa har tystnat i många hem, ibland ersatta av digitala instrument.

Orglar hotade

Den 100-åriga skoltraditionen med morgonböner och psalmsång med orgeltrampande lärare och lärarinnor förutsatte billiga och tåliga instrument. När lärarseminarierna i slutet av 1960-talet lades ner, dog denna tradition så småningom ut och sorgligt nog även instrumenten.

De flesta piporglar i hemmen hade då tystnat. Det blev, med några få undantag, bara i kyrkorna som piporglarna kunde överleva. Idag är deras dominans inom kyrkomusiken ifrågasatt, och hotet kommer från många håll.

Musik och bild, distribuerat via digitala medier, i förening med det överdrivna intresset för sångliga soloprestationer (på amerikanska), fyller idag människors liv på ett oroväckande sätt.

Kör- och orkesterverksamhet och ”behändiga” instrument som dragspel, gitarr, nyckelharpa, digitala pianon m m har bidragit till en förändrad syn på musiken i våra kyrkor.

Det mångomtalade intresset hos 1800-talets ungdom att bidra till anskaffande av piporglar i kyrkorna har slocknat, men musiken lever vidare och söker sig ständigt nya vägar.

Heminstrumentet framför andra under det tidiga 1900-talet. Värt att bevara. Per Fjällström vid sitt renoverade harmonium. Stålfjäll 1998.

Viktig källa om orgelbyggarbröderna

Förutom de tidigare återgivna protokollsutdragen är följande avsnitt ur Lundbergs anteckningar den äldsta och den enda kända berättelse som finns om orgelbyggarbröderna i Bjurträsk. Det är därför viktigt att återge den, även om delar av innehållet redan finns med i tidigare avsnitt och även utspritt i en del tidningsartiklar. Denna version håller sig så nära originalet som möjligt. Vid läsningen bör man betänka att Lundberg 1933 var hjärtsjuk och kände sig gammal. Texten är skriven direkt med bläck utan rättelser eller strykningar i skriv- och räknehäften.

Ur Bjurträsk bys historia 1933 del 2 sidorna 1-21
Skriven av Gustaf Edvard Lundberg, Bjurträsk

Under år 1932 skrev jag en historia om Bjurträsk, der berättade jag om byns uppkomst och utveckling från början. Men eftersom det vid andra generationen blev klyvning det var två bröder som bosatte sig i byn ock bildade var sin slägtgren i min förra skrivelse kom jag att följa den så kallade Bjuhrska linien. Nu skall jag försöka följa Anders Johanssonlinjen
(Bjuhr Ant)

Vi kunna gärna kalla detta för den Praktiska linien.

Stamfader

Johan Johansson och Hustrun Sara Andersdotter mannen född i Kvavisträsk 1745 död 8/10 1811. H: född 1750 i Gåmark Skellefteå d 1838

2dra ledet:

Nybyggaren Anders Johansson (Bjuhr Ant) född 1782 d: 1840. gift 1812 Kusingifte

Hustrun Anna Greta Olofsdåtter född 1791 d: 1868. från Gransjö (Gränsträsk) som den tiden hörde till Lycksele

Deras barn:

Dåtter Sara Kaisa f 23/3 1814. d: 3/4 1814

Sånen Johan f 3/8 1815 utflyttade som förgångsman till Skogså Överluleå gift 1830 med Sara Helena Renberg från Aborrträsk i Arvidsjaur d 1894.

Sånen Olof f 14/3 1818 Olof Andersson Alarm Bosatte sig i Bjurträsk d 1892 Gift 1843 m. Sara Kaisa Jakobsdotter från Bastutjärn. Dub kusiner d: 1904

dotter Anna Greta f 5/4 1820 Anna Greta gift med Gustaf Olof Lindblom i Kvavisträsk

Sånen Jakob f 27/3 1823 Jakob Holm. Bosatte sig i Raggsjöliden

dåtter Sara f 16/7 1825 gift med Mosis Jakobsson i Bastutjärn

Sånen Anton f 8/9 1827 Anton Bjuhr Bosatte i Finnäs. utflyttade till Amerika

Sånen Per. f 30/6 1831 Per Bjuhr bosatte sig i Finnäs.

Som vi ser av det före gående bosatte sig Anders Johansson sig i Bjurträsk ock blev stamfar för den andra släktgrenen.

Det synes som Anders Johansson och hans två år yngre bror Per Bjuhr överflyttade från Feboudden till det nu varande Bjurträsk by samtidigt som dem gifte sig ock satte eget bo. Den byggnad som beboddes av Anders Johansson bär årtalet 1815. och lång trösklogen årtalet 1812 och i Per Bjuhrs gård finnes även en del gamla hus som bära årtalet 1812

Överflyttningen från Feboudden till den nya boplatsen synes ha sket susesift. Det berättas med sakerhet att dåttern Sara, senare benämnd Mosis Sara, var född på Feboudden och hon var född den 16-7-1825.

Sin förra bodplats blev ej så derik övergiven uttan der bodde dem sommartid, der hade dem sina mästa ängar vid Malåns stränder ock vid Bjurbäcken. Ock der var det gått bete för kreaturen. dåttern Sara var född där den 7 juli. allt så högsommar

Ock i anledning av deras vistelse där sommartid blev denna gamla bodplats om döpt till Fäbodar ock detta nam begangnas ännu i dag. eller som man nu säger På Fäboudden. Ock sjön kallas för Fäbotträsket. detta är en felbenämning så till vida. att byns verkliga namn på kartor och lantmäterihandlingar är Bjurträsket. Den sjö som ligger mitt inne i Byn Bjurträsk vars ofisiella nam är Rörträsket.

Det gick så till att när husen ock folket flyttade fick sjöarna ligga kvar på sina gamla platser men byn behöll sitt gamla nam.

Det är ganska vanligt när främlingar komm, frågade, är sjön här nedanför, Bjurträsket, för att fatta sig kort säger man ja.

Män i bland måste man tillgripa en ganska omständig förklaring huru det gått till, att det ej förhåller sig efter vanligheten att sjön och byn hava samma nam men det har så här varit i över 100 år. Ock torde fortgå fram i tiden till dess det blir något som gör för hållandet annorlunda.

Anders Johansson, beskrives i de efter kommandes

led för en kraftig fysisk personlighet. Hans krops krafter var efter ovanligt stora måt. "Men" Anders Johansson (Bjuhr Ant) begick ett ödesdigert misstag i sitt liv, och det var när han gick och gifte sig med sin kussin från Gransjö.

Ock detta första misstag synes ej i så stor grad invärkat på det efter kommande släktett uttan deras efter kommande synes samtliga varit kraftiga män å kvinnor, ock desslikes varit i besittning av företagsam och mycket Praktisk laggning.

Men hans andra son Olof, sedan kallat Olof Andersson Alarm liksom full bordade sin faders förseelse i det han gick ock gifte sig med Sara Kaisa Jakobson i Bastutjän som var dubbel kusin.

[Uppgifter om en del människoöden är utelämnade. /bö]

Denne Olof Andersson Alarm övertog sin faders gård och bodde där. Tillnamnet Alarm fick han sig tilldelat när han äxiserade bevärning, den tiden fingo alla bevärningar sig tilldelat ett nam liksom dem nu få sig en nummer. Namnett passade föga till person ty han var en tyst ock för synt person.

Olof Andersson var en mångsidigt begåvad man. Först var han ju Hemmansägare, huru han skötte jordbruket det torde väl vara som vanligt den tiden. Men så var han Byggmästare. Olof Andersson, Byggde en hel del sågar ock kvarnar på 1860-70. talet mäst berycktatt torde Olof Andersson vara såsom Orgelbyggare. Han byggde många Kyrkorglar. Till, Norsjö kyrka byggde han nog sin första kyrkorgel, sedan till Jörns kyrka. Ock till Kalix å Degerfors som jag vet utav samt en hel del piporglar för privata hem. Den sista orgeln som han byggde finnes nu på museet i Skellefteå som var försålt dit av underteknatt, derikt från Olof Anderssons forna hem i Bjurträsk, der orgelen stått kvar på sin plats från Olof Anderssons dagar.

På ålderdommen byggde Olof Andersson roddbåtar. Priset var 2 kr alnen, det vill säga en båt som mätte 7 alnar mellan stammarna kostade 14.kr.

Olof Andersson

var en framstående ock företagsam man, efter sin tid. Hans praktiska läggnin ock vad man brukar säga flinkhet, var ej efter vanliga mått. Hans fenominela för måga att begangna yxan Arbetet gick som sakt undan, det var för brått att få ytan finputsatt, varför det blev ord stäv i trakten att allt va som gordes fort men ej så noga, var gjort "Olanners" och allt vad som var vällgort var gjort "Per Ais". Allt vad Olof Andersson byggde å snickrade till hade en ren och behaglig stil.

Såsom byggmästare måste Olof Andersson hava goda anlag. Men han levde i sin tid han saknade teknisk utbildning. Han kunde ej utföra minsta ritning uttan det var en måttkäpp, han höll i handen och själva ritningsplan den hade han uppgort i huvudet.

Sin första KyrkOrgel byggde Olof Andersson Alarm 1850 till Norsjö kyrka. Priset var 700 Rdr. Två första åren skulle utgöra provår Sedan provåren voro till ända och orgeln god känd. Skulle betalning er läggas med 100.Rdr B:o om året utan räntta.

Såsom menniska var Olof Andersson en heders människa som var värderatt och aktad av alla. En viss filosoffisk fördjupning i sina tankar kunde ibland fram träda i umgängelse livet.

En hemmansägare Olof Karlsson i Tjärnberg talade om en händelse. När han var vid kvarnen i Bjurträsk en kall vinter kväll och malade, kom Olof Andersson dit och hälsade på honom och dem stodo ute på kvarnbacken ock samspråkade. Började kylan nypa i finger spetsarna av Olof Andersson.

han höllo upp sina stora händer mot månen för att värma sig han hade kommitt i tankar så, att han glömt bort tid ock rum han trodde sig värma upp sina frusna fingrar mot solvärmen.

Olof Andersson var ej någon känslig man. Sedan han en gång var gammal var han utte på gården ock bilade Yxan slant så att han hugg sönder skon. han fortsatte med bilningen, men det började att bliva blod spår där han stod så att han gick in för att se huru det var med foten. Nu hade han full skon med blod och ett stortgapande sår i foten detta hade han aldrig känt.

Olof Andersson Alarm dog den 19-6-1892 alltså 74 ½ år gammal han var i full värk sam het tills han insjunknade i Lunginflammation som också blev hans <u>död</u>.

Hemmansagaren, <u>Johan</u> <u>Andersson</u> <u>Ask</u> f 13/8 1815.
Hustrun Sara Helena Renberg från Abborrträsk f 1813
Gift 1840

Johan Andersson Ask var älsta sånen till Nybyggaren Anders Johansson (Bjuhr Ant) gift med Sara Helena Renberg från Abborträsk i Arvidsjaur.

Makarna hade åtta barn 4 söner ock 4 döttrar. En av sönerna dog vid 14 års ålder, dödsorsaken Tuberkulos. Sönerna Erik och Jakob blevo bönder på sin faders hemman ock hade var sin hälft.

Men det var egäntligen om Gubben Ask jag skulle skriva. Joh. Ask var en kortväxt man, rund och grov med stora fötter och stora händer. Tjåcka som råg-

bullar ock ansiktett såg ut som en sötmjölksost.

Ask var en mångsidigt begåvad Man, en Medfödd musikbegåvning kunde spela snart sakt vilket musikinstrumänt som hälst ock till ock med tillverkade en hel del sådana. Såsom Piporglar som den tiden voro så i modet. Fioler, Klarinetter, Piano ock till ock med ett Posentiv.

Ask var en välldig jägare, på vårarna brukade han jaga sjöfogel ock denna jakt för siggick på vitt skilda ställen i älvarna ock sjöarna der det på vårarna upp stod någon vack i isen. Och på flesta ställen fans ej båt att till gå. Men det fans en möjlighet att ta utav sig kläderna ock hoppa i det iskalla vattnet ock simma efter den sjutna fågelen.

Ask var ett riktigt vattendjur, han var nästan lika hemma i vattnet som på land. Dem talade om att han en gång simmade över sjön i Bjurträsk med en tegel sten i vardera handen. Mitt på sjön hade den ena släpt men Ask dyckte ner ock tog i gän den och fort satte sedan över till andra stranden. [Enligt Tage Persson var det dottern Matilda som utförde denna bravad. /bö]

Ask tyckte att dem voro usla de menniskor som gick ner sig och drunknade på svag is. Men var dock nära vi en ålder av över 70 år att fått släppa till livet på våren när han med en sparkstöttinar skulle åka över sjön.

När Ask blev gammal ock hade överlämnat hemmanet till sina söner tillvärkade han klokker. Stora kraftiga vägg ur, som fortsätta ock visa tiden, fast än det är nu många år sedan Ask lade ner sin vandrings staf. Asks söner som övertogo sin faders Hemman i Bjurträsk Erik och Jakob Ask sålde sina egendommar i Bjurträsk ock flyttade till Över-Luleå, Jakob till en by Skogså och Erik till Björkelund invid Boden ock gubben Ask följde då med 81 år gammal avflyttningen skedde den 28/3 1896.

Ock detta var de sista ättlingarna av Askar i Bjurträsk. Ock när detta skrives är det endast den yngst dåttern Johanna som är i livet, gift med August Norén i Norsjö.

Sonen Johan Ask flyttade till Högkulla där han vid 65 års ålder dog i magkräfta. Jakob Ask, hans broder, dog också i magkräfta. Asks döttrar gifte sig alla:

Matilda med Reinhold Lidén, Svartlund
Amanda med K. J. Eklund i Rålund
Sara med kantor Oskar Alm i Boden
Johanna med August Norén i Norsjö.

De musikaliska anlagen hava gått i arv inom samtliga Ask efterkommande släktgrenarna.

Dags för eftertanke

Den historia jag samlat ihop om orgelbyggarbröderna i Bjurträsk och världen omkring dem är byggd på textfragment från flera håll samt undersökningar av deras orglar. Genom att läsa texterna parallellt och kronologiskt blir bilden av bröderna och byn Bjurträsk tydligare och förvånansvärt mångsidig. De många pusselbitarna innebär också många frågor. Många av dem finns i tidigare avsnitt, men inte alltid med några tydliga svar.

Jag vill nu försöka ge bilden av orgelbröderna i Bjurträsk lite fastare konturer.

18 frågor att fundera över

01) Fanns det musikinstrument i föräldrahemmet? Fanns det kanske en piporgel eller ett klavér?

Ol-Annersa och hans syskon var otvivelaktigt mycket musikaliska och spelkunniga. De skulle inte ha haft möjlighet att utveckla sådana talanger i föräldrahemmet utan tillgång till musikinstrument. Mest troligt fanns det någon piporgel i hemmet. Klavér (hammarklavér / fortepiano) verkar mera osannolikt. Impulser till musicerande kan ha kommit från flera håll. Till exempel från prästen J. A. Linder, som fanns i Norsjö 1811-1822, via klockaren Olof Persson gift med Ol-Annersas faster Catharina eller via Per Bjuhrs hustru Stina, som varit prästgårdspiga i Skellefteå. Naturligtvis också genom besök i Skellefteå kyrka, där man redan 1647 hade en orgel . Prosten K. A. Fellström har i sin bok "Från kyrkbacken" berättat följande om kyrkans tidiga orglar [40:]

"Här i Skellefteå ha vi först från 1647 uppgift om ett »orgelverk». Det heter: »Hava vi här uti Skellefteå låtit av nyo göra ett orgelverk och till betalning kolligerat en del av församlingens hjälp, en del av kyrkionas penningar och största delen genom kyrkoherdens och välaktade och välbetrodde man, kaptenen Hans Filips befordran hade Hans Kungl. Maj:ts och andra gunstmilda och gudälskande människor av adel och oadel därtill hulpit eftersom räkneboken utvisar och gavs för verket till orgelbyggaren 1.000 d.» Året därpå har »orgaren» i lön 20 daler.
Huru denna orgel var beskaffad är ej veterligt [41]. Något större instrument kan det icke ha varit med tanke på det jämförelsevis trånga utrymmet på läktaren över sakristidörren. Den skulle komma att tjänstgöra nära 140 år. För sin tids människor har den framstått som ett mäktigt instrument, och kyrkfolket har med andakt och igenkännande lyssnat till dess toner. Länge kunde också menigheten psalmerna utantill och sjöng av allt hjärta. Orgeln hade mest att följa med, sedan sången kommit igång. År 1662 finnes denna uppgift:: :»Orgelbyggaren M:r Petter ifrån Gefle med sin mästersven för orgornas reparation 62 d.» År 1698 har kyrkoherden i ett brev till landshövdingen uttalat sig om orgeln. Han skriver: »Här i kyrkan är ett vackert orgelverk, men fruktar jag svårligen, att om samma verk längre varar i samma vanrykt som hittills skett, så torde det inom en liten tid bliva förskämt och alldeles förlorat. Kanske en part oförståndiga bönder såge det gärna, fastän det kostar vackra pengar."
...
"Doktor Högström ivrade energiskt för anskaffande av ny orgel. Allmogen var ovillig och lämnade helt enkelt sockenstugan, då frågan kom före. Under katekesförhören 1763 insamlades 3.888 d. 11 öre till den påtänkta orgeln. Namnen på alla givare finnas införda i en särskild förteckning. Ungdomen var också med. Ingen ville stå utanför. Insamlingen fortgick även sedermera. Man var därvid medgörligare än på de ofta oroliga sockenstämmorna. Den nya orgeln byggdes 1783 och fick sin plats på en ny läktare mellan soldatläktarna i västra delen av kyrkan. »Midsommardagen den 24 juni

1784 hördes första gången det nya orgelverket vid allmän gudstjänst i kyrkan, då av komminister Högström till invigningstal som hölls anledning blev tagen av Ps. 150. Detta verk är förfärdigat av stiftets orgelbyggare P. Qvarnström ifrån Sundsvall för en summa av 5.720 R. eller 15.000 d.» Till målning beviljades 7 nov. 1784 en daler kmt av varje rök. Sedan pipor och andra delar av gamla orgeln en tid legat i förvar, försåldes alltsammans enligt sockenstämmans beslut den 7 de. 1789 [41]. Den nya orgeln skulle också en gång bli gammal."

02) Hur kom det sig att Ol-Annersa och hans syskon blev så musikaliska?

Av den förste nybyggaren Johan Johanssons efterkommande var somliga tydligen dugliga och kreativa entreprenörer. Finns det begåvning inom ett område, brukar det även gälla flera andra. Musikbegåvning har ju utmärkt flera släktgrenar såsom inom Ask-släkten, Alm-släkten och Lidén-släkten, som alla kan sägas utgå från den förste nybyggaren, Johan Johansson, i Bjurträsk. Kusingiften kan ha förstärkt vissa specialbegåvningar, som t ex hos Per (Petter) Alm (1858-1917). Om man i sen tid iakttagit extrem musikbegåvning, har den med säkerhet funnits även hos tidigare generationer.

03) Var Ol-Annersa och hans bror Anton någon tid orgeldrängar hos P. Z. Strand?

Ol-Annersas far dog 1840 och brodern Johan hade gift sig 1839. Ol-Annersa och brodern Anton kan ha tagit tillfället i akt för att se sig omkring. Ol-Annersa gifte sig först 1843. Strand gick i konkurs 1842 och det är inte orimligt att Ol-Annersa kan ha arbetat hos honom någon kortare period och haft sin lillebror Anton med sig. Men är det troligt?
Antons efterkommande i USA har bevarat minnet av att Anton och Ol-Annersa jobbade med orgelbyggeri i Uppsala. Breven är en stark indikation på att bröderna försökt lära sig mer om orgelbyggeri genom att söka jobb någonstans. Men frågan är var och när?
Av husförhörslängderna kan man se, att ingen av bröderna kan ha varit borta från byn mer än ca ett halvår. Någon period hos P. Z. Strand i Burträsk (1839), Överluleå (1842) eller hos J. G. Ek i Umeå (1844) är således det troligaste alternativet.
Att färdas med båt från någon ort vid kusten till Stockholm för att arbeta en sommar hos P. Z. Strand skulle dock ha varit genomförbart vid denna tid.

04) Kan bröderna ha fått sina kunskaper från annat håll än från P. Z . Strand? T ex hos J. G. Ek i Sundsvalls-trakten? Eller fanns det en äldre lokal orgelbyggartradition, som vi inte längre känner till?

Det är inte otänkbart att Ol-Annersa och brodern Anton kan ha arbetat hos J. G. Ek. Denne var född 1805 och gick i lära 1819-28 hos P. Z. Strand och dennes broder. Ek började egen verksamhet 1828 men blev först 1838 examinerad orgelbyggare.
Någon äldre orgelbyggartradition i Norsjö-trakten är inte känd, även om man kan undra över vad orgeln från Skellefteå landsförsamling, som såldes 1789, kan ha gett upphov till.

05) När började Ol-Annersa och hans bror Johan bygga orglar?

Några säkra uppgifter om orgelbyggen före 1850 har jag inte kunnat hitta, men man bygger inte en kyrkorgel likt den i Norsjö och Jörn hux flux utan träning och förebilder. Bröderna har troligen börjat redan före 1839. Önskemål om en orgel till Norsjö kyrka fanns ju bevisligen 1839-07-07. Uttrycket i sockenstämmans protokoll § 3 ”till en del färdiggjorda materialier till ett Orgelverk” tyder ju på att något var på gång.

06) Kan verkligen orgeln, som såldes från Ol-Annersas hem 1932 till Skellefteå museum, ha blivit byggd 1877, som Gustaf Lundberg påstår i sitt brev?

Som framgår av min beskrivning av orgeldelarna, var orgeln ganska grovt tillyxad. Det verkar orimligt att Ol-Annersa efter de relativt välgjorda kyrkorglarna på 1850-talet skulle göra en så primitiv orgel 1877. Särskilt som han då tillsammans med sonen Gustaf Olof, Ol-Gustaf, hade uppfört en för den tiden avancerad snickarverkstad. Det är mera troligt att den byggdes kring 1839 och då som en "kopia" av P. Z. Strands orgel i Burträsk 1839 (från 1903 i Kalvträsk).

7) Var Norsjö-orgeln redan färdig när beslutet om inköp fattades i juli 1850?

Enligt protokollet 21 juli 1850 var orgeln ”förfärdigad”. Arbetet borde rimligen ha påbörjats senast 1847-48.

08) Hur kunde en bonde i Bäverträsk, Lycksele ca 10 mil från Bjurträsk, Norsjö, komma på idén att låta Johan Ask bygga en piporgel omkring 1850?

Vi nutida tänker oss att bönder på denna tid levde mycket isolerat, men så var det nog inte. Tvånget att besöka kyrkorna betydde också att kontakter skapades och att rykten och nyheter spreds. Marknaderna i Lycksele drog folk från många håll. J. A. Linder har livfullt beskrivit ett besök 1838. Orglar blev också på modet, kan man säga.

09) Hade Bäverträsk-bonden möjligen kommit i kontakt med bröderna i Bjurträsk genom någon orgel i Lycksele kyrka?

Enligt visitationsprotokoll från Lycksele församling år 1851, fanns det då en 6-stämmig orgel i Lycksele kyrka. En ny läktare för orgeln hade också uppförts. Kan det ha varit den orgel som Gustaf Lundberg kallade Ol-Annersas "hemorgel"? Det är en intressant fråga, som f n inte kan få ett definitivt svar.
Om Lycksele-orgeln har jag, utöver nämnda protokoll, inte lyckats få veta mer än att den blivit betald. Däremot fanns ingen uppgift om till vem betalningen skett. När Lycksele kyrka år 1880 fick en ny orgel, byggd av Åkerman & Lund, var Norsjö-sonen Karl Edvard Lindström organist (1874-1885). Om den gamla orgeln var byggd av Ol-Annersa, är det naturligt att tänka sig, att Lindström förhandlade med Ol-Annersa, om vad som skulle ske med den kasserade orgeln. På detta sätt kan Ol-Annersas "hemorgel" ha kommit hem till Bjurträsk under 1870-talets sista år.
Den orgel som fanns i Lycksele kyrka 1851, kan ha varit den andra i ordningen, men av protokollen från 1842 och framåt tycks kyrkan då ha saknat orgel fram till 1851.
Jag fick omkring 1948 ta hand om rester av gamla sönderfallna träpipor, som låg i kyrktornet. Av mängden trävirke att döma, måste det ha rört sig om en liten och oansenlig orgel. Axel Berg (se s. 107) använde sedan materialet, när han byggde sina små piporglar vid 1950-talets början.
Det är således mycket som är oklart om de första orglarna i Lycksele kyrka. Om orgeln 1851 var ett Bjurträsk-bygge, skulle det kunna förklara Bäverträsk-bondens beställning av en piporgel som skulle ”passa mellan fönstren”.

10) Kan någon orgelbyggare i Lycksele-trakten haft Ol-Annersas ”hemorgel”– kyrkorgel som förebild?

Bonden Anders Olof Andersson [44] i Pausele, fem mil väster om Lycksele, presenteras på sidorna 103-104. Hans orgel, som Olov Arnqvist renoverade 1969, liknar invändigt Ol-Annersas mystiska ”hemorgel”. Det är svårt att tänka sig något annat än att Anders Olof Andersson haft möjlighet att studera den i Lycksele kyrka.

11) Hur kom en Ask-orgel, liknande den i Bäverträsk, att hamna i Vilhelmina?

Enligt dottern till Vilhelminas förste lärare och organist, Olof Daniel Edman född 1826, skaffade sig denne en orgel från Fredrika. Han ställde upp den i Vilhelmina kyrka, men fick inte ha piporna i fred för småpojkarna, så han blev tvungen att ta den därifrån. Vid hans död 1886 såldes orgeln på auktion till Latikberg. (Vilhelmina kommuns skolhistoria av Nils Eriksson. Nyköping 1972)
Är detta den Johan Ask-orgel, som idag finns i Vilhelmina? Enligt tidningsartikeln i Västerbottens Folkblad 1988, tycks man vara övertygad om att så är fallet.

12) Kommer orgeln i Örnsköldsviks museum från Vindelns kyrka i Degerfors församling?

Ol-Annersa erbjöd sig 1855 [22] att bygga en orgel på 10 stämmor för 400 Rdr Bco. Förslaget ansågs ”antagligt”, men ledde inte till någon direkt åtgärd. Ol-Annersa startade i stället med orgeln på 9 stämmor för 700 Rid Riksmnt till Jörns (Österjörns) kyrka. Protokollen från Degerfors ger intryck av att man var upptagna med reparationer och diskussioner om en ny kyrka. Orgelärendet blev i första hand en fråga om finansiering. Genom fondering av klockar- och organistlönen samt insamlingar bland ungdomar försökte man samla medel till orglar. Så även i Vindeln. Det blev till slut en orgel, som enligt uppgift [42] var byggd av Ol-Annersa. Uppgiften finns också hos Lundberg (se s. 93) samt i Inventarium över Svenska orglar [43]. Den uppges ha haft 5 stämmor och varit i bruk 1859-1915. Således inga säkra uppgifter hittills, men fortsatt sökning i Degerfors kyrkoarkiv kan kanske ge någon ytterligare ledtråd. Uppgifter om antal stämmor är alltid något osäkra. Orgeln i Örnsköldsviks museum, som bara har 4 stämmor, kan alltså mycket väl vara Degerfors-orgeln. Sockenmännen har tydligen funnit det nödvändigt att banta det ursprungliga förslaget om 10 stämmor.

13) Byggde Ol-Annersa verkligen en orgel till Kalix kyrka 1868, som Gustaf Lundberg påstår? Och till Malå 1850 (med 6 stämmor) samt till Åsele 1863, som det påstås i Dag Edholms bok ”Orgelbyggare i Sverige 1600-1900 och deras verk”.

Protokollen från Nederkalix 1855-1883 tyder inte på att Ol-Annersa skulle ha varit inblandad. I protokollen från Malå kring 1850 har det inte heller gått att hitta något om en orgel, men däremot om ett pågående kapellbygge. Lyckligtvis finns det i ett brev 1870 från skolläraren, organisten, prästen och riksdagsmannen Johannes Mörtsell följande uppgift: "Orgeln har 8 stämmor och är byggd av Ol. Allarm" och i ett protokoll från sockenstämman i Malå 29 juni 1861 §6 [45]: ”Socknemännen beslöto att köpa det i kyrkan varande orgelverket för 250 rdr rmt”.

Åsele 1863 är troligen en felaktig uppgift. Enligt mina källor skulle Olof Carlsson (1834-1912), verksam i Lycksele, ha tillverkat Åseles första orgel. Enligt uppgift ska den finnas på Västerbottens museum.

14) På vilka sätt skiljer sig Johan Asks och Ol-Annersas orglar från varandra?

Johan Ask förknippas med små piporglar för hemmen. Hemorglar byggda av Ol-Annersa har jag inte kunnat hitta. Ofta påstås det både det ena och det andra om vem som byggt en viss orgel, men uppgifterna är för det mesta otillförlitliga. I de protokoll jag presenterat förekommer inte Johan Asks namn, men i ett nämns något om ”öfrige medinteresenter”. Det skulle kunna vara Ol-Annersas bröder. Bilderna från orglarna i Liden och Vilhelmina kan tyda på, att klockmakaren Johan Ask var mera finsnickare än Ol-Annersa. Jmfr bälgarna på s. 56 och s. 69.

15) Vilka metoder använde Ol-Annersa för att mensurera (måttbestämma) orgelpiporna?

Det finns inte några uppmätta mensurer, utöver de mätningar jag gjort i Skellefteå museum på Ol-Annersas "hemorgel". Inte heller vad jag vet på någon Ask-orgel.
När jag analyserar mina mätdata från Skellefteå, finner jag inte något som tyder på några andra metoder än ”prova och höra efter hur det blev” eller ”rätta måtten efter platsen på väderlådan”. Johan Ask kan ha använt den senare på orgeln i Vilhelmina.
Det finns i facklitteraturen en beräkningsprincip för att tillverka en pipuppsättning (en stämma), som låter likartat från bas till diskant. Den kallas ibland ”normalmensur”.
Genom att räkna på hur Ol-Annersas pipor avviker från en sådan matematisk princip, kan man enkelt se hur han arbetat (se s. 64).
Nu kommer ju mina mätdata från en orgel, som jag tror är Ol-Annersas första bygge. Det kanske mest gällde att träna tillverkningen av träpipor och konsten att göra täta limfogar. Även om pipornas genomskärningsyta och förhållandet mellan bredd och djup (fördjupningsfaktorn) ibland varierar mycket kraftigt, kunde Ol-Annersa troligen påverka ljudet från piporna i andra avseenden, så att slutresultatet blev någorlunda acceptabelt med dåtidens krav. Om vi en dag får resultaten från en väl genomförd dokumentation av Ol-Annersas orgel i Österjörn, bör vi bättre kunna bedöma hans sätt att mensurera.

16) Hur klingade Ol-Annersas orglar?

Enligt kantor Thore Andersson i Boliden, som en gång spelade på orgeln i Österjörns kyrka, hade orgeln en mjuk och fyllig klang. Ol-Annersas förebild kan ha varit P. Z. Strands orgel från 1839 som sedan 1903 finns i Kalvträsk kyrka. Hösten 2009 besökte min hustru och jag denna kyrka för att ta en del bilder av orgeln och för att spela in prover (samples) på pipornas ljud. När jag jämför inspelningarna från Kalvträsk med motsvarande från "hemorgeln" i Skellefteå museum, finner jag stora likheter.
P. Z. Strands klanger tycks ha varit Ol-Annersas förebild.

17) Hur ska nutida människor kunna få ta del av Ol-Annersas klangvärld?

Det traditionella och bästa sättet är att genom restaurering göra hans orglar spelbara igen samt att presentera orglarna med hjälp av inspelningar på CD-skivor eller genom direkta konserter. Det mest angelägna är alltså att Ol-Annersas orgel i Österjörns kyrka restaureras professionellt. Samtidigt bör orgeltonerna spelas in med modern teknik, ”samplas”, som dokumentation och presentation.

Under de senaste åren har det skapats metoder för att utifrån inspelningar skapa "virtuella" orglar, som man kan spela på i den egna hemmiljön. Tekniken är nu välutvecklad och man kan köpa välgjorda "samplingar" av historiska orglar från olika håll i världen. Det krävs förstås att man har en modern dator, passande klaviaturer och orgelpedaler samt dataprogram som t ex "Hauptwerk" för att utnyttja dessa möjligheter. Programmet finns också i en gratisversion med begränsad kapacitet. Dock tillräcklig för små orglar. Ol-Annersas orgel kan på detta sätt bli tillgänglig för orgelintresserade över hela världen.

Man kan också göra sina egna samplingar. Med hjälp av inspelningarna från Kalvträsk-orgeln kan jag nu i mitt hem spela på ”P. Z. Strands orgel" och återuppleva den sköna klangen och akustiken från den 12-kantiga kyrkan. Det är idag således fullt möjligt att även göra t ex Ol-Annersas orgel i Skellefteå museum "spelbar" igen genom att spela in ljudet från varje enskild pipa. Därefter följer en ganska komplicerad process, innan den "virtuella" orgeln är fullt spelbar.

18) Vad är det mest angelägna för att bevara minnet av den kulturellt värdefulla orgelbyggarepoken i orgel-landet kring Bjurträsk och Norsjö?

Orgel-landet är unikt
och kan hållas levande genom att

1) låta dokumentera och göra noggranna ritningar av Ol-Annersas orgel i Österjörn,

2) genomföra en restaurering av orgeln i Österjörn (det behövs ca en miljon kronor för att få arbetet utfört på ett professionellt sätt),

3) Jörn-Bolidens församling enligt gammal tradition skapar en orgelfond, dit man kan donera medel för orgelns restaurering (se titelbladets baksida),

4) orgelintresserade personer skapar en stödförening med namnet ”Ol-Annersas vänner”, som utvecklar en website med svensk och engelsk text (de 250-300 släktingarna efter brodern Anton i Kulm, North Dakota, USA är säkert intresserade),

5) marknadsföra och stödja Orgel-landet och Ullbergsträsks väckelsemuseum som ett ovärderligt kulturarv,

6) skapa studiecirklar kring de gamla orglarna och utbilda nya "orgelmakare", som kan vårda Orgel-landets många piporglar,

7) denna bok om ”det norrländska orgelbyggeriets fader” kompletteras och sprids till nya generationer av organister, orgelbyggare, orgelamatörer och andra intresserade,

8) presentera orglar från Orgel-landet som ”virtuella orglar” och göra dem tillgängliga via Internet och orgelprogrammet ”Hauptwerk”.

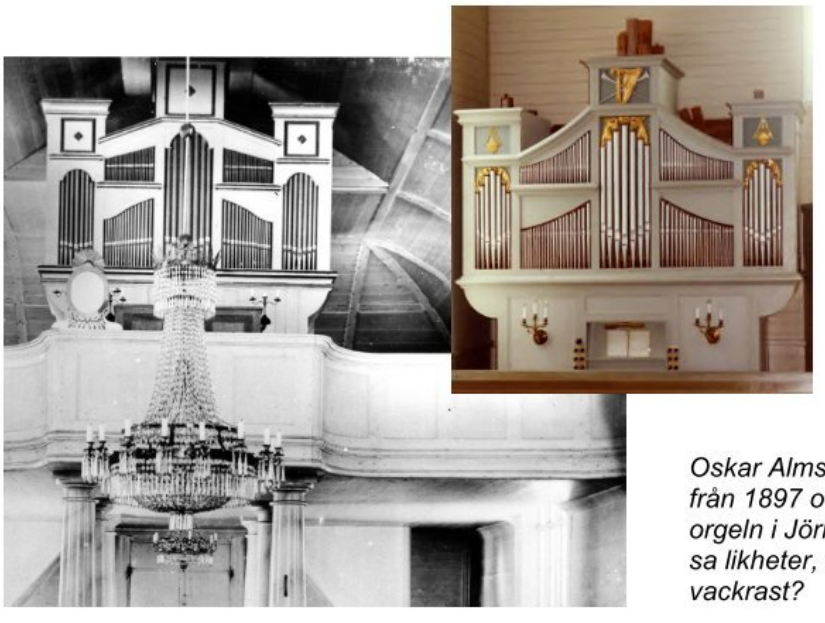

Oskar Alms orgel i Norsjö från 1897 och Ol-Annersas orgeln i Jörn 1857 har vissa likheter, men vilken var vackrast?

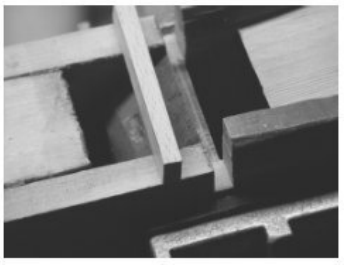

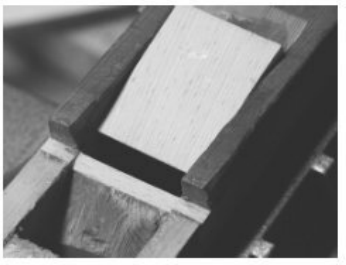

Udda gubbar

Reparationer av pipor, klaviaturer , tangenter, väderlådor och bälgar kan bli mycket tidsödande.
”Adinas orgel” i Ullbergsträsks väckelsemuseum krävde mycket arbete och mer behöver göras ...

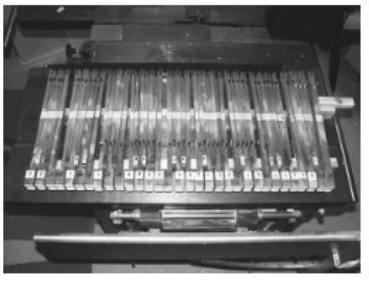

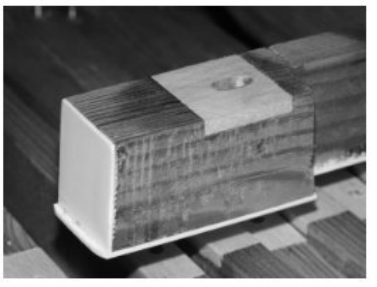

Inläggning av nytt trä.

Pipor av förtent järnplåt !

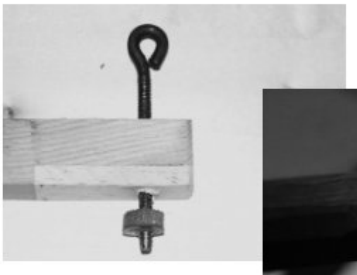

Förstärkningar.

Delvis som en protest mot storindustrin, masskulturen och det extrema elittänkandet – superprofessionalismen – har ett antal udda människor sökt sig tillbaka till det ursprungliga förhållandet, då hand och hjärna förenades i ljudskapande och musicerande med hjälp av egenskapade eller restaurerade musikinstrument.

Några har inspirerats av äldre instrument och försökt efterlikna dem genom stilkopior. Några har försökt göra den fulländade violinen eller piporgeln. Andra har nöjt sig med att återställa instrument i så nära ursprungligt skick som möjligt. Alla har haft ett gemensamt intresse – att locka fram ”himmelska” ljud, som kan bära fram musikens djupaste väsen.

Denna bok vill visa på vägen tillbaka till de känslor och det skapande som tog gestalt i Ol-Annersa, hans bröder och hans efterkommande. Vägen tillbaka kan ta sig många uttryck – inte enbart piporglar – och är en väg för både amatörer och professionella, men denna bok om Ol-Annersa är skapad för amatörer. Boken avslutas därför med ett avsnitt om några ”udda gubbar” – västerbottniska orgelamatörer – som fortsatt i Ol-Annersas anda och fotspår, och som jag fått möta personligen. Det är i den personliga kontakten mellan äldre och yngre som nya ”ljuddrängar” föds. Min bok om Ol-Annersa och min långa litteraturlista är tänkta som inspirationskällor och stöd till dessa nya generationer av ”orgelmakare”.

I Ol-Annersas fotspår

Olof Andersson Allarm, Ol-Annersa, är för mig en människa, som verkar ha haft huvudet i himlen men fötterna på jorden, och som med sina händer försökte återskapa något av det han mött däruppe. Jag har träffat på många liknande själar med brinnande hjärta och ibland kalla händer, som de likt Ol-Annersa hållit upp mot månen för att värma. Ol-Annersa och hans Bjurträsk lever vidare i dem.

Arvet

Arvet från Ol-Annersa och hans efterföljare förpliktigar. Det räcker inte att enbart bevara deras historia och ställa orgelrester i någon lagerlokal. Vi måste återställa deras orglar i spelbart skick och helst utan att bygga om och ”förbättra”. Vi måste försöka dokumentera orglarnas historia och konstruktion samt redovisa vilka reparationer som blivit gjorda. För att lyckas behöver vi fler kunniga orgelamatörer och helst också professionella orgelbyggare, som vill och kan föra arvet från Ol-Annersa vidare in i 2000-talet.

Himmelssända ljuddrängar

Jag har haft glädjen att få möta några sådana kunniga amatörer och redovisar i detta avsnitt mina intryck av dessa sentida ”himmelssända ljuddrängar” (Anita Salomonssons ordval). En av dem, Anders Olof Andersson i Pausele, Lycksele, kunde jag inte möta personligen, han dog nämligen 1890, men jag har mött honom i en av hans orglar. Första gången 1951 hos Umberto Israelsson i Bjurträsk, Lycksele. Andra gången 1969 när Olov Arnqvist renoverade den och tredje gången 1978, när jag flyttade den från Ruselegården till Mamsell Lovisas skola på Gammplatsen i Lycksele.

Förebilden?

Anders Olof Anderssons orgel är i sin inre uppbyggnad det närmaste man (ur minnet) kan komma Ol-Annersas ”hem-orgel” – den orgel som jag alltmer tror var Ol-Annersas första bygge från tiden omkring 1839, och som han kan ha levererat till Lycksele kyrka 1850 eller 1851. Anders Olof kan knappast ha haft någon annan förebild. Var skulle han ha hittat den?

Anders Olof Anderssons orgel med Olov Arnqvists bälgmaskin, som nu, 2010, inte längre fungerar. Givarna önskade att orgeln skulle stå i Margareta kyrka, en kopia av Lyckseles andra kyrka. Så blev det tyvärr inte.

En ovanlig begåvning

Anders Olof Andersson, född i Skarvsjö oktober 1838, flyttade till Pausele (ca 5 mil NV om Lycksele) 1869 och gifte sig där med Eva Charlotta Israelsdotter. Orgeln kan ha blivit byggd under 1870- eller 1880-talet.

Kurt Ahlenius från en närbelägen by berättar i boken Åskiljebygden i ord och bild [44]:

"Ett bokförlag i Finspång lär ha varit för honom något av 'ett läroverk'. Hans medfödda musikaliska och mekaniska begåvning i förening med en viss fallenhet för snickaryrket gjorde [att] han med tiden började tillverka orglar m. m.

Denna sysselsättning torde i huvudsak ha bedrivits vid sidan om hans dagliga arbete eller som ett slags 'reservlevebröd' mellan hans olika anställningar. Senare när han blev mera känd, hände det att han for omkring i byarna och tillverkade orglar av olika storlekar. Någon gång kunde det hända att en orgel byggdes inne i det rum, där den skulle komma att stå praktiskt taget hela dess användbara tid. Dessa orglar nådde ibland nära nog från golv till tak, och kunde då sägas tillhöra en del av rummets mera fasta inredning."

En son till fosterdottern Alexandra har berättat att hon tycktes bli lika bra behandlad som familjens egna barn. Eftersom hon var rätt så musikalisk fick hon lära sig att spela orgel, och särskilt noga var "husbonn" med att lära henne noterna. När hon blev tillräckligt säker fick hon vara med när det positiv som han tillverkat skulle omprogrammeras med ny musik.

A. O. Anderssons orgel har fyra stämmor. Den trampades med endast en matarbälg. På bilden är nothyllan borttagen. Målningen är från 1969.

Meditation som problemlösning

Följande avsnitt i Ahlenius berättelse är ett bra exempel på hur Ol-Annersa och hans efterföljare kunde arbeta med att lösa tekniska problem:

"En gång hade Anders Olof hört talas om en fantastisk maskin på vilken man kunde sy, både lätt, fort och väl, och allt sedan dess kom denna märkliga maskin att fånga hans intresse. Ja, den blev tydligen något av en utmaning för honom.

Så en dag hade han fattat beslutet, han skulle tillverka en. Om hans djupa, till meditation gränsade koncentration, när något nytt skulle konstrueras, brukade de gamle berätta. Han bruka dra sig undan i ensamhet i något rum där han kunde vara ostörd med sina tankar, och han tålde ej gärna att bli störd vid sådana tillfällen. Hur länge dessa perioder varade torde bero på problemets svårighetsgrad, men nog föreställer man sig att det här problemet med symaskinen torde ha hört till de mera tidskrävande."

Inga ritningar

"Aldrig hörde man talas om att han gjorde en ritning på ett papper, men när han avslutat sitt tänkande då fanns ritningarna klara i 'de gråa cellerna'. Om man betänker att den symaskin, som var av så pass avancerad konstruktion, att den kunde ha stått som förebild till den som Anders Olof nu gjorde, nämligen tyskamerikanen Singers symaskin vilken började tillverkas omkring 1851, då förstår man att det ligger något i påståendet att han aldrig sett en symaskin. Han skulle, berättas det, endast ha sett den i en katalog, möjligen med någon kort funktionsbeskrivning.

Det är svårt att avgöra vad som är sant, men man må betänka att de enda som kunde ha anskaffat symaskin i våra nordliga trakter vid den här tiden torde ha varit någon skräddare eller någon av de förmögnaste familjerna, och dessa torde knappast ha medgett några mera 'djupgående' undersökningar av deras dyrgripar. Efter många timmars flitigt arbete och många prov och justeringar började mästerverket nalkas sin fullbordan, men det var en detalj som ännu tycktes vålla en del huvudbry nämligen skytteln."

Lösning efter sömnlös natt

"Efter en sömnlös natt, när hans tankar envist kretsade omkring detta problem, steg han upp tidigt och gick till smedjan där han arbetade med skytteln, satte den på sin plats och sade säkerligen med en viss triumf i rösten, nu bjuder jag herrarna att försöka! Och visst fungerade det? Ja, maskinen fungerade så väl att den efter en lång tids användning i hemmet utlånades till två byskräddare, en i Bäcknäs och en i Rusele vilka enligt uppgift använde den i närmare tjugo års tid. Den finns nu på museet på Gammplatsen i Lycksele."

Knäppskallar och udda gubbar

Orgel, piano, positiv, urverk, rissla, symaskin, svarv, kvarn, tröskverk, sågverk, ångmaskin eller elverk – ingenting verkar vara omöjligt för Ol-Annersa och hans medbröder. Vare sig förr eller senare. Sara Lidman talade många gånger med djup beundran om dessa "knäppskallar", som hon sade. Knäppskalle var för henne ett hedersnamn för människor som vågade satsa på det näst intill omöjliga. Udda gubbar kallar jag dem, men det finns sannerligen kvinnliga motsvarigheter också.

Så underligt det är, att deras drivkraft tycks ha varit toner och musik? Musik mitt i vardagslivets möda och slit.

I läroverkets aula fanns 1949 Skellefteås finaste flygel, en Malmsjö, som David Persson spelade på. Här höll den tidens förnämsta pianister såsom Hans Leygraf och Hilda Waldeland sina konserter. Se även s. II i förordet.

Skellefteå Orkesterförening hade denna tid sina repetitioner och konserter här.

Dirigent Per-Erik Styf.

David Persson i Kusmark 1948-49

Hösten 1948 var jag för första gången i mitt liv i Skellefteå på ett ungdomsläger på Mobacken. Vid avslutningen i läroverkets aula musicerade en ung man, David Persson. Jag häpnade. Han verkade ha hur mycket musik som helst i huvudet och fingrarna. Häpnade gjorde jag också över den orgel som fanns på podiet i aulan. Längst fram stod ett jättestort glasskåp med orgelpipor och till höger, nedsänkt i golvet, ett spelbord (se förordet s. II).

Jag förlorade kontakten med David när han 1957 flyttade till Örnsköldsvik, men återfann honom 1996 och besökte honom även 1998. Jag blev också vid dessa tillfällen djupt imponerad av vad jag hörde och såg. Samtalen och prov på hans musicerande finns inspelade, och jag har senare fått scanna av alla bilder och tidningsartiklar om honom. Det finns lyckligtvis mycket bevarat.

Det är när man börjar komma närmare slutet av sitt liv, som man kan urskilja vad och vilka som varaktigt påverkade ens liv. David var ett sådant fenomen. Vi möttes 1948 i hans verkstad i Kusmark. Det som vaknar till liv inom en eller får näring vid ett sådant tillfälle kan leda åt många håll – sidospår och villospår – men tycks på ett underligt sätt kunna omvandlas till något användbart i de sammanhang där man blir satt. För man väljer inte så mycket som man tror. Men gnistan blir till en röd tråd som glöder genom livet. Sidospåren och villospåren leder hela tiden tillbaka. I mitt fall till händerna, ljuden, instrumenten och musiken. Tack David!

En gammal tidningsartikel från tidigt 1950-tal berättar:

”Händig musikvän i Kusmark bygger orglar, stämmer pianon och komponerar
Kusmark (Skellefteblad**ets** utsände).

Att spela orgel är väl ingen större konst för den som kan det, inte heller att spela piano, men att spela bägge delarna på en gång torde väl vara ganska knepigt, även om man skulle kunna det. Den saken klarar emellertid orgelbyggaren och pianostämmaren D a v i d P e r s s o n i Kusmark av med glans. Om vi så nämner att spelemannen egenhändigt byggt orgeln blir prestationen avgjort bättre.

Redan som sex-åring började David Persson intressera sig för musik. Det var orgeln som blev hans första instrument. Några år spelade han utan noter, men sedan gick det bättre och bättre med tiden. Vid 15 års ålder fick han ett piano och strax efter rekryten började han samla material för en större elektrisk orgel, som han drömde om att kunna bygga. Och ur samlandet och drömmarna kom med tiden ett mästerligt musikinstrument. Nedanför klaviaturen på ett vanligt piano har Persson placerat ytterligare en klaviatur – fem oktaver bred – vilken på elektrisk väg står i förbindelse med den större och omständligare delen av orgeln: motor, fläkt, pipor m. m. och som placerats i ett angränsande utrymme.

Utöver denna kombination

av orgel och piano har Persson byggt ännu en orgel, denna med tre manualer under varandra. Sammanlagt har han för de bägge instrumenten använt 400 arbetstimmar enligt vad han beräknar. Någon ständig kontroll av antalet timmar för han inte. Det blir en stund då och en stund då, allt efter den tid han kan disponera. Ibland kan orglarna stå både två och tre veckor, utan att han gör någonting åt dem. Utöver alla arbetstimmarna har Persson lagt ut åtskilligt med pengar för material som han inköpt. Dyrast betecknar han den elektriska utrustningen, motstånd, reläer, motor, fläkt m. m., som dragit en kostnad på drygt 1.000 kronor.

- Men, säger den händige orgelbyggaren vid ett samtal med vår medarbetare, den är inte färdig ännu på länge. Just nu har orgeln tre stämmor i ett verk och ytterligare tre i ett fjärrverk en trappa upp. Jag tänker nu bygga ännu en stämma och alltså sammanligt skall orgeln få sju då den är klar.

Orgeln består av 180 pipor för närvarande, 102 av trä och 78 av tenn. Ljudet i den är förnämligt och bl. a. har den konstruerats med en tremulant, d. v. s. en apparat som ger orgeln ett vibrerande ljud av biograforgeltyp.

Orgelbyggeri

är emellertid inte Perssons huvudsakliga sysselsättning. Han arbetar med pianostämning och reparerar dessutom vanliga orglar under sina färder runt övre Norrland.

- Jag har ett ganska stort område som jag reser över varje år, berättar hr Persson. Från Örnsköldsvik i söder till Kalix i norr brukar jag fara. Höst, vinter och vår har jag sysselsättning över nog, ibland behövde man kunna dela på sig till tre-fyra olika platser. Sommaren däremot är det betydligt lugnare och då ägnar jag mig åt den här egna orgeln, som till en början var en ren experimentpjäs, men som nu enligt vad jag själv tycker fungerar utmärkt och ger ett högklassigt ljud.

Men det är inte bara orgelbyggeri och pianostämning som Persson sysslar med. Han har även komponerat en del musikstycken, bl. a. en del för fyrhändigt framförande. Helst av allt spelar han nog i alla fall Tjajkovskis pianokonsert, som är ett av hans älsklingsstycken.

David Persson är inte ensam i släkten som älskar musik. Hans pappa var en gång i tiden mycket intresserad och spelade gärna själv och en del kusiner spelar också – även på Perssons kombinerade orgel-piano.

Många har hört talas

om Perssons märkliga instrument och hugade spekulanter har visat sig, men hr Persson säljer inte sitt mästerverk. Däremot ämnar han bygga ännu ett – det går fortare och blir billigare, då han nu vet hur allt skall byggas – och det kan möjligen bli till salu, när det nu blir klart någon gång med tiden.
Pegas [sign okänd /bö]

Axel Berg Lycksele 1949

Åren 1948-49 hade min far, Gustaf Östergren, fått tag på ett stort gammalt tryckluftsåbäke till orgelharmonium med två manualer och pedal, svart och hemskt. I Lycksele fanns då en duktig gammal man, Axel Berg, som enligt vad som sades, hade arbetat på Åkerman & Lunds orgelfabrik i Sundbyberg samt kanske också på Skandinaviska orgelfabriken i Stockholm. För att stämma och intonera instrumentet anlitade vi David Person från Kusmark.

Axel Berg hjälpte mig med att sätta upp orgelharmoniet, och hans orgelintresse vaknade som upp igen. Han byggde senare två piporglar. Jag fick också köpa resterna av en piporgel från hans barndomshem och satte dem en tid samman till något orgelliknande, som gick att spela på. Berg var skicklig i att reparera, ytbehandla och stämma harmonier (tramporglar) och var kunnig även i fråga om andra instrument. Han var en stillsam och tystlåten man.

Axel Bergs verkstad 2009.

Nuvarande ägarna till skomakeriet och orgelverkstan berättar:

”Huset inne på gården är byggt i slutet på 1800 talet. Detta hus lär vara ett av de äldsta husen i Lycksele som är bevarat på ursprunglig plats. Här hade ”Lill-Per” sin skomakarverkstad fram till sin död 1944. Även Axel Berg hade sin verkstad här, där han tillverkade och reparerade orglar, även piporglar.

Axel hade tidigare, tillsammans med sin äldre bror, ett orgelbyggeri i Bergdala där Axel arbetade med reparation och tillverkning av orglar. Axel och hans bröder startade även egen smidesrörelse där de tillverkade körredskap och olika smiden. Axel utförde även byggnadsjobb, tillverkade möbler och var en omtyckt orgelstämmare.

Gårdshuset har sedan många år börjat förfalla. De nedersta stockarna på timmerväggarna har ruttnat, så huset har börjat på att sakta sjunka ihop. Vi har som plan att kunna renovera timmerstommen och återställa huset i ursprungligt skick.

I huset förvaras nu två piporglar som är byggda av Axel Berg. Det finns även många snickarverktyg för orgelbyggnation i huset. Om möjligt skall vi återställa huset och ställa tillbaka verktyg och annan utrustning så att vi i framtiden skall kunna visa vad som fanns och hände på just denna fastighet.”

Olov Arnqvists målning hemma hos brodern Sven och hans hustru i Luleå 1997.

Olov Arnqvist på Gammplatsen i Lycksele 1969

Den som tidigt började leta systematiskt efter piporglar ute i bygderna var ett universalgeni vid namn Olov Arnqvist, verksam som yrkesmålare i Klemensnäs, men allkonstnär. Han använde titeln Artist i telefonkatalogen. Han blev med tiden en skicklig orgelbyggare. I samarbete med Skellefteå museum kartlade han orgellandskapet Västerbotten. Tillsammans med lokalradion åkte han runt på 1960-talet och fick orglar inspelade. Sune Jonsson fotograferade. Det var en pionjärinsats, som lokalradion dessvärre rensat bort ur sitt arkiv, men som jag delvis har bevarat. Arnqvist fick också Kempefondens stipendium för att göra en teknisk dokumentation av orglarna. Tyvärr avled han 1974 när arbetet just var påbörjat.

Jag lärde känna Olov Arnqvist 1969, när han renoverade Anders Olof Anderssons piporgel (se s. 103) på Gammplatsen i Lycksele – samt förbrukade äggulor i massor för schablonmålningar på väggarna i Ruselegården. Från det mötet har jag en inspelning, där han spelar musik ur Bachs "Das wohltemperierte Klavier" och berättar. Jag har fortsatt att intressera mig för detta geni och har gjort intervjuer och inspelningar tillsammans med hans bror och brorsdotter i Luleå. Genom brodern Sven har jag fått tillgång till Olovs anteckningar och brev. Olov hade för sin tid djärva idéer om orgelbyggeri, särskilt om orglarnas luftförsörjning. Idéer som på 1980-talet blev en trend bland professionella orgelbyggare. På 50-talet blev han enbart förlöjligad, och det är knappast någon nutida orgelbyggare som idag vet något om honom.

En av mina orgelvänner, Olof Eckerdal, har mer än andra haft kontakt med Arnqvist, och jag bad honom därför att skriva ned sina minnen. År 2002 fick jag 27 handskrivna sidor, som jag renskrev. Några av dem publicerades senare i den jubileumsbok som Luleå stift gav ut 2004. Hela texten finns i min samling och förtjänar att läsas i sin helhet.

Olof Eckerdal vid sin Olof Rikard Alm-orgel med Olov Arnqvists fungerande bälgmaskin.

Här följer ett avsnitt ur Eckerdals text om när Olov Arnqvist renoverade Olof Rikard Alm-orgeln hos familjen Eckerdal i Umeå:

”**Renovering och uppbyggnad av orgeln i Umeå**.

Vår familj bodde 1973 på Trastvägen i Umeå i ett litet radhus, 62 m^2 i bottenplan där orgelbygget samt materialförråden skulle rymmas liksom litet kök, tvättstuga, toalett, sovrum för Olov. Hur skulle det gå med fyra små barn, varav en nyfödd, och Olovs verktyg och övriga prylar? Man fick gå radikalt tillväga. Jag lyfte av de dörrar som kunde undvaras och avskärmade Olovs arbetsplats med barrikad, dock ej högre än att barnen kunde följa arbetet. Avskärmningen var viktig även på grund av Olovs stora medicinförråd. En lång rad medicinburkar stod uppställda under elementet i den ordning de skulle intagas, dock ej av nyfikna barn och krypande småttingar.

Vid Olovs ankomst hade jag på kvällarna renoverat orgelhuset. Rengöring från fett och smuts. Orgeln hade ju en gång stått i gårdsköket. Spackling, målning, försilvring, förgyllning allt sedan listverk lagats och kompletterats genom nytillverkning med originalhyvlarna. Högtidligt! När orgelhuset så stod där i all sin glans men utan "inkråm" blev det en populär hydda för våra småttingar. Det passade precis lagom att krypa in genom trampöppningen och sedan kika ut genom klaviaturspalten, stor nog för ett barnansikte!

Så en dag började arbetet. Olov kom med bälgmaskinen, till ytan något mindre än orgeln med marginal just så stor att den kunde skjutas in i "fodralet", vars botten i masonit klätts med purpurröd galon för att maskineriet lätt skulle glida på plats. Bottenplattans undersida kläddes med heltäckningsmatta för att hela orgeln skulle kunna skjutas på parketten. Befintliga pipstockar och klaviatur korrigerades, lagades där det var nödvändigt. Etthundrafemtioen pipor rengjordes. Tre diskantpipor nytillverkades av Olov. Svarvning av pipfot gjorde Olov i vår lilla bod med hjälp av en liten elektrisk borrmaskin. För honom tycktes inga problem finnas!

Måltiderna blev lite speciella. Det var ej mycket av familjens vanliga mat Olov klarade av att äta. Ofta fick Olov sin och familjen en annan meny. Olovs älsklingsrätt var kokta grisfötter som min fru kunde köpa som konserv. Annars var det annan specialdiet men alltid utan pock och trassel.

Så gick tiden. På dagarna arbete, men på kvällarna samtal. Olov berättade om sitt orgelliv, hantverk, konstnärsskap, ja, tusenkonstnärsskap. Resorna med Einar Erici, möten med Albert Schweizers orgelbyggarfilosofi, materialfilosofi. Vi hade mycket att tala om, förenade i ett gemensamt teknikintresse men också glädjen i okonventionella lösningar på tekniska problem, för min del inom radioteknisk och fysikalisk forskning. Idéerna berikade.

Det blev en lång tid Olov bodde hos oss. Ej sällan blev han kallad till andra uppdrag i Umeå, på länsmuséet och privata uppdrag dessutom. Olov hade fått forskningsanslag från Kempefonden för att utföra dokumentation av bygdeorglar i Västerbotten. Under tiden hos oss gjorde Olov bland annat "mensurmätningar" med mensurdiagram (bara de konstverk!). En arkitekt Håkansson, då ung och grön, hade köpt en gammal gård i Umeå där Olov skulle bistå med återställande av plankgolv – 2,5 tums med dymlingar – Olov köpte upp regionens hela lager av Plastic Padding i träkulör. Med detta lagades plankskador. Det tog tid! Kvällssamtalen kunde dock fortsätta, men orgelarbetet drog ut på tiden. När intoneringen återstod ville Olov göra en paus och resa hem till Skelleftehamn och modern. Han hade trivts i vårt lilla hus och skulle snart återvända. Nu blev det aldrig så. Olovs sjukdomar tog överhand och arbetet med intonering blev aldrig utfört. Vi höll kontakt men ohälsan tilltog och Olov dog till vår stora personliga sorg. Det sista brevet kom 8/5 1974. Däri angavs riktlinjer för stämning av orgeln i avvaktan på nästa besök, det uppskjutna.”

Birger Lundkvist och hans hustru vid orgel nr 2.

Birger Lundkvist i Boliden 1988

Enda gången jag träffat Birger Lundqvist i Boliden var i augusti 1988. Jag citerar ur mina anteckningar:

"Han bygger nu sin 3:e orgel och har fått en del tips och hjälp av Olov Arnqvist. Det är intressant att möta en amatör som gjort så mycket och konstruerat orglar så väl.

Född 1924-04-19, bor på Falkmansgatan 10, Boliden. Imponerad av orgeln i Landsförsamlingens kyrka (Skellefteå) som barn. Barnfödd i Svanström. I hans bygder fanns inte några piporglar i hemmen, vad han minns. Han tog kontakt med Olov Arnqvist på 1950-talet.

Orgel nr 2 som står i vardagsrummet blev klar för två år sedan. Till orgel nr 1 från 50-talet hade Birger beställt en del tennpipor från Tyskland. Dessa ingår nu i orgel nr 3.

Orgel nr 2 har en Gedackt 8', en Gedackt 4' och en Flöjt 2' samt en Cymbel 2 chor (alla i trä). Hela orgeln är konstruerad och tillverkad av honom själv.

Målsättningen med klangen var att den skulle vara så mild som möjligt. Genom studier i Westblad "Kyrkorgeln" har B L skaffat sig kunskap om mensurering. För att hitta fram till lämpliga hemorgelmensurer, har han byggt pipor och lyssnat. Resultatet kan bli chansartat för en amatör. B L tycker att han gjort lite för höga uppskärningar i diskanten.

Orgeln är mycket kompakt byggd. En del pipor är vinklade två gånger. Orgeln har väll-mekanik. Fasaden består av icke ljudande träpipor. Svällare finns. Orgeln har bihangspedal. Orgelhuset är utfört i lackerad furu med en krönlist av kärnfuru. Slejferna är gjorda av ett plexiglasliknande mtrl. Vällarna sitter på en plywoodskiva baktill i orgeln och är gjorda i trä. Väderlådan är gjord i furu med över- och undersida av plywood. Fläkten är en Ventola-fläkt. Ingen tätning för ventiltrådarna."

Börje Markström i Petiknäs byggde sig en orgel i början av 1960-talet. Bygget tog fyra år, och orgeln har fungerat prickfritt i alla år.

Börje byggde sig en orgel...

Ur Västerbottningen 1980-04-30:

”Börje byggde sig en orgel...

Börje Markström i Petiknäs kan titulera sig orgelbyggare, om han vill. I början av 1960-talet byggde han nämligen en orgel helt själv. Allt från piporna till tangenterna.

- Det var egentligen pojken, Anders som nu är musikdirektör i Boden, som drev mig till att bygga orgeln. Själv trodde jag nog inte det skulle gå, säger Börje, en aning blygsamt.

Det tog fyra år att bygga orgeln. Börje jobbade då som gruvarbetare så det blev under fritiden som han arbetade med orgelbygget.

- Det blev två-tre pipor per dag man hann med, berättar Börje som ibland fick hjälp av sonen Anders.

Orgeln är trestämmig och allt som allt är det 168 pipor. Börje har tänkt att bygga ut orgeln ytterligare med ett par stämmor, men än har det inte blivit av.

Orgeln är byggd i furu frånsett klaviaturen. Tangenterna är av mahogny och vitbok. Till pedalerna har han använt rödbok till heltonerna och jakaranda till halvtonerna.

Fungerat prickfritt

Börje hade inte gått någon orgelbyggarkurs eller dylikt när han satte igång, utan han är helt självlärd.

- Jag lärde mig under tiden jag byggde, berättar han.

- Det är klart, visst gjorde man några misstag, men det är ju bara att rätta till. Och orgeln har fungerat prickfritt i alla år, och gör det än i dag, betygar Börje.

Lufttillförseln för orgeln sköts av en fläkt. Det är den enda detalj som Börje inte gjort själv.

Kantor i kyrkan

Börje Markström fungerar som kantor i kyrkan i Petiknäs. Numera blir det också mest på kyrkorgeln han spelar.

- När jag hade byggt klart min orgel spelade jag ganska mycket på den. Men sen vi fick kyrkorgeln går jag oftast dit och spelar. Den orgeln är lite mer avancerad, något mer att spela på, menar orgelbyggare Markström.”

Sonen i Boden byggde magnifik hemorgel

Ovanstående artikel om faderns orgelbygge hade jag i bakhuvudet, när jag första gången åkte till Boden för att träffa sonen Carl Anders Markström, organist i Boden i samma kyrka som Oskar Alm en gång tjänstgjorde i.

Carl Anders far, Börje Markström, var god vän med Birger Lundkvist. Båda arbetade inom gruvnäringen. Det var hemma hos Birger, som orgelbyggaren inom den unge Carl Anders vaknade.

Om jag 1993 häpnade inför Ol-Annersas orgel i Österjörn, så var det nu dags att häpna inför den syn som mötte mig hemma hos Carl Anders.

Ett utdrag ur min intervju med Carl Anders 2002 förklarar hur detta underverk kom till:

- Nu har du i alla fall byggt en orgel hemma, och man kan fundera på, vad det var som gjorde att du tog itu med det här stora projektet? Det är så pass omfattande, att man inte förstår hur du kunde tänka dej att börja?

- Ja, jag har nog inget bra svar på hur det gick till, men det är något som har vuxit fram, och hade jag inte haft det här med barnaåren och pappas och Birger Lund-

Carl Anders Markströms 17-stämmiga orgel, som innehåller egentillverkade träpipor, pipor från faderns orgel och metallpipor från Bodens orgelfabrik (Oskar Alm) tillverkade omkring 1915.

qvists orgelintresse – man lärde ju sej grunderna i orgelbyggeri, det tror jag är en grundförutsättning trots allt – hade det inte gått så bra.

- Du har ju en bra orgel i kyrkan. Hur kom det sej att du ville ha en orgel hemma?

- Ja, det är klart att ser man det så, kunde det ju räcka med den som är i kyrkan, men jag tillhör ju den sortens musiker, som gärna vill ha instrument hemma också.

- Jag undrar hur du har skaffat dej de nödvändiga kunskaperna?

- Det är ju inte något som man lär sej på en gång. Dels det jag redan berättat från pojkåren och sedan har jag studerat vid högskolan.

- Där lärde man sej väl inte bygga orglar.

- Jo, men ämnet orgelkännedom ingår ju i organistutbildningen, och det är ett viktigt ämne. Naturligtvis lär man sej mycket där. Det vill jag påstå, men det syftar ju självklart inte till att man ska bli orgelbyggare. Det syftar till att varje organist ska kunna vårda sitt instrument, kunna stämma sina tungstämmor o s v, men det måste till något mer intresse. Innan den här orgeln kom till renoverade jag en gammal Norsjö-orgel byggd av en tämligen okänd orgelbyggare, Per Lindberg från Holktjärn. Han var dotterson till Ol-Annersa. Den orgeln hade hamnat här i Norrbotten p g a att denne Per Lindberg flyttade till Långträsk inom Pite.

- Var hade den stått först?

- Det vet jag inte, men den fanns i Långträsk. 1925 köptes den till en by som hette Långsjön, strax utanför Boden, och där hade den funnits i en skollokal och hade kastats ut och hamnat i ett uthus. Den hade stått i 30 år när jag råkade få höra talas om den. Jag fick ta orgeln, som då var i väldigt dåligt skick. Det var inte mycket som gick att använda. Den renoverade jag upp då. Det var i mitten av 1980-talet och det var ett försteg till den här orgeln. Det var kul med den orgeln, för där fick jag ju bygga på det jag lärt mej som ung. Det blev också ganska klart att en så´n orgel var trevlig att ha, men för mej som utövande kyrkomusiker var den för begränsad som övningsinstrument med bara en manual och fyra oktavers omfång.

Då började jag leka med tanken på att utöka, och så blev det. Då föddes idén till en större orgel som skulle fungera bra – verkligen som ett övningsinstrument. Det har känts rätt, inte minst med tanke på min pojke Andreas, som har spelat mycket här. Precis som jag började som pojke.

- Är det någon särskild facklitteratur som varit av betydelse.

- Det är Westblads "Kyrkorgeln", som användes som lärobok på Musikhögskolan. Nu ska den väl ersättas med något nytt. Hellstens nya bok antagligen. Se´n finns ju Lilla orgelboken av Jan-Håkan Åberg. Så kan man ju också titta på andra orglar.

Om man vill lära sej något som glad amatör pratar man med yrkeskunnigt folk, och man snappar upp och får tips. Man provar och gör sina saker. Ibland blir det fel, ibland bättre och man drar sina slutsatser och bygger upp ett kunnande. Så är det väl? Så har det varit för mej också. Man bygger på ett kunnande, men visst har det varit svårigheter med det här bygget. Det nämnde jag för dej tidigare, att jag var nästan på väg att ge upp med bälgverket, för att det var en jättesvår nöt att knäcka.

Många gånger när man hållit på och byggt och lagt ner mycket jobb och tyckt "att nu ska det här bli så bra", så kör man igång och det visar sej att det blev inte bra. Då blir man så besviken. Man får ta ned alltihopa och göra en ny lösning. Det tar också sin tid.

- Och plats …

- Men just det här när man gjort en sak och trodde att det skulle bli bra, så blev det inte det, det är väldigt jobbigt. Då kan man ge upp, men det är samtidigt väldigt nyttigt och det visar ju också på orgelns … ja, det är ett mycket komplicerat instrument. Det är inte alls enkelt. Å andra sidan, det man kan, tycker man inte är så svårt.

Att läsa det i en bok – man får det uppställt och beskrivet hur allt ska vara o s v – det räcker inte med det. Man måste ju också få pröva det i verkligheten och t ex förstå hur det här med luftförsörjningen uppför sej när man spelar. Se´n är det pipornas uppställning och intonation, utrymme och allting. Det är många saker.

Den här orgeln är ganska kompakt byggd. Den är inte stor men man måste tänka på att det måste finnas åtkomlighet. Du ska kunna komma åt, om det händer något, och för att stämma pipor.

- Det är en omfattande planering bakom.

- Jag hade naturligtvis en grovplanering från början – takhöjd o s v. I stora drag har man väl en plan för själva upplägget, hur verken ska vara osv. Jag hade rätt mycket pipor från början och från det bestämmer man lådornas mått. Så bygger man orgeln nerifrån och upp. Det sista som sker när piporna är på plats är ju att man intonerar. Jag har väl hållit på i ganska många år.

- Du började nå´n gång på …

- Det var väl i slutet på 1980-talet, kan jag tänka mej, jag minns faktiskt inte.

- Du höll inte på så förfärligt många år?

- 1992 vet jag att jag betraktade den som färdig, men det har förändrats en del saker se´n dess också.

- Det är otroligt. Det är ändå mycket snickeri. Det är ju inte bara det, att det är en orgel. Det är så mycket som är vackert också. Du har tänkt på att göra orgeln till en konstupplevelse även för ögat.

- Den är ganska kraftigt blå, och man kan ju tycka "oj då, ska det vara så färggrant".

Jag har kombinerat både obehandlat naturträ, oljat då, och målat i olika blå nyanser. Lite guld finns det också. Och många små dekorationer.

Denne orgelentusiast, Carl Anders Markström, är inte bara skicklig organist och orgelbyggare. Vad han än företar sig, sker det med stor uthållighet och kompetens. Det är inte så underligt. Han är ju på långt håll släkt med Ol-Annersas farfar och har minnen av Oskar Alm runt omkring sig. Genom fadern Börje, Birger Lundkvist och Olov Arnqvist går trådarna tillbaka till orgel-landet runt Bjurträsk.

Evert Edström vid intervjutillfället 1998.

Evert Edström i Glommersträsk

Ännu en mycket märklig man med brinnande intresse! Kyrkvaktare och hembygdsforskare. Jag fick en bok som han hade skrivit om Glommersträsks tidiga historia.

Orgeln hos Edström stod ursprungligen i Glommersträsk kyrka. Han fick lov att kapa bort 25 cm nedtill och helt bygga om bälgsystem, mekanik och registratur för att få in den i sitt vardagsrum. Han genomförde det mycket skickligt.

Vi flyttade orgeln 2007 till Ullbergsträsks väckelsemuseum. Edström var då 93 år gammal. Han satt med hela dagen när jag demonterade hans komplicerade orgel, men han hade glömt hur han hade gjort ombyggnaden. Sommaren därpå satte jag upp den och blev ännu en gång imponerad av hans arbete.

Evert ska helst höras när han berättar, men här återger jag i "talskrift" ett avsnitt ur en intervju, som jag gjorde 1998-08-28:

"En dag då hästhandlarn där komme in, då sa den där skräddarn: Nå men den här orgeln som sta där utgenna. Va tänkt du göra ve han? Han far ju ill sta denna. Jaa, hä klart hä. Veit du å nan som behöv en orgel? sa den där hästhandlarn. Jaa, sa den där skräddarn, I ha hort, dem ha la bygd kapell i Glommers å dom ska säkert ha en orgel. Gulle deg, skriv åt dem å bju ut orgeln, sa den där hästhandlarn, å det gjorde den där skräddarn, å i sinom tid kom dä tre stycken frå Glommers. Hä va väl vintertid så dem körde, hade häst å släde. Så dem tog han orgeln denna. Koste 375 kroner då.

- Ja, det var väl ungefär priset. Vet du vilket år det kunde ha varit ungefär?

- Ja, det var antingen 90 eller 91. Kapellet invigdes 91, men den här kunde ju möjligen komma dit året före. Om vi säjer 91 kanske säkrast. Den var ju med vid invigningen 1891.

- Å sen flyttades den till kyrkan?

- Sen var den där i kapellet fram till 36. Då flytta dom kapellet till sin nuvarande plats å byggde det i form av kyrka, men orgeln följde med hela tiden även in i nykyrkan å stod där till 1954.

- Å sen berätta du att den hamna i kyrktornet.

- Sen var´n där oppe i torne. Då kan jag fortsätta då. Alltså det hände ingenting den gången vi stod i tornet å prata med biskopen. Men en tid efteråt då fick ja ett … dom ringde från Arvidsjaurs kyrkoråd och ville jag skull komma in med skriftligt anbud. Å jag skrev. Jag bjöd 100 kr. Jag had ju sagt jag ger bara en symbolisk summa. Jag sa det då biskopen hörde. Jag visste ju aldrig va den dög till då. Å då fick jag besked att

jag fick överta den för 100 kroner. Så då flytta vi den därifrån in i uthuslängan jag hade kvar då. Där stod den då till – jaa, jag höll på två år å bygga om den. Kring 1979 eller nå sånt flytta jag in i stugan där ute där vi var in. Jag höll till där å byggde om den. 1981 då flytta vi … å då hade vi i samband med en liten jubileum av kören … nämligen den där gången då kapellet invigdes, så var den här kören med.

- Vilket härligt kort!

- Kortet är taget 1893, tror jag, men kören var med 91.

Kyrkokören i Glommersträsk 1893.

Ska du berätta om ditt arbete med att få orgeln till att låta?

- Sen gruva jag kanske ett år, hur jag skull bära mej åt å 1979 had jag ju blive pensionär så jag hadd mer gott om tid å kunde ägna mej åt det där och höll på då från 79 till 81. Då satte vi in den här då och spela, och min fru vare som egentligen spela. Jag ha inte vare nå vidare på orgel. Jag ville framför allt inte spela då nå´n hörde på.

Men det tog ju två år för mä att greja den där, och jag måst säja att det var mycket grubbel. Jag kände ju ingenting till om såna där saker. Jag låna orgelböcker och jag läste. Jag titta i alla orglar som jag kunde hitta på bl a … ja dom som var i samma storlek så att säja … i Moskosel fanns det en Grönlundsorgel och så fanns det en i gravkapellet i Arvidsjaur likadan storlek. I Norsjö fanns det väl också en.

Så lyckades jag väl i alla fall, men jag må säja det, att det var mer än en gång jag fick be Gud hjälpa mej. Underligt nog så löste han det.

-Det är nog bästa sättet, men man få inte alltid hjälpen på en gång.

-Nää, jag fick ju anstränga mej själv givetvis. Dom säjer ju att han ger oss mat, men han kastar den inte i mun på oss.”

Evert Edströms orgel i Ullbergsträsks väckelsemuseum. Troligen byggd av Petter Alm. Ursprungligen 25 cm högre.

Intervjun gjordes hemma hos Folke Nilsson och Inger Holmström 2001-07-07. Folke avled 2008.

Folke Nilsson (1925-2008) från Långnästräsk

Sara Lidman berättade en gång för mig om en fascinerande man som byggde fioler. En av hennes ”knäppskallar”. Jag la hans namn på minnet. Han kom att bli en av mina bästa vänner. Som ogift skogsarbetare och fiolbyggare med goda händer och stor musikalitet var han som skapt för att ta itu med orglar. Vi kom att samarbeta kring de två första av orglarna i Ullbergsträsks väckelsemuseum. Utan Folke hade Olof Rikard Alms orgel aldrig blivit återställd. Han reparerade också väderlådan på Anders Holms orgel. Sedan orkade han inte mer.

Samtidigt som arbetsgruppen i Jörn startade renoveringsjobbet blev Folke sambo med Inger Holmström, som hade blivit änka, och fick bra verkstadsutrymmen i hennes hus. De blev mycket lyckliga tillsammans, och Inger stödde honom varmt och helhjärtat.

En gång tog jag med mig två professionella violinister, den ena från Det Kongelige Kapel i Köpenhamn, för att få ett omdöme om Folkes fiolbyggeri. De blev mycket imponerade.

Folke började bygga fioler 1943.

- Vad var det som gjorde att du började?

- Ja, jag hade sett en fiol som en farbror min hade. Jag fick aldrig röra den. Den hängde där på väggen och verkade väldigt spännande. Harry Åkesson spela ju fiol i kyrkan, och jag kunde inte begripa hur dom hitta rätt med tonerna. Det var ju inga band som på gitarren. Det var ju så fina klara toner och rent var det hela tiden. Det där fascinerade mej. Det var nog den verkliga början.

Jag hade en liten instruktionsbok av en som hette Karlö. Den beställde jag nog från Clas Ohlson, skulle jag tro. Den var ganska torftig.

- Det var när du fick Slöjd & Ton som du …

- Jo, men det var mest dispyter om olika teorier om hur dom tillverka fioler. Invecklat!

Folke Nilssons violiner.

Olof Rikard Alms orgel

- Vad tycker du har varit svårast med restaureringsarbetet på orgeln i Ullbergsträsk?

- I efterhand var det inte alls svårt, men det var ju problem hela tiden ändå. Det börja ju med luftlådan. Den var ju väldigt gles. Det är den nog, lite gles, fortfarande. Det läcker lite grann. Jag snickra lite i en pipa så att det far lite luft förbi. Eljest tjuter den jämt.

- Hur gjorde du för att täta luftlådan?

- Jag limmade bara skinn över sprickorna både på under- och översidan. Det gick ju väldigt bra egentligen. Jag hade fått tag på mjukt renskinn, som var lämpligt, tror jag. Limmade med pärllim.

- Sen fick du jobba med bälgen.

- Jo, bälgen var ett projekt för sej. Det gick ju också ganska bra, men det var väldigt stora sprickor i själva träkonstruktionen. Där limma vi också skinnremsor över. Ventilerna klädde vi om.

- Du la filt och skinn.

- Dom vart nog ganska bra, tror jag. Se' n fick man ju sträcka om fjädrarna. Dom var ju lite olika. Jag tog från en gammal orgel och klädde om klaviaturen. Styrstift har jag tagit ur rostfria cykelekrar.

- Se´n var det piporna då?

- Det var det svåraste problemet. En pipa var full med renhår. Dom kom från Voutner dom piporna.

- Hur fick ni reda på att det fanns pipor i Voutner?

- Det var en som hette Eskil Stenmark. Jag börja prata med honom, för jag reparera en orgel åt honom också. Då börja jag berätta om den här orgeln, och sa att den nog hade varit på en vinda i Ullbergsträsk. Det var fel. Utan den hade varit i Voutner. Åtminstone från 1935 var den förvärvad av en som hette Eklund i Voutner. En bror till Eskil Stenman hette Folke. Han fick antagligen orgeln och dom skaffa den från Voutner hit till Jörns hembygdsgård i början på 1960. Det vet jag inte exakt. Se´n skänkte dom den till Ullbergsträsk.

- I Voutner fanns alltså de saknade piporna? Var det många limningar som gått upp?

- Två pipor och många underlabier. Se´n var det kvisthål, som jag fick limma igen. Det gick ju bra när man kom på hur känsliga dom var.

Många underlabier [förslag] saknades.

Folke blev så inspirerad att han även byggde en fin liten piporgel i 4 fots tonhöjd.

Mötet med dessa efterföljare till Ol-Annersa visar att arvet efter honom ännu lever.

Det är min förhoppning att nya generationer ska följa efter och, liksom Ol-Annersa och hans bröder, skaffa sig den kunskap de behöver för att bygga vidare och hålla orglarna och musiken levande.

Litteratur och andra källor

Detta avsnitt är avskräckande långt och avsett för intresserade personer, som vill veta mer om bakgrunden till min bok om Ol-Annersa eller som vill forska vidare. Jag hoppas att listan även kan ge inspiration och hjälp till blivande hemorgelbyggare. Listan innehåller i huvudsak böcker och artiklar som är publicerade, men även några värdefulla icke publicerade källor är medtagna.

Min egen källsamling, som troligen omfattar det mesta om orgelbyggeriet i Västerbottens län, redovisas inte här. Den är till största del registrerad och digitaliserad och omfattar texter, foton, video- och ljudinspelningar. Vissa delar av samlingen kan kanske bli tillgängliga längre fram.

Översikt

Holger Nyströms artiklar i Norra Västerbotten, "Norran", från 1948-1962 var banbrytande och väckte stort intresse för att bevara gamla Norsjö-orglar.

Hembygdsboken Norsjö socken från 1976 innehåller det mesta om Norsjö sockens historia.

Tidskriften Västerbotten 1994:2 innehåller en fin och vacker redovisning av det som 1988 gick att få fram om västerbottniskt orgelbyggeri. Artiklarna bygger på Gunnar A Karlssons projektrapport till Västerbottens museum. (Se nedan under Icke publicerade källor.)

Av Olov Arnqvist finns det artiklar i årsboken från Västerbottens läns hembygdsförening 1949 och 1952 samt i en del nummer av Kyrkomusikernas tidning.

I Svenska Orgelsällskapets tidskrift "Orgelforum" har det förekommit artiklar om Olof Andersson Allarm, Ol-Annersa, och orgeln i Österjörn.

Det finns också två intressanta häften. Kjell E G Söderbergs "N O Alms piporgeln i Ulvö kyrka" från 1982 handlar framför allt om Oskar Alm från Bastutjärn, men även om orgelbyggarsläkten i Norsjö. Den bygger på en brevväxling med Ingvar Alm, N. O. Alms sonson. Tyvärr är uppgifterna om att nybyggarna i Bjurträsk skulle härstamma från en prästsläkt Ask i Ullånger troligen felaktiga. Det har inte gått att hitta något, som kan bekräfta Söderbergs och Ingvar Alms påståenden.

Det andra häftet "Nils Oskar Alm 1850-1923 kantor, folkskollärare och orgelbyggare. Orglar och orgelbyggen i Överluleå kyrka Boden" från år 2000 är en dokumentation gjord av nuvarande organisten i Boden, Carl Anders Markström, som haft goda möjligheter att gräva fram nya fakta om N. O. Alm.

Den enda bok som finns sedan tidigare om orglar i "orgel-landet" är Hilding Carlssons "Orgelbyggeriet i Skellefteå älvdal" från 2005.

Icke publicerade källor

Gustaf Lundbergs anteckningar från 1930-1934 finns inte publicerade, men det mesta av innehållet, som berör orgelbyggeriet och den industriella utvecklingen i Bjurträsk, finns återgivet i min bok om Ol-Annersa.

Folkmusikspecialisten Gunnar A Karlssons (numera Mackie-Karlsson) rapport från sitt projektarbete 1988 "Orgelbyggare och orglar i Västerbotten del 1-3" är värdefull för den faktainsamling han genomförde, men framför allt genom de många intervjuerna med äldre, musikintresserade personer runt om i länet. Rapporten finns hos Västerbottens museum.

På Internet

Svenska Orgelsällskapets hemsida http://www.orgelsallskapet.se/ öppnar genom sina många länkar en stor del av orgelvärlden.

Den virtuella orgelvärlden når man genom http://www.hauptwerk.com/ , där man också kan lära känna och lyssna till många historiska orglar, som blivit samplade. Sidan är engelskspråkig, men se även den svenska http://www.leyman.net/z06_orgelsystem/z06_orgelsystem-01_introduktion.html .

Se även www.orgel-landet.se och bloggen www.ol-annersa.orgel-landet.se

Litteraturförteckning (med kommentarer)

Listan är uppställd i kronologisk ordning för det historiska perspektivets skull. Urvalet är gjort med tanke på hemorgelbyggare men även för att visa det orgelintresse som finns på många håll i övre Norrland.

Nummer av typen "K0103" hänvisar till min privata källsamling.

Böcker

K0183 1766-1770 Dom Francois Bedos De Celles 1709-1779
Die Kunst des Orgelbauers (Nyutgåva i 2 delar 1977 på tyska)
Unik! Innehåller "allt" om dåtidens franska orgelbyggeri
Del 2 innehåller planscher

K0177 1829 Bruder, Ignaz / Borman, Karl (kommentarer)
Orgel- und Spieluhrenbau. Aufzeichnungen des Orgel- und Musikwerkmachers Ignaz Bruder von 1829 und die Entwickliung der Walzenorgeln
Viktig källa från 1829. Hemorgelbyggarnas "bibel". Den bästa handledningen i att tillverka träpipor.

K0170 1850 Lindberg, Carl Ludvig Director Musices och domkyrko-organist.
Handbok om orgverket
Om: "dess historia, konstruktion och rätta vård, uppgift på de allmännast brukliga orgstämmor, dispositioner till orgverk för större och mindre kyrkor, kostnadsförslag till, och kontrakt om orgbyggnader, pröfning af nya orgverk m. m., jemte tre plancher öfver orgverkets mekaniska delar, till ledning för organister, organistelever, musikdirektörer, kyrkoherdar, cantorer m. fl."
(Nyutgåva av Sten-Åke Carlsson 1974)

K0172 1900-tal? The Niles Bryant School of Piano Tuning, Michigan.
Tuning, Care and Repair of Reed and Pipe Organ

K0175 1900-tal Wicks, Mark
Organ-building for Amateurs. A Practical Guide for Home-Workers
Obs! Många planscher

K0185 1905 Audsley, George Ashdown
The Art of Organ-Building Del 1
Allt om tidens orgelbyggeri. 400 måttriktiga illustrationer

K0186 1905 Audsley, George Ashdown
The Art of Organ-Building Del 2

K0174 1925 Milne, H F
How to Build a Small Two-manual Chamber Pipe Organ
OBS! Många planscher

K0189 1941 Westblad, Gösta
Kyrkoorgeln Handbok för organister och övriga orgelvänner
Gammal klassiker och lärobok för organister.

K0176 1949 Supper, Walter
Der Kleinorgel Brief
Obs! Mensureringsförslag för små piporglar.

K0128 1950 Fellström, K. A. Prost i Sk-å
Från kyrkbacken Historiska anteckningar från Skelleftebygden
Intressant och detaljerat om Skellefteå landsförsamlings historia. Uppgifter om präster, organister och orglar i landskyrkan. Det var till denna kyrka norsjöborna var tvungna att färdas före 1811. Prästgårdarna var viktiga centra för information, kultur och jordbruksutveckling.

K0430 1955 Andersen, Poul-Gerhard / Viderö, Finn / Zachariassen, Sybran
Orgelbygge och orgelspel

K0559 1957 Quoika, Rudolf
Das Positiv in Geschichte und Gegenwart

K0429 1958 Åberg, Jan Håkan
En liten orgelbok

K0178 1972 Borman, Karl
Heimorgelbau
Den viktigaste boken för hemorgelbyggare, skriven av en skicklig tysk amatör. En klassiker.

K0436 1972 BDO
ORGEL-Spieltisch-Normen
Mått för spelbord m m.

K0117 1973 Gellerman, Robert F
The American Reed Organ
Om harmonier och då särskilt om tillverkning i USA.

K0065 1974 Nyström, Holger (redaktör)

Hembygdsboken Norsjö socken

I boken sammanfattar Holger Nyström sina kunskaper bl a om orgelbyggeriet i Norsjö. Hembygdsboken är en mycket förnämlig källa till Norsjöbygdens historia, och Nyström är, enligt egen utsago, mannen bakom det mesta i den.

K0452 1975? Studieförbundet Vuxenskolan
Liten historik om Norsjöbygden
Material från studiecirklar 1970-1971
15 sidor om Bjurträsks historia ingår.

K0188 1975 Goebel, Joseph

Theorie und Praxis des Orgelpfeifenklanges Intonieren und Stimmen

K0435 1976 Musikaliska akademiens orgelnämnd
ORGELN Nybyggnad Vård Restaurering

K0180 1977 Gierveld, Arend Jan
Het Nederlandske huisorgel in de 17de en 18de eeuw
Den mest fantastiska boken om hemorglar från den holländska guldåldern. Stor bilaga med ca 90 bilder.

K0190 1980 Pape, Uwe
Fachwörterbuch English-Deutsch Deutsch-English
Nyttig!

K0431 1980 Det Danske Orgelselskab / Lund, Carsten
Orglets ABC

K0182 1981 Lindow, Ch-W, Blanchard, H. D.
A Little Organ Lexicon
Nyttig!

K0057 1982-83 Forsgren, Vivianne
ORGELBYGGAREN ...apropå att älska sitt arbete (om Sigurd Viklund)
Ingår i ORDGRODDAR Skapande svenska Läsåret 82-83 Umeå Universitet sid 28-33. En livfull skildring av faderns orgelintresse. Den siste harmoniumbyggaren, enligt dottern Vivianne.

K0056 1985 Edholm, Dag
Orgelbyggare i Sverige 1600-1900 och deras verk
Bra sammanställning över kyrkorgelbyggare. Både professionella och amatörer.

K0059 1990 Förlag svenska orglar Tostared
Inventarium över svenska orglar 1990:III Härnösands stift, Luleå stift
Det mest omfattande registret över svenska kyrkorglar. Red: Jan Håkan Åberg, Kåre Nordling

K0111 1990 Marklund, Göran
VÄCKELSEN VAR VÄLDIG – om läseriet i gränstrakterna mellan Västerbotten och Norrbotten
Viktig läsning om orgel-landets religiösa och kulturella bakgrund.

K0060 1991 Förlag svenska orglar Tostared
Inventarium över svenska orglar 1991:III Frikyrkor Stockholms län-Norrbottens län
Frikyrkor orgeldata Red: Tore Johansson

K0445 2002 Hellsten, Hans
Instrumentens drottning
Praktfull och omfattande bok om orglar och orgelkultur. Slutsåld på förlaget.

K0714 2005 Carlsson, Hilding

Orgelbyggeriet i Skellefteå älvdal
Om Norsjö-orgelbyggarna och några av deras orglar. Även förteckningar över Oskar Alms och J. W. Grönlunds kyrkorgelbyggen.

Artiklar

KMT= Kyrkomusikernas Tidning (t o m 1984), NV= Norra Västerbotten ”Norran”, Orgelforum (t o m 2009), UNT= Uppsala Nya Tidning, VF= Västerbottens Folkblad, VK= Västerbottens Kuriren, VB= Västerbottningen, ÖA= Örnsköldsviks Allehanda,

K0045 1948-09-20 Hede Gård (Nyström, Holger lokalredaktör i Norsjö) NV
ORGELBYGGANDET I NORSJÖBYGDEN
Musikaliska, händiga släkters hantverk genom tiderna
Efter Gustaf Lundbergs anteckningar 1930-1934 var Nyströms artikel från 1948 troligen det första som skrevs om Norsjös orgelbyggare. Det är en bra översikt i ämnet. Nyström avslutar: "Detta var något om våra orgelbyggare. Uppgifterna om dem har jag inhämtat från flera säkra källor och vet att de är riktiga." Hans viktigaste källa var orgelbyggaren Elis Alm i Bastutjärn.

K0126 1949 Arnqvist, Olov
Västerbottens läns hembygdsförenings årsbok 1949:
Bidrag till kännedom om orgelbyggeriet i norra länsdelen del I
Arnqvist beskriver Norsjö-orglarnas konstruktion i text och bild.

K0513 1950-talet? Horn. Tidning okänd
Biograforgelbygge av kusmarksbo, hobbyarbete under drygt tre år
Om David Persson

K0514 1950-talet Pegas. Skellefte-bladet
Händig musikvän i Kusmark bygger orglar, stämmer pianon och komponerar
Om David Persson

K0516 1950-talet? Sigge. Tidning okänd
Unika instrument byggs i Kusmark. Orgelbyggare uppfinnare
Om David Persson

K0517 1950-talet? Andersson, K. Tidning okänd
Norrländsk skaparanda av stora mått ORGELBYGGARE OCH MUSIKER
Om David Persson

K0127 1952 Arnqvist, Olov. KMT
Västerbottens läns hembygdsförenings årsbok 1952:
Bidrag till kännedom om orgelbyggeriet i norra länsdelen del II

K0106 1954:4 Arnqvist, Olov. KMT
Orgelns lufttillförsel 1:a artikeln
Arnqvist skrev på 1950-talet flera artiklar i Kyrkomusikernas tidning. Han fick inte någon uppskattning från organisternas sida. Snarare förakt för sina åsikter om orglarnas luftförsörjning. Först på slutet av 1970-talet vaknade intresset för "stilla" luft. Kororgel i Falu Christine kyrka var en av de första, som kunde trampas på gammalt vis.

K0107 1954:4 Arnqvist, Olov. KMT
Trestämmiga piporglar med epokgörande egenskaper (annons)
OA presenterar här sina idéer om hur hans orglar konstrueras. Det blev bara två som byggdes.

K0108 1955 Arnqvist, Olov. KMT
Orgelns lufttillförsel 2:a artikeln
Arnqvist fortsätter här sin beskrivning av det förkastliga med störande orgelfläktar som skapar oro i lufttillförseln. Han bemöter synpunkter han fått per brev.

K0404 1956 Eriksson, Ejnar. KMT
Olof Grönlund in memoriam
En fin presentation av och en varm hyllning till Olof Grönlund, som gick bort alltför tidigt. Hustrun Ruth och sönerna Jan-Olof och Anders drev företaget vidare tillsammans med brodern Gustaf Grönlund.

K0405 1956? Fahl, Wilhelm. KMT
Grönlund expanderar
En variant av historien om Grönlunds orgelbyggeri, Gammelstad. Se även Gustaf Grönlunds egen i K0028! Historieskrivningen om Olof Grönlund är tyvärr missvisande. Se K0404 för en riktigare bild av honom.

K0004 1957? Hede Gård / Nyström, Holger. NV
Ur Norsjös Hävder XXVIII Bjurträsket
1811 fanns det 11 personer i Bjurträsk och 602 inom socknens 33 byar. Texten har stort faktavärde. Innehåller många släktuppgifter men mycket lite om orgelbyggeriet.

K0693 1957? Hede Gård / Nyström, Holger. NV
Ur Norsjös Hävder XXIX
Viktiga uppgifter om den industriella utvecklingen i Bjurträsk, som startades av Olof Andersson Allarms (Ol-Annersas) far och farfar. Den forsatte sedan genom Ol-Annersa och hans son Gustaf Allarm m fl.

K0694 1957? Hede Gård / Nyström, Holger. NV
Ur Norsjös Hävder XXX
Nyström skriver här om den fortsatta utveckling med sågverket och hyvleriet som byggdes 1901. Observera att det nu 2009 finns en annan och mera detaljerad historieskrivning hos Gustaf Lundberg.

K0072 1957-12-30 Hede Gård / Nyström, Holger. NV
Ol-Annersa i Norsjö byggde första kyrkorgeln i Jörn
I artikeln finns utdrag ur bevarade samtida protokoll med uppgifter om Olof Anderson Allarm, Ol-Annersa. Protokollen är från 1855 och 1857, och utdragen gäller anskaffandet av en orgel. Leveransdatum framgår inte, men kyrkostämman önskade 26 december 1855, att den skulle vara klar inom 2 år eller till kyrkans invigning. Orgeln skulle motsvara den i Norsjö kyrka. Därigenom vet vi således hur 1850 års orgel i Norsjö kan ha varit beskaffad – 9 stämmor och inte 18 som det påståtts.

K0109 1958 Arnqvist, Olov. KMT
Varför blir orgeln ostämd?
Även i denna artikel är Arnqvist tidigt ute. Berör problemen med att hålla orglarna välstämda.

K0302 1959 Arnqvist, Olov. KMT
Hemorgelbyggeriet i Norsjö. Ett kapitel norrländsk kulturhistoria
Artikeln innehåller mest omskrivningar av Holger Nyströms artiklar.

K0008 1960? NV (troligen)
TRE ÅRS ARBETE AV 'MEK. SNILLE' MOT FULLBORDAN
Bra artikel om orgelexperten m m Olov Arnqvist och hans orgelbygge.

K0074 1960-12-24 Hede Gård / Nyström, Holger. NV
Musikexpert berömde Norsjö-gjorda orglar
Om Dr Ericis besök

K0006 1960-70-talet DAUM (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå) 3964 (kopia)
SÄTT DEJ DITI ORGELN MAURITS OCH SPELA EN LÅT
Mycket bra källa om Mauritz Dahlberg och hans Petter Alm-orgel samt Dahlbergsgården i Bastutjärn.
Om radioinspelningen m m. Kopia av inspelningen finns hos BÖ.

K0075 1960-70-talet? Hede Gård / Nyström, Holger. NV
Gamla orglar i Norsjö upptas i radioprogram
Citat: "För inspelningen svarar författaren och fotografen Sune Jonsson och ingenjör Hjalmar Westin, Umeå, båda knutna til Sveriges Radio, samt artisten Olov Arnqvist, Skelleftehamn. I Bastutjärn bandades tonerna från de båda orglarna på tisdagen med Björk och Dahlberg vid respektive orgel. I samband med detta programskapande kommer enligt planerna en norsjöbo att berätta en del glimtar om orgelbyggandet i Norsjöbygden i äldre tid. Det fanns med säkerhet elva orgelbyggare i Norsjö socken på den tiden, och genom deras verksamhet har Norsjö kommit att inta en särställning i landet ifråga om hembyggda orglar. Senare under vintern, sannolikt frampå vårsidan, kommer de gamla ännu spelbara Norsjö-orglarna att filmas tillsammans med spelmän av den äldre stammen. Det är Västerbottens museum som skall företa filmningen och den skall utföras av antikvarie Per-Uno Ågren samt Sune Jonsson, som från 1 januari [1968?] knyts till museet."

K0518 1960-talet Håte. ÖA?
Instrument utan motsvarighet finns i Ö-vik
Om David Persson

K0519 1960-talet Håte. ÖA?
EN EGEN "kyrkorgel" har pianotekniker David Persson i Ö-vik byggt.
Om David Persson

K0520 1960-talet Håte. ÖA?
Pianotekniker i Ö-vik byggde egen "kyrkorgel" på fritid
Om David Persson

K0521 1960-talet Kåpe. ÖA?
Känd musiker på P – David Persson!
Om David Persson

K0522 1960-talet? Håte. ÖA?
Provinsens största pipor till EFS – kyrkan i Gullänget
Om David Persson

K0523 1960-talet? Håte. ÖA?
Specialbeställd flöjt-stämma i EFS piporgel i Gullängen
Om David Persson

K0524 1960-talet? Ej signerad Ö-viks Allehanda?
Kyrkorgel i Gullänget gåva av 77-årig dam

K0073 1962-12-24 Hede Gård / Nyström, Holger. NV
110-årig orgel i Medelpad. Kantorn forskade. Orgeln från Norsjö
Tidigt orgelintresse i Lyckseletrakten omkring 1850. Om hur Johan Ask-orgeln vandrade från Bäverträsk, Lycksele, och till slut hamnade i Lidens gamla kyrka vid Indalsälven. Obs! Syskonorgeln i Vilhelmina. BÖ träffade sagesmannen Viktor Granberg på 1950-talet under hans tid som skolkantor i Björksele.

K0007 1964-05-02 Pedy. DAUM 3964 (kopia) VK
ÅRSLÅNGT ARBETE I BASTUTJÄRN GAV "SKRÄDDARSYDD" PIPORGEL

K0234 1967-05-10 Karlstam, Kristina VK
Kniv-Elis orgel till heders igen

K0235 1967-05-10 Karlstam, Kristina VK
Handgjord västerbottens-orgel berättar om väckelsens tider

K0077 1969-10-?? VK
1800-tals orgel raritet i Lycksele
Om Anders Olof Anderssons piporgel restaurerad av Olov Arnqvist.

K0005 1970-10-11 NV
OL-ANNERSA GJORDE 1:A DEGERFORS-ORGELN
Mest om kyrkobyggnaderna i Vindeln samt andrahandsuppgifter om den första orgeln byggd av Olof Andersson Allarm.

K0003 1976-05-07 Brännström, Emil . NV
FOTVANDRING BASTUTJÄRN- HÄRNÖSAND fin start för duktig orgelbyggare
Intressant om N. O. Alm.

K0525 1978-02-13 Cilla/Nisse. ÖA
GAMLA ORGLAR till heders igen
Om David Persson

K0078 1979-06-14 Lundmark, Per Erik. Foto Dahlström, Jan Håkan. Tidningen Vi
Plåtskrammel blir orgelbrus

K0115 1979-06-14 Lundmark, Per-Erik. Tidningen Vi
Ljud åt pipan

K0715 1979 Rasjö, Britt och Stig. Orgelforum 1979/2
Vår hemorgel
Även uppgifter om Olof Grönlund

K0079 1980-04-30 Lund, Per Erik. VB
Börje byggde sig en orgel

K0528 1980-talet? ÖA?
Diverse tidningsklipp om musikgudstjänster m m där David Persson medverkat
Om David Persson

K0717 1980 Edholm, Dag Orgelforum. 1980/1
Några blad ur det svenska bygdeorgelbyggeriets historia del 1
(Inte något om Norsjö)

K0718 1980 Kjellberg, Torsten. Orgelforum 1980/2
Min hemorgel

K0719 1981 Andreasson, Arne. Orgelforum 1981/1
Mina hemorglar

K0720 1981 Edholm, Dag. Orgelforum 1981/2
Några blad ur det svenska bygdeorgelbyggeriets historia del 2
(Inte något om Norsjö)

K0721 1981 Wahlström, Gunnar. Orgelforum 1981/2
Min hemorgel
(En elektronisk Holmsjö-orgel)

K0166 1982-06-10 Östergren, Bertil. KMT 1982:7
Besök hos orgelbyggarna i Falu Kristine kyrka
En artikel om ett professionellt orgelbygge. Kororgeln i Falu Christine kyrka var det första försöket att skapa en barockorgel i Cahman-stil. Publicerad i Kyrkomusikernas tidning utan mitt namn och mina foton.

K0722 1982 Åberg, Mats. Orgelforum 1982/2
Den nya kororgeln i Falu Kristine kyrka

K0081 1982-07-30 VK
Bild av Tore Nilsson, Vännäsby vid sin piporgel
I bildtexten påstås att riksdagsmannen har en orgel byggd av Olof Andersson Allarm, Ol-Annersa. Vid mitt besök 2003-09-02 kunde jag konstatera att detta inte var sant. Intervjun med hustrun Irene Nilsson, Vännäs, är bevarad.

K0526 1982-11-30 Lundmark, Lydia / Fjällström, Barbro. ÖA
HAN ringer hem till gamla, ensamma och sjuka och spelar för dem!
Om David Persson

K0022 1982-84? Söderberg, Kjell E G
N O Alms piporgel i Ulvö kyrka
Ett intressant häfte framför allt om Oskar Alm från Bastutjärn, men också för uppgifterna om orgelsläkten i Norsjö. Texten bygger på en brevväxling mellan Söderberg och Ingvar Alm.

K0723 1984 Andreas, Bengt. Orgelforum 1984/2
Min hemorgel
Bengt Andreas grundade Svenska Orgelsällskapet 1978.

K0088 1985-04-17 Bylund, Berit. VK
Miljoninsamling för en orgel i nya teatern
Blev aldrig förverkligad.

K0726 1985 Enlund, Sixten. Orgelforum 1985/2
Min hemorgel

K0001 1986-05-06 NV
PIPORGELN BLIR TV-KÄNDIS
Kerstin Eriksson har kommenterat inspelningen. VHS-kopia av TV-programmet finns.

K0724 1986 Sterner, Tage. Orgelforum 1986/1
Min hemorgel

K0725 1986 Carlsson, Hilding. Orgelforum 1986/2
Hemorgelbyggeriet i Norsjö

K0002 1987-04-09 Brännström, Emil. NV
BASTUTJÄRNS UNIKA ORGLAR VISAS I TV

K0142 1988 Östergren, Bertil
Orgeltillverkning för 100 år sedan i Västerbotten
Opublicerad artikel. Texten finns hos muséerna i Skellefteå och Umeå. Innehåller i huvudsak historiska uppgifter om harmoniets utveckling, om tillverkning i USA och Sverige och om lokala byggare.

K0597 1988 Wallström, Tord. Hemmets Journal 1988:34
Mitt ute på prärien hittade jag en liten bortglömd svensk by (Kulm)
Detta är ett "kvitto" på att Ol-Annersas bror Anton verkligen bosatte sig i Kulm, North Dakota. Tillsammans med fakta om Anders Holm, breven från Robert Bjuhr och passagerarlistan från Glasgow 3 juli 1884, växer en intressant historia fram.

K0093 1988-09-22 Fredriksson, Max. VF
Orgeln hemma igen
En tidigare artikel för 22 år sedan nämns. Felaktig uppgift om orgel till Boden.

K0322 1988-12-01 Karlsson, Gunnar A.
Orgelbyggare och orglar i Västerbotten Inventering del 1-3
Detta är en omfattande och mycket betydelsefull rapport från Karlssons projektarbete på Västerbottens museum 1988. Karlsson var expert på folkmusik inom Västerbotten. Förutom fakta om orglar innehåller rapporten värdefulla berättelser om hur orglarna användes. Rapporten blev inte publicerad men bör finnas kvar på VB museum.

K0094 1990-02-21 Hillbom, Helge. VF
Alex har spelat psalmer i hela sitt liv. En veteran bakom kyrkorgeln

K0137 1990-07-06 Bladh, Curt. VK
Odågans stuga i Luossa (om Dan Andersson)
Bild av faderns orgel.

K0113 1993-02-04 Wynne, Anders. VK
Orgeln som står bakom bokhyllan
Om orgeln i Umeå folkskoleseminariums aula, där man senare gjorde bibliotek.

K0114 1993-02-05 Wynne, Anders. VK
Orgeln inne i väggen
Om en bortglömd orgel på Östra gymnasiet, Umeå.

K0728 1993 Edholm, Dag. Orgelforum 1993/3
Kring Oskar Lindbergs hemorglar i Insjön och bygdeorgelbyggeriet i Dalarna under 1800-talet

K0729 1993 Forsberg, Birger. Orgelforum 1993/4
Spela på morgonbön - ett minne blott

K0340 1994 Sk-å museum, VB museum
VÄSTERBOTTEN 1994:2 Orgelbyggare
En vacker och mycket värdefull presentation av västerbottniskt orgelbyggeri, som även omfattar orgelbyggeri inom andra områden än Norsjö.
Inledande text:
"I sitt studium av traditioner om spelmän och folklig dans i Västerbotten har spelmannen och folklivsforskaren Gunnar Mackie-Karlsson ofta stött på orgeln som ett folkligt instrument. De lokala orgelbyggarna har fångat hans intresse och då särskilt hemmapiporglarna men även lokalt byggda harmonier.
Vilka var byggarna, vilken var orgelns roll i hem-musicerandet och vad har orgeln betytt för den musikaliska utvecklingen i länet? I ett inventeringsarbete vid Västerbottens museum 1988 kunde bilden av orgelbyggarna fördjupas. I ett projekt vid Skellefteå museum har materialet nyligen bearbetats och presenteras nu i denna artikel."

K0134 1994-03-16 Törnheden, Claes. VK
Byggarna av orgeln tog det inte piano (om orgeln i Norrängskyrkan, Lycksele)

K0730 1994 Ziegler, Ernst. Orgelforum 1994/4
På besök i en verkstad för flöjtur

K0135 1995-05-13 Dahlberg, Malin. VK
Drömjobb bakom orgeln (om Kerstin Johansson organist i Umeå stads församling)

K0095 1995-12-21 Wynne, Anders. VK
Orgelbyggarns kamp mot tiden. Bombastiskt bygge i Backens kyrka
Om kyrkans senaste orgel.

K0152 1996 Östergren, Bertil. Tidningen Musik 1997:4
Den fulländade renheten och dess problem
Om harmonisk eller melodisk renhet och bakgrunden till temperering. Redaktören kontaktade en konstnär, som gjorde en speciell helsidesbild till artikeln. Tidskriften är numera nedlagd.

K0735 1996 Andersson, Thore. Orgelforum 1996/3
Pneumatik restaurerad i S:t Örjan, Skelleftehamn

K0132 1997 Söderberg, Marianne. Tidningen Musik
Unikt orgelbygge (om barockorgeln i Norrfjärden)

K0733 1997 Skytt, Stefan. Orgelforum 1997/2
Min hemorgel

K0136 1997-10-09 VK
Besatt av en idé (om gruvarbetarens Alfred Bloms orgelbygge i Dannemora)
Det finns också en videoinspelning av TV-programmet. En historia om en besatthet, som drabbade familjen hårt.

K0747 1997 Weman Ericsson, Lena (redaktör).
Övertorneåprojektet
Om orgelrestaurering i Övertorneå samt rekonstruktion av Tyska kyrkans orgel i Stockholm så som den var 1680. Den senare orgeln i Norrfjärdens kyrka norr om Piteå.

K0130 1998 mclaren1.html at www-math.cudenver.edu
Organ Building, Technology, Economics and Tuning (Henry Maudsley)
Mycket intressant om verkstadsteknik och tempererad stämning. Maudsley var en föregångare på det verkstadstekniska området med sina exakta svarvar, som möjliggjorde ännu exaktare maskiner.

K0734 1998 Edholm, Dag. Orgelforum 1998/1
Danska småorglar från åren omkring sekelskiftet

K0736 1998 Andersson, Thore. Orgelforum 1998/2
Norrländsk orgelsärling (i Bureå)

K0129 1970-talet Andersson, Thore. KMT
Ungdom, klockare och orglar i Överkalix eller 100 år med kyrkomusiken
Om motiven för att skaffa ny orgel och N. O. Alms avtal om att bygga orgel, mot att han fick sina studier finansierade. Innehåller viktiga protokollsutdrag.

K0279 2000 Markström, Carl Anders (organist i Boden).
Nils Oskar Alm 1850-1923 kantor, folkskollärare och orgelbyggare
Orglar och orgelbyggen i Överluleå kyrka Boden
Intressant häfte med resultat från Markströms forskning.

K0388 2000 Östergren, Bertil.
Om flyglar och deras skötsel.
En information till Sveriges konsertarrangörer och/eller ägare av flyglar som används vid offentliga konserter. Texten skriven av mig på initiativ av professor Hans Leygraf, Salzburg och distribuerad av Kungl. Musikaliska Akademin till alla Sveriges konsertinstitutioner och konsertanordnare, ca 600 stycken. Leygrafs samarbete med en pianotekniker från Lappland väckte ett visst intresse söderut. Han märkte vid kommande konsertresor en viss förbättring av svenska flyglar, men vid sitt senaste besök i Lycksele 2004, sa han att det blivit sämre igen. Flyglar är känsliga, lynniga och intrikata musikinstrument, men en välljudande, väl egaliserad, väljusterad och dynamisk flygel gör pianister lyckliga.

K0173 2000-07-?? Hugosson, Kurt. NV
Det kom ett brev från USA (från Anders Holm)
Innehåller uppgifter om utvandringen till Kulm samt om Anders Holms orgelbygge. Citat: "Erick och Amanda Bjuhr utvandrade år 1882 från Norsjö till USA. De blev de första i en grupp Norsjöbor som lämnade ett fattigt Sverige med förhoppningen om att få ett bättre liv i Nordamerika. Erick och Amanda kom så småningom att bosätta sig i Kulm i Nord Dakota. Flera svenskar, främst från Norsjö, anlände allt eftersom till detta nybyggarområde som nu är känt som "Swed and Norden Township". Det var bland andra Anton och Gustava Lindgren från Raggsjö, Anton och Erick Bjuhr från Norsjö [*Erik Bjuhr, född 1855-12-24, var son till Ol-Annersas broder Anton*] Peter och Elisabeth Lundström från Lövberg, Carl Lindgren från Raggsjö samt Anders Holm från Lillraggsjö. Anders Holm var bror till ovan nämnda Elisabeth Lundström, och han var son till Jakob Andersson-Holm i Lillraggsjö. Anders utvandrade tillsammans med sin syster och svåger."

K0420 2001 Dillmar, Anders http://www.bahnhof.se/¨~dillmar/dodshugg.htm
"Dödshugget mot vår nationella tonkonst"
Om 1800-talets stora reform av kyrkosången. Avhandling i musikvetenskap vid Lunds universitet. Stridigheter om koralmelodier.

K0472 2001 Obekant
Minnestext över Karl Borman
Borman var författare till boken ”Heimorgelbau”. Även utgivare av Ignaz Bruders "Orgel- und Spieluhrenbau. Aufzeichnungen des Orgel- und Musikwerkmachers Ignaz Bruder von 1829 und die Entwickliung der Walzenorgeln", som innehåller Bormans värdefulla kommentarer. Orgelamatörernas ”biblar”!

K0424 2001-07-21 Westberg, Jaija. VF
En vägkyrka med gamla anor (om Bygdeå medeltidskyrka)

K0303 2002-01-06 Eckerdal, Olof.
OLOV ARNQVIST Minnesanteckningar: Möten, meningsutbyten, arbete tillsammans kring en Norsjö-orgel
Ett viktigt dokument skrivet av en man, som stod Olov Arnqvist mycket nära. Jag bad Eckerdal att skriva artikeln och jag har renskrivit de 27 handskrivna sidorna. En begränsad version infördes i Luleå stifts jubileumsbok 2004. Man bör läsa hela texten för att få en mera allsidig bild av Arnqvist. Medan Eckerdal arbetade i Umeå, bodde Arnqvist hemma hos familjen under det han renoverade en Olof Rikard Alm-orgel (med bälgmaskin). Jag stämde orgeln 2002-05-05. Den fanns då i nordöstra Småland.

K0317 2003 Östergren, Bertil. Orgelforum 2003/3
Ol-Annersa – den förste orgelbyggaren i Norsjöbygden
I artikel berättas f f g om breven från amerikanska efterkommande till Ol-Annersas bror Anton.

K0425 2003 SPIRA nr 2 2003
Ung kvinna som gillar tungviktare
Reportage om en ung flicka som har orgeln som kompis

K0423 2003-02-12 Lövrander,Tina. UNT
Orgelfabrik i Knivsta bygger välljud för miljoner
Presentation av det anrika orgelbyggeriet Åkerman & Lund.

K0738 2003 Edholm, Dag. Orgelforum 2003/3
Gamla orgeln i Österjörns kyrka

K0739 2003 Markström, Carl Anders. Orgelforum 2003/3
Äldre orglar i övre norrland

K0740 2003 Wiklander, Eddie. Orgelforum 2003/3
Två norrlandsorgelbyggare under 1800-talet
Erik Peter Billström, Daniel Björkstrand

K0737 2004 Orgelforum 2004/2
Orgeldag i Ullbergsträsks väckelsemuseum

K0703 2007? Normark, Stefan (folder)
Ny orgel i Skellefteå landsförsamlingskyrka
Information om kommande ombyggnad av orgeln.

K0674 2008 VK, VF, m fl
Notiser om Lycksele kommuns kulturstipendiat 2008
Material från spektaklet 2008. Finns även på webben.

K0704 2008 Svendske, Thomas och Monica. Orgelforum 2008 :1
Ett gotländskt orgelöde
Innehåller uppgifter om Per Zacharias Strand.

K0625 2008-10-12 Jonsson, Anders. Orgelforum 2008/3
Den nya orgeln i S:t Johannes kyrka, Malmö
Flera stämmor kommer från 1880 års orgel i Lycksele kyrka.

K0676 2009-03-22 UNT
Så funkar den nya kyrkorgeln.
Välgjord och påkostad tidningsartikel om ”nytänkt” orgelbygge i Uppsala-domen.

K0743 2009 Oldaeus, Ulf. Orgelforum 2009/1
Anders Grönlund in memoriam

K0744 2009 Mentzel, Johannes. Orgelforum 2009/3
Historien om en mycket förvanskad Alm-orgel som fått nytt liv och ett nytt hem i Småland

K0745 2009 Orgelforum 2009/4
Johan Gustaf Eks orgel i Sunne kyrka – en av Norrlands äldsta
J. G. Ek var den första examinerade orgelbyggaren i övre Norrland.

K0746 2009 Torén, Marcus. Orgelforum 2009/4
Mina hemorglar

Pirsig, Robert M 1974/77 Livet, kärleken och konsten att sköta en motorcykel:

”Den gode yrkesmannen följer aldrig en enda bestämd instruktion från början till slut. Han fattar beslut medan han arbetar. Och just därför är han uppslukad av det han arbetar med, även om han inte ens är medveten om den saken själv. Hans rörelser och maskinen är i harmoni med varandra. Han följer inga skriftliga instruktioner, utan i stället låter han naturen hos det material han arbetar med avgöra över hans egna tankar och rörelser, och dessa förändrar själva i sin tur naturen hos det material han arbetar med. Materialet och hans tankar förändras i en lång serie förändringar, ända tills hans sinne funnit frid på samma gång som materialet nått sin bestämmelse.”
S. 154

Referenser

1 Rex Weyler and Bill Gannon: *The Story of Harmony,* Justonic Tuning Inc., 1977.

2 *Västerbotten 1977: 4 Prästen som var kulturarbetare.*

3 K. A. Fellström, *Från kyrkbacken: Historiska anteckningar från Skelleftebygden,* 1958.

4 Jörns kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010098/K I/1 1855-1862.
1857-03-09, §1 (s 20) http://www.svar.ra.se/

5 1686 års kyrkolag, red. Gabriel Thulin, Stockholm 1939.

6 Carl-Allan Moberg, *Kyrkomusikens historia,* 1932, s. 465.

7 Carl-Allan Moberg, *Kyrkomusikens historia,* 1932, s. 426.

8 Carl-Allan Moberg, *Kyrkomusikens historia.* 1932, s. 462.

9 Carl-Allan Moberg, *Kyrkomusikens historia,* 1932, s. 462.

10 *Vår nya psalmbok,* redaktör: Per Olof Nisser, Stockholm : Verbum, 1987, s. 106.

11 Norsjö kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010147/K I/2 1835-1850.
1839-07-07 §4 (s 39). http://www.svar.ra.se/

12 Einar Erici och R. Axel Unnerbäck, *Orgelinventarier: Bevarade klassiska kyrkorglar i Sverige,* 1988, s. 154.

13 Oskar Rydholm, *Norsjö församling 1911-1911: En 100-årsöverblick af Oskar Rydholm, 1* 911.

14 Immigrant Ships Transcribers Guild SS State of Georgia.
http://www.immigrantships.net/v2/1800v2/georgiaso18840703.html (läst 2007-11-04).

15 Tord Wallström, *Mitt ute på prärien hittade jag en liten bortglömd svensk by* ,
Hemmets Journal 1988:34.

16 Kurt Hugosson, *Det kom ett brev från USA*, Norra Västerbotten, 2000-07-??.

17 "Från familjehistoria vet jag att Anton och hans bror lämnade Bjurträsk och arbetade på att bygga piporgeln i katedralen där. Sedan återvände de till Bjurträsk. Anton bodde där största delen av sitt liv men han kom till Amerika som en gammal man för att vara med sin son"
"Det finns en historia i vår familj om en broder som for till Uppsala (kanske) för att bygga en orgel för universitetet."

18 Liten historik om Norsjöbygden, Studieförbundet Vuxenskolan, 1970-talet, s. 84.

19 Liten historik om Norsjöbygden, Studieförbundet Vuxenskolan, 1970-talet, s. 84.

20 Liten historik om Norsjöbygden, Studieförbundet Vuxenskolan, 1970-talet, s. 84.

21 Norsjö kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010147/K I/3,
1896-05-10, §1 (s. 117), 1897-08-01, §2 (sid 124), 1897-08-22, §1 (s. 125).
http://www.svar.ra.se/

22 Norsjö kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010147/K I/3,
1897-08-01, §2 (s. 124), 1897-08-22, §1 (s. 125), 1897-10-10 (s. 125) http://www.svar.ra.se/

23 Lycksele kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010118/K I/3 1840-1859,
1842-10-01, §1 (s. 18), 1842-11-27, §1 (s. 20). http://www.svar.ra.se/

24 Lycksele kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010118/K I/3 1840-1859,
1843-02-05, §6 (s. 23). http://www.svar.ra.se/

25 Lycksele kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010118/K I/3 1840-1859,
1850-08-25, §3 (s. 79). http://www.svar.ra.se/
Visitationsprotokollet från 1851 finns ej på SVAR. Endast på HLA.

26 Norsjö kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010147/K I/3 1850-1862.
1850-07-21, §1 (s. 6). http://www.svar.ra.se/

27 Riksantikvarieämbetet: *Skrivelse till Norsjö församling 1984-02-09*, Skellefteå museum
Dnr. 108/84.

28 Degerfors kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010028/K I/3 1855-1862, 1855-10-03, §1 (s. 5). http://www.svar.ra.se/

29 Jörns kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010098/K I/1 1855-1862, 1855-12-26, §1 (s. 10). http://www.svar.ra.se/

30 Jörns kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010098/K I/1 1855-1862, 1857-03-09, §1 (s. 20). http://www.svar.ra.se/

31 Jörns kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010098/K I/1 1855-1862, 1857-07-12, §2 Insamling (s. 25). http://www.svar.ra.se/

32 Jörns kyrkoarkiv: Sockenstämmor SE/HLA/1010098/K I/1 1855-1862, 1857-07-12, §2 Insamling (s. 26). http://www.svar.ra.se/

33 Nederkalix kyrkoarkiv: SE/HLA/1010131/F/1 1845-1861, Visitation 1855-09-01 (s. 94). http://www.svar.ra.se/

34 Nederkalix kyrkoarkiv: SE/HLA/1010131/F/1 1845-1861, Visitation 1867-09-04 (s. 100, 102). http://www.svar.ra.se/

35 Nederkalix kyrkoarkiv: SE/HLA/1010131/F/1 1845-1861, Inventarium (s. 124). http://www.svar.ra.se/

36 Stig-Hendrik Viklund, *Ernst Westerlund (1900-1976).* http://lokalhistoria.skelleftea.org/ernst%20vem%20var.htm (läst 2010-04-10)

37 Carl Ludvig Lindberg, *Handbok om orgverket*, 1850 (1974), s. 86.

38 Handskrift 40 A-L. *Familjen Linders arkiv*. http://www.foark.umu.se/samlingar/hand40.htm (läst 2010-01-16).

39 Thore Andersson, *Ungdom, klockare och orglar i Överkalix eller 100 år med kyrkomusiken* , Hembygdsgillets årsbok 1971 Överkalix s. 4-7. (Författaren, som då var organist i Överkalix, har haft tillgång till originalprotokollen.)

40 K. A. Fellström, *Från kyrkbacken: Historiska anteckningar från Skelleftebygden* , 1958, s. 49-50.

41 Skellefteå kyrkoarkiv: Sockenstämma SE/HLA/1010174/K III a/1 1725-1799, 1789-12-06 §1, s. 222. Mycket svårtolkad sida och något protokoll från den 7 december finns inte. Paragrafen verkar ha något med försäljning av ett orgelverk att göra. Övriga paragrafer saknas.
På samma uppslag finns följande uppgift:
”Skellefteå gl. Orgelvärk är efter [ ] Hülphers Beskrifning över Orgelvärken i Sverige pag. 299. upsatt 1647, af Peter [ ]från Gefle, har 6 st. Manual P 4. Fl 4. O 2. [ ] 2. [ ] 2. 3. T. 4. och 4 st. Pedal Fl. 8. G8. O4, T8, med 2 bälgar. Detta Orgelvärk nedtogs år 1784, då piporna lades af Orgelbyggaren Qvarnström i en kista, hvar stämma särskilt. Kistan är orörd.”

42 *Ol-Annersa gjorde 1:a Degerfors-orgeln*, Norra Västerbotten 1970-10-11, sign Ebe.

43 *Inventarium över Svenska orglar 1990:III*, s. 46.

44 Knut Ahlenius, *Orgelbyggaren,* Åskiljebygden förr och nu, 1985, s. 14-21.

45 Malå kyrkoarkiv: Kyrkostämmans protokoll och handlingar SE/HLA/1010123/KII/1 1863-1873, Sockenstämmans protokoll 1861-06-29 §6, s. 62-63.

Personregister

Adina : 14, se Forsgren, Ina Adelina

Ahlenius, Kurt: 103, 104,

Alarm, Anna Margareta (Greta) 1928-04-19 – : 2,

Alarm, Anna Maria 1966-07-13 – : 14,

Alarm, Ernst Sören 1926-01-16 – : 2, 14, 20, 31,

Alexandra (fosterbarn till Andersson, Olof Anders) – : 104,

Allarm, Gustaf Olof Olofsson 1855-04-05 – 1926-06-29: 1, 18, 19, 20, 29, 30, 31, 32, 34, 40,

Allarm, Olof Andersson (Ol-Annersa) 1818-03-14 – 1892-06-19 : I, III, IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 63, 64, 65, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 88, 89, 90, 102, 103, 104, 111, 112, 113, 117,

Alm, Emil Ingvar 1911-07-16 – 1999-10-21 : 17,

Alm, Gösta Emanuel 1916-04-14 – 2002-12-24 : 45, 70,

Alm, Johan Elis 1878-06-02 – 1957-12-30 : 45, 82, 84, 89,

Alm, Nils Oskar Persson 1850-12-16 (eller 15/2) – 1923 : 2, 3, 15, 17, 35, 38, 39, 83, 84, 88, 89, 95, 111, 112, 113,

Alm, Olof Rikard 1850-01-01 – 1898-02-14 : III, 2, 35, 83, 89, 108, 109, 116,

Alm, Per (Petter) 1858-10-27 – 1917-11-17 : 2, 11, 17, 35, 84, 89, 97, 115,

Alm, Sara 1845-12-18 – 19??. Gift med Oskar Alm. Dotter till Johan Ask. : 95,

Alm-släkten : 1, 14, 17, 97,

Almgren, Arthur Ferdinand 1923-02-02 – : III,

Andersdotter, Sara 1750-02-28 – 1838-06-04 : 5, 91,

Andersson, Anders Olof 1838-10-22 – 1890-05-29 : 103, 104,

Andersson, Daniel (Dan) 1888-04-06 – 1920-09-16 : 9,

Andersson, John (Jon) : 9,

Andersson, Thore Erland 1931-11-01 – : 48, 100,

Anna Greta se Olofsdotter, Anna Margareta (Greta) : 5, 12, 19, 91,

Anna Kajsa se Bjuhr, Anna Kajsa : 5,

Arnqvist, Maria Teresia 1949-12-31 – : 108,

Arnqvist, Olov 1913-11-12 – 1974-10-31 : 2, 27, 73, 103, 108, 109, 110, 113,

Arnqvist, Sven 1921-05-23 – 2003-02-05 : 85, 108,

Ask, Amanda 1843-07-27 – 1915 : 95,

Ask, Erik 1853-09-19 (19/4 el.) : 95,

Ask, Erik i Ö. Högkulla : 45,

Ask, Jakob 1856-05-12 – : 95,

Ask, Johan Andersson 1815-08-18 – 1898- : I, 2, 5, 7, 8, 12, 13, 15, 18, 19, 24, 25, 29, 30, 34, 35, 37, 40, 41, 42, 44, 45, 65, 66, 70, 72, 89, 91, 94, 95, 97, 98, 99, 100,

Ask, Johanna 1861-10-05 – : 95,

Ask, Matilda 1841-09-23 – : 12, 95,

Ask, Sara 1845-12-18 – 19?? se Alm, Sara : 95,

Ask, Johan (son till Johan Andersson Ask) : 95,

Ask, Asken, Asker, se Ask, Johan Andersson : 45,

Ask -släkten : 97,

Bach, J. S. 1685 – 1750 : 2,

Berg, Axel Bernhard 1881-09-18 – 1964-09-18: 98, 105, 107,

Bergmark, Mosis : 31,
Bernadotte, Carl XIV Johan 1763-01-26 – 1844-03-08 : 15,
Billström, 1819-03-11 – 1881-12-23 : 84,
Bjuhr, Anders Gustav 1826-06-16 – 1892-07-01 : 5,
Bjuhr, Anna Katarina (Kajsa) 1817-05-11 – 1889-11-27 : 5,
Bjuhr, Frans Oskar 1880-09-02 – : 14,
Bjuhr, Fransiska 1821-11-12 – 1904-05-31 : 5,
Bjuhr, Johan 1807-10-23 – 1886-02-22 : 5, 31, 32,
Bjuhr, Kristina (Stina) 1814-11-15 – : 5,
Bjuhr, Olof 1810-07-01 – 1861 : 5, 13,
Bjuhr, Per Anton Wilhelm 1819-09-01 – 1894-02-05 : 5, 30,
Bjuhr, Robert : 14, 41, 97,
Bjuhr, Sara Greta 1812-09-04 – 1888-10-21 : 5,
Bjuhr -släkten : 28,
Bjuhr Ant, se Johansson, Anders : 5, 6, 12, 29,
Bjuhr, Anton Andersson 1827-09-08 – : 2, 14, 15, 23, 40, 92, 97,
Bjuhr, Per Andersson 1831-06-30 – 1906-08-25 : 7, 14, 18, 37, 45, 89, 92,
Bjuhr, Erik Antonsson 1855-12-24 – 1906-10-?? : 14,
Bjuhr, Jakob Johansson 1790-01-12 – 1853-10-28 : 5, 12, 17, 18
Bjuhr, Per Johansson 1784-01-06 – 1851-02-01 länsman : 5, 6, 13, 19, 28, 82,
Blom, Arne : 46,
Blomkvist, Helge : 46,
Blomkvist, Nils : 46,
Boman, Jakob : 32,
broder Anton, se Bjuhr, Anton Andersson
Burvall, Artur : 33,
Burvall, Frans : 32, 33,
Burvall, Konrad : 33,
Burvall, Nikanor : 32,
Bäverträsk-bonden : 98, se Mattson, E. A.
C. F. Noréns änka : 21, se Norén, Gustava
Cahman, Johan Niclas 1670-80 – 1737-06-18 : IV,
Cajsa, se Jakobsdotter, Sara Kajsa
Carlsson, Olof : 99,
Dahlberg, Nils Mauritz 1906-10-08 – 1979-06-25 : 11, 84,
Dillner, Johan 1785-01-03 – 1862-01-21 : 8,
Dom Bedos de Celles 1709-01-24 – 1779-11-25 : 23,
dottern Hedvig, se Olofsdotter, Hedvig : 18,
dottern Helena, se Olofsdotter, Helena : 19,
dottern Sara , se Olofsdotter, Sara : 18,
dottern Sara Kajsa se Andersdotter, Sara Kajsa : 91,
Eckerdal, Karl Olof Martin 1936-12-17 – : 108, 109,
Edholm, Dag Wilhelm Justus 1944-09-13 – : 88, 99,
Edman, Olof Daniel 1826-10-28 – 1886-08-07 : 99,
Edström, Evert Bertil 1914-04-24 – 2009-12-13 : 114, 115,
Ek, Johan Gustaf 1805-05-03 – 1877-03-19 : 15, 89, 97,

Eklund, K. J. : 95,
Eklund i Voutner : 117,
Eliasson, Laila : 66,
Erici, Einar : 109,
Erik : 14, se Bjuhr, Erik Antonsson
Erika : 14. se Eriksdotter, Eva Erika
Eriksdotter, Eva Erika 1830-03-10 – Gift med Anton Bjuhr. : 14,
Eriksson, John 1803-07-31 – 1889-03-08 : 37,
Eriksson, Kerstin Amanda, 1925-05-23 – 2004-04-05 : 2, 17, 84,
farbror Per : 7, se Johansson Bjuhr, Per
farbror Pers hustru : 7, se Olofsdotter, Eva Kristina (Stina)
farfar : 5, se Johansson, Johan
farmor : 5, se Andersdotter, Sara
faster : 5, se Johansdotter, Catharina
Fellström, Kristian August : 96,
Fjällström, Per Johan : 90,
Forsberg, J. (Jonas?) 1810? – : 97,
Forsgren, Ina Adelina (Adina) 1909-06-10 – 2001-08-03 : 14, 58, 102,
Forsgren, O. : 38,
Franciska, se Bjuhr, Franciska : 5,
Fredriksson, Max : 46,
G. O. Alarm : 31, 32, se Allarm, Gustaf Olof Olofsson (Ol-Gustaf)
Gabrielsson, Johan : 9,
Grahn, J. A. : 37,
Granberg, Viktor 1903-04-12 – 1991-09-23 : 44-46,
Greta, se Alarm, Anna Margareta : 2,
Grönlunds orgelbyggeri : 42, 45, 47, 48, 70, 89, 105, 115,
Gustafsson, Anna Gustava : 1892-01-08 – 1963-12-09: 20,
Gustafsson, Ernst Gustaf 1889-03-03 – 1947-10-25 : 20,
Gustafsson, Karl Oskar 1898-10-29 – 1978-09-14 : 20, 31,35,
Gustafsson, Knut Jakob 1905-04-17 – 1976-11-02 : 20, 31,
Gustafsson, Lars Johan 1894-03-26 – 1975-06-20 : 20, 54,
Gustafsson, Mimmi Helena 1896-04-15 – 1949-10-27 : 20,
Gustafsson, Märta Alida 1900-10-23 – 1988-03-19 : 20,
Gustafsson, Nils Pontus 1902-11-21 – 1918-08-20 : 20,
Gustafsson, Per Olof 1885-03-14 – 1908-04-22 : 20, 83,
Gustafsson, Sara Kristina 1886-11-27 – 1966-06-15 : 20,
Haeffner, Johann Christian Friedrich 1759-03-02 – 1833-05-28 : 8,
Harnesk, : 41,
Harnesk, Jakob 1833-05-33 – 1913-03-16 : 37,
Hasselhuhn, Henrik Abraham 1793 – 1869 : 13, 36, 42, 83,
Hede Gård : 2, se Nyström, Anton Holger
Hedvig : 5, se Bjuhr, Hedvig
Heischman, P. A. : 8,
Hellsten, Hans : 113,
Henrik : 84,

Holm, Anders 1854-09-06 – 1934? : 2, 14, 35, 89, 116,
Holm, Jakob Andersson 1823-03-27 – : 12, 92,
Holm, Olof 1856-10-02 – , broder till Anders Holm : 14,
Holm, Hedvig Aline Sofie. 1898-10-17 – 1983-07-31. Född Mosesdotter : 11, 86,
Holmgren, Jonny : 46,
Holmström, Inger 1925-04-21 – : 116,
Homström, M. O. : 44,
Huan-Ti, : 4,
Håkansson (arkitekt) : 109,
Hällgren, K. J. : 30,
Högström, Petrus Martini 1714 – 1784-07-14 : 96, 97,
Isaksson, Mårten : 46,
Jakobsdotter, Sara Catharina (Kajsa, Cajsa, Kaisa) 1819-05-18 – 1904 Gift med Olof Allarm : 5, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 30, 40, 53, 91,
Jakob, se Holm, Jakob Andersson : 5,
Johan, se Ask, Johan Andersson : 5,
Johan, se Bjuhr, Johan : 5,
Johansdotter, Catharina 1777-09-29 – 1876-01-13 Gift med Olof Persson : I, 5, 13, 19, 83, 96,
Johansson, Arne 1945-06-27 – : 70,
Johansson, Bo 1925-01-10 – : 46,
Bjuhr, Jakob Johansson 1790-01-12 – 1853-10-28 : 17,
Johansson, Pehr 1738-12-11 – : 18,
Johansson, Anders 1782-03-25 – 1840-05-20 : 5, 6, 12, 13, 28, 29, 30, 82, 91, 92, 94,
Johansson, Johan 1745 – 1811-10-08 : 5, 28, 82, 91, 97,
Jonas från Pärlbäcken, (drängen i Vredens Barn av Sara Lidman) : 10,
Jonsson, Robert : 45,
Jonsson, Sune : 2, 108,
Kaisa : 91, 93, se Jakobsdotter, Sara Catharina (Kajsa)
Karlsson, Bertil 1927-01-23 – : III,
Karlsson, Olof : 94,
Karlö : 116,
Lidén, Carl-Johan 1812-08-12 – 1870-02-17 : 36, 42, 84,
Lidén, Carl-Otto 1851-12-05 – 1935-04-25 : 37, 39, 83, 84,
Lidén, Ernst Adam 1894-12-24 – 1966-06-28 : 39, 84,
Lidén, Johan Olof (Janne) 1843-10-14 – 1878-01-03 : 37, 84,
Lidén, Karl : 83, 84, se Lidén, Carl-Otto
Lidén, Reinhold: 95,
Lidén, Åke Anders 1951-10-05 – : II, 84,
Lidén -släkten : 97,
Lidman, Sara Adéla 1923-12-30 – 2004-06-17 : 2, 10, 104, 116,
Lidström, Hilda : 32,
Lill-Per : 107,
Lindberg, Carl Ludvig 1811 – 1895 : 15, 16, 22, 23, 81,
Lindberg, Per Abram Zachrisson 1838-05-10 – 1918-07-04 : 89, 112,
Lindblom, Jacob Axelsson 1746-07-27 – 1819-02-15 : 8,
Linder, Johan Anders 1783-11-20 – 1877-01-01 : 5, 7, 28, 36, 82, 96,

Lindqvist, P. L. : 37,
Lindström, Axel Ivan 1942-03-18 – : III,
Lindström, Erik 1818-08-02 – 1885-01-19: 83,
Lindström, Karl Edvard 1851 – : 41, 83, 98,
Ling Lun 2700 f Kr : 4,
Linné, Maj : 46,
Lundberg, Gustaf Edvard 1872-09-29 – 1936-05-28 : I, 1, 6, 7, 13, 17, 18, 19, 21, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 39, 40, 41, 44, 48, 53, 83, 89, 91, 98, 99,
Lundberg: Sara 1869-01-16 – 1938-06-13 : 19, 38,
Lundkvist: Axel Birger 1924-04-19 – 1991-04-30 : 110, 111, 113,
Lundström, Johan Anton (J. A.) 1854-05-21 – 1902-08-29 : 83,
Lundström, Maria Josefina 1852-07-19 – 1934-03-18 Gift med J. A. Lundström. Född Olofsdotter.
länsman Per : 6, 19, 28, se Bjuhr, Per Johansson
M:r Petter ifrån Gefle : 96,
Magnussons Orgelbyggeri : IV,
Markström, Andreas Jonsson 1751 – 1831-02-20 : 6,
Markström, Bengt Börje 1912-03-01 – 1982-06-30 : 111,
Markström, Carl Anders 1946-06-24 – : 111,
Markström, Hans Erik Andreas 1981-01-19 – : 113,
Mattsson, Erik Abraham : 45,
Mosis Sara : 92,
Mörtsell, Johannes Olofsson 1824-12-04 – 1888-07-03 : 99,
mor Anna-Greta : 5, se Olofsdotter, Anna Margareta (Greta)
n'Evald, (klockarn i Vredens Barn av Sara Lidman) : 10,
Nilsson, Folke 1925-10-14 – 2008-11-24 : III, 86, 116, 117,
Nordström, Johan : 37,
Norén, Carl-Fredrik Fredriksson: 1853-10-27 – 1915-05-27 : 19, 21, 31, 33, 54,
Norén, Erik Johan : 12,
Norén, Gustava. Gift med Carl-Fredrik. Född Olofsdotter. 1857-11-02 – 1940-07-23 : 19, 31, 53, 54,
Norén, Kajsa Amanda 1857-07-01 – : 14,
Norén, Per August 1860 – 1944 : 95,
Nygren, Jöns : 45,
Nyström, Anton Holger 1906-09-26 – 1988-05-05 : 1, 7, 44,
Ol-Gustaf : 19, 29, se Allarm, Gustaf Olof Olofsson
Olof : 5, se Bjuhr, Olof
Olofsdotter, Anna Greta 1820-04-05 – 1880-06-29 : 5, 92,
Olofsdotter, Anna Margareta (Greta), 1791-11-06 – 1868 Gift med Anders Johansson. : 5, 12, 19, 91,
Olofsdotter, Eva Kristina (Stina): 1781 – 1874-01-15 Gift med länsman Per Bjuhr : 5, 7, 19, 96,
Olofsdotter, Hedvig 1853-04-24 – 1853-07-06 : 18,
Olofsdotter, Helena 1860-04-03 – : 19,
Olofsdotter, Maria Josefina se Lundström, Maria
Olofsdotter, Sara 1849-12-09 – : 18, 92,
Olofsson, Anders 1847-06-19 – 1865 : 17, 18,
Olofsson, K. A. : 32, 32,
Olofsson, N. O. : 32,

Pegas : 106,
Per Anton, se Bjuhr, Per Anton : 5,
Persdotter, Kristina Albertina 1863-04-24 – Gift med Gustaf Olof Allarm. : 19, 20, 40,
Persdotter, Marta Amanda 1872-09-14 – 1949-04-23 Gift med Gustaf Lundgren. : 19,
Persson, David 1923-06-23 – 2002-08-16 : 105-107,
Persson, Helena : 32,
Persson, N. J. : 32,
Persson, Olof 1765-10-14 – 1854-02-16 : I, 5, 13, 42, 82, 83, 84, 96,
Persson, P. H. : 32,
Persson, Tage, 1946-05-08 – : 87, 95,
Pythagoras: 580 – 495 f Kr : 4,
Qwarnström, Peter 1700? – 1788-11-27 : 97,
Renberg, Sara Helena. Gift med Johan Ask. 1813-08-12 – 1894-07-24 : 12, 13, 18, 91, 94,
Robertsson, Rikard : 45,
Robertsson, Thure : 45,
Rydqvist, Claes Fredrik 1821 – 1876 : 84,
Sahlman, Pehr August 1816 – 1895 : 41,
Salomonsson, Anita Lilian Augusta 1935-09-10 – : 4, 103,
Sara Kajsa : 5, se Jakobsdotter, Sara Catharina
Sara Greta : 5, se Bjuhr, Sara Greta
Sara Kajsas far : 18, se Bjuhr, Jakob Johansson
Sara Catharina : 17, se Jakobsdotter, Sara Catharina (Kajsa)
Schweitzer, Albert 1875-01-14 – 1965-09-04: 109,
Setterqvist & Son, Erik Adolf 1809-07-03 – 1885-04-13 : 44,
Sjöström, C. L. : 38,
Skandinaviska orgelfabriken : 107,
Solander, Erik Johan 1809-12-24 – 1889-04-29 : 13, 36, 42, 82, 83,
son Gustaf Olof : 17, se Allarm, Gustaf Olof Olofsson
Stenmark, Eskil : 117,
Stenmark, Folke : 117,
Strand, Per Zacharias 1797-06-30 – 1844-02-25 : 12, 15, 21, 23, 26, 52, 59, 97, 98, 100,
Ström, Nils : 5,
Styf, Per-Erik 1923-09-11– : 105,
Sundelin, Karl 1856 – 1931 : 41,
Sundqvist : 46,
Swedberg, Jesper 1653-08-28 – 1735-07-26 : 8,
svärmor Anna-Greta, se Olofsdotter, Anna Greta: 19,
Söderberg, Kjell Erik Gustaf 1923-11-29 – : 17,
Tiderstedt, Israel : 97,
Troje, Fritz Paul Herwin 1927-10-01 – : II, IV,
Wallin, Johan Olof 1779-10-15 – 1839-06-30 : 8,
Westblad, Gösta : 110, 113,
Westerberg, J. 1866 – : 43, 44,
Westerlund, Ernst Fredrik 1900-11-09 – 1976-08-20 : 1, 53, 54,
Wästerlund, se Westerlund, Ernst Fredrik
Viking, Birger : 44,

Viking, Ivar : 44,
Viking, John : 44, 45,
Viking, Olga : 44,
Viking, Olov : 44,
Viking, Sven : 44,
Åberg, Jan Håkan : 113,
Åkerman & Lunds orgelbyggeri: 83,
Åkesson, Harry : 116,
Ödling, Mari : 45,
Östergren, Birgit Margareta (f. Holmberg) 1931-07-27 – : II, 1, 49, 100,
Östergren, Gustav Bertil 1932-06-20 – : I, III, 1, 49, 53,
Östergren, Gustaf Signhard 1897-08-29 – 1969-09-29 : 107,

Pirsig, Robert M 1974/77. Livet, kärleken och konsten att sköta en motorcykel:

”Man måste [...] ha en viss känsla för kvaliteten i sitt arbete. Man måste ha en känsla för vad som är bra. Det är den känslan som för arbetet framåt. Och den känslan är inte bara något man är född med, även om den faktiskt är medfödd. Utan samtidigt är den också något man själv kan utveckla. Den är inte bara intuition, inte bara någon slags oförklarlig "förmåga" eller "begåvning". Den är det direkta resultatet av en kontakt med den grundläggande verkligheten.”
S. 264

”Sinnesfriden är ingalunda bara något ytligt skum inom det tekniska arbetet. Tvärtom är den hela arbetet. Det som ger sinnesfrid är ett gott arbete och det som förstör sinnesfriden är ett dåligt arbete.”
S. 274

”Jag tror att om denna föreställning om sinnesfriden införs i det tekniska arbetet och ges en central roll där, då kan man få en sammansmältning av den klassiska och den romantiska kvaliteten på grundläggande nivå och i ett praktiskt fungerande sammanhang. Jag har tidigare sagt att man direkt kan se denna sammansmältning hos skickliga mekaniker och reparatörer av en viss sort, och man ser den också i det arbete de utför. Den som påstår att dessa människor inte är konstnärer har missuppfattat konstens natur. De visar tålamod, intresse och uppmärksamhet inför vad de gör, men man finner också något långt mer än så - ett slags harmoni med arbetet, där det varken finns ledare eller ledda. Materialet och hantverkarens tankar förändras gemensamt och tillsammans i en serie små, jämna förändringar, ända tills hans sinne har frid i precis samma ögonblick som materialet fått sin rätta form.”
S. 275

Övningsbilder för detaljanalys

Frågor på s. 84.

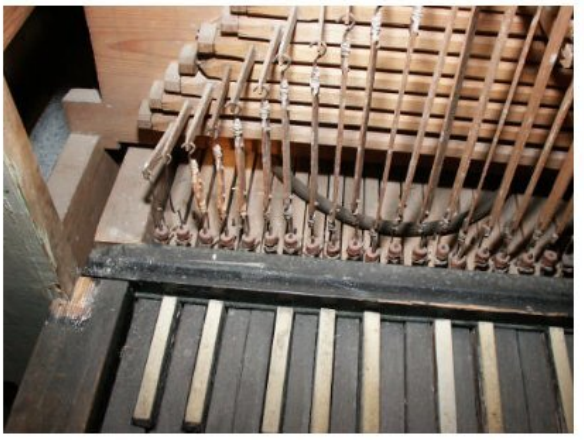

Se www.orgel-landet.se
och bloggen www.ol-annersa.orgel-landet.se
om fortsatt forskning kring denna orgel.

Ol-Annersa – kyrkorgelmakaren i Bjurträsk, Norsjö

Riktigt när det började vet vi inte, men det växte till något, som i boken kallas Orgellandet. Det finns i landskapet Västerbottens nordvästra hörn och omfattar också delar av Lappland och Norrbotten.

Norsjö, Bastutjärn, Bjurträsk, Jörn, Ullbergsträsk, Missenträsk, Glommersträsk, Malå och Raggsjö är några av orterna i Orgel-landet, men det sträcker sig egentligen ännu längre.

I boken berättas om sökandet efter de tidigaste orgelmakarna – bönder från urskogstiden, som fick för sig att bygga piporglar till kyrkor och hem. De har aldrig fallit helt i glömska, men berättelserna har varit sägenartade och fattiga på konkreta uppgifter.

Ingen har tidigare försökt närma sig dessa kreativa bönder genom att mera ingående studera vad de lämnat efter sig av orglar, kvarnar, tröskverk, sågverk och kanaler för vattenkraft. Gamla protokoll och andra historiska källor har inte blivit helt genomsökta, och orgelmakarna har inte blivit insatta i sitt kulturella sammanhang.

Det som började omkring 1766, då nybyggaren Johan Johansson slog sig ned i närheten av nuvarande Bjurträsk, fick långtgående konsekvenser för byn och socknen. Orglar, vattenkraft, skog och industri skapade tillsammans ett gynnsamt kulturklimat. Det är nog ingen våldsam överdrift när det i boken påstås att musikkulturens vagga i Västerbotten stod i Norsjö-trakten.

Ol-Annersa, sonson till den förste nybyggaren i Bjurträsk, är bokens huvudperson. När vi följer hans liv får vi också se hur Orgellandet befolkas och hur hem och kyrkor börjar fyllas med piporglar byggda av honom och hans släktingar – orgelbyggarslekten. Bland efterkommande till Johan Johansson hittar vi också en lång rad organister, författare och konstnärer.

Ol-Annersas troligen första orgel (från slutet av 1830-talet?). Den ligger idag isärtagen på lastpallar i Skellefteå museums lager.

Musik & Datateknik, Lycksele

ISBN 978-91-633-6901-8